

Victor Moraru, Tatiana Socolov

Resursele acțiunii civice: dezvoltarea comunitară

Inovații sociale

Victor Moraru
Tatiana Socolov

Resursele acțiunii civice: dezvoltarea comunitară

Chișinău, 2022

**Victor Moraru
Tatiana Socolov**

**Resursele acțiunii civice:
dezvoltarea comunitară**

Inovații sociale

Chișinău, 2022

CZU

Seria „Inovații sociale”
(coordonatori prof. Victor Moraru, prof. Georgeta Stepanov)

Recomandat pentru publicare de Consiliul Științific al Institutului de
Cercetări Juridice Politice și Sociologice

Recenzenți:

Acad. Alexandru Roșca

Prof. univ., dr. hab. Constantin Solomon,

Prof. univ., dr. hab. Pantelimon Varzari

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Victor Moraru, Tatiana Socolov. Resursele acțiunii civice: dezvoltarea
comunitară. Chișinău: ICJPS, 2022. (Seria „Inovații sociale”).

© Victor Moraru, Tatiana Socolov, 2022

© ICJPS, 2022

CUPRINS

SPIRITUL DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE	4
<i>Capitolul 1. FENOMENUL DEZVOLTĂRII COMUNITARE:</i>	
REPERE CONCEPTUALE	11
1.1. Dezvoltarea comunitară: interpretări și caracteristici definitorii.....	12
1.2. Valoarea acțiunii civice: oportunități pentru Republica Moldova	28
1.3. Experiența occidentală a dezvoltării comunitare.....	37
1.4. Mass-media în contextul transformărilor democratice	47
<i>Capitolul II. VALENȚELE POLITICE ALE DEZVOLTĂRII COMUNITARE</i>	<i>64</i>
2.1. Semnificațiile politice ale cetățeniei active.....	65
2.2. Capitalul social ca premisă a participării	81
2.3. Dimensiunea participativ-politică a dezvoltării comunitare	101
<i>Capitolul III. FACTORUL MEDIATIC ÎN PROCESUL DEZVOLTĂRII COMUNITARE</i>	<i>119</i>
3.1. Acțiunea comunicativă în cadrul schimbării social-politice	119
3.2. Identitatea jurnalismului comunitar	132
3.3. Problemele dezvoltării comunitare în paginile presei din Republica Moldova.....	149
Încheiere	167
Bibliografie.....	171

SPIRITUL DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE

Fenomenul „dezvoltării comunitare» în Republica Moldova se află într-un proces de devenire. Se produce, de fapt, integrarea acestui fenomen în procesul general al transformărilor care au cuprins societatea moldovenească. În acest context, stimularea atitudinilor participative ale cetățenilor se înscrie firesc în perspectivele dezvoltării societății, determinând imperativul trasării unor obiective precise și al formulării unor concluzii de rigoare, necesare și utile pentru aprofundarea proceselor transformatoare.

Reprezentând, cu adevărat, o inovație în viața societății și o expresie a desfășurării reale a proceselor democratice, noțiunea de „dezvoltare comunitară” vizează promovarea inițiativelor locale, a creativității individuale și de grup, a cooperării, drept principiu diriguitor al vieții, întru valorificarea eficientă a potențialului uman și multiplicarea acestuia.

Punctele de reper ale procesului dezvoltării comunitare rezidă în implicarea cetățenilor în identificarea problemelor stringente ale comunității căreia îi aparțin; în participarea la luarea deciziilor; asumarea responsabilităților; eficientizarea aportului personal la soluționarea problemelor emergente; cooperarea eforturilor; utilizarea judicioasă a resurselor locale; crearea parteneriatelor; fortificarea societății civile; participarea la diferite tipuri de instruire; antrenarea în elaborarea, realizarea și asigurarea viabilității proiectelor și programelor implementate.

Astfel, în condițiile în care noțiunea de „proiect” devine o chintesență a acțiunii social-politice, fie la nivel național, fie la nivel local, populația comunității devine, prin lansarea și antrenarea în diferite proiecte, sensibilizată la oportunitatea iniție-

rii în procesele decizionale, își asumă examinarea problemelor stringente apărute în viața cotidiană a comunității, obține acces la stabilirea priorităților, se obișnuiește să argumenteze și să ierarhizeze necesitățile, să-și planifice activitățile, să-și coopereze eforturile, să utilizeze rațional resursele locale, să găsească finanțatori externi, să gestioneze proiectele respective. Există deja rezultate reale și exemple concrete ale desfășurării reușite a acțiunilor, menite să contribuie la reușita procesului de „dezvoltare comunitară” în cadrul localităților rurale din republică. Ceea ce contează, în primul rând, însă sunt nu atât realizările concrete, la nivel de sat sau raion, fără a subaprecia, câtuși de puțin palpabilitatea reală a rezultatelor, fie și de proporții mai puțin semnificative, deocamdată, cât iurmările sociale ale fenomenului în desfășurare, efectele care pot fi întrevăzute dincolo de anumite rezultate concrete.

Considerăm important a sublinia că, prin consecințele sociale pe care le comportă, fenomenul „dezvoltării comunitare”, dezvoltându-se în albia tradițiilor deja încetățenite în Occident, apare marcat de un sens profund al acelei valori fundamentale pe care o reprezintă în viața societății democrația. Am putea afirma că dezvoltarea comunitară, așa cum este ea interpretată la noi, dar nu numai la noi, poartă în sine un germene necesar al democrației. Este evident că afirmarea lăstarilor democratici nu este simplă. Iată de ce ni se pare firesc a evidenția, în contextul evoluției democratice, orice manifestare a spiritului participativ, care este esențială pentru dezvoltarea comunitară, pentru dezvoltarea societății. Tocmai spiritul participativ este cel care marchează conștientizarea de către individ a condiției sale sociale și contribuie la depășirea stereotipiei comportamentale, la depășirea psihologiei dependenței, a aspirațiilor paternaliste, promovate, prin tradiție și inerție, în raport cu statul.

Democrația, se știe, nu poate fi importată, de parcă ar fi o marfă oarecare, ea poate doar să se autopropulseze, dar cu condiția să existe contextul favorabil. Prezența spiritului participativ reprezintă, indiscutabil, un astfel de context. Spiritul participativ este antonimul apatiei sociale și, în definitiv, al apatiei politice, al acelei apatii care determină lipsa de interes a omului față de chestiunile care-l privesc în modul cel mai nemijlocit. În acest sens, antrenarea cetățenilor în viața societății, atât la nivel local, cât și la nivel național este, așadar, esențială pentru afirmarea principiilor democratice.

Corect înțeleasă, participarea semnifică, în viziunea unui clasic al științei politice, Giovanni Sartori, „a lua parte personal într-un mod voit” la o acțiune. În explicația elementară a politologului, participare nu înseamnă doar „a fi parte din (simplul fapt de a fi implicat într-o împrejurare oarecare) și cu atât mai puțin, o stare involuntară de „a fi făcut parte din”. Participarea este o autopunere în mișcare, fiind astfel chiar opusul lui „a fi pus în mișcare” (prin voința altcuiva), adică opusul mobilizării [222, p. 120]. Tocmai într-un astfel de context se îngemănează cunoscutele atribuții ale participării, cum sunt autocontrolul, autoîmplinirea și autoeducarea. Teoria generală a democrației nu a neglijat niciodată participarea, concepută ca o implicare personală, activă, calificând-o drept „esență a microdemocrațiilor”. Dar legătura directă dintre micro- și macrodemocrație este evidentă, prima constituind o premisă, un fundament al stării democratice.

Și atunci, dacă acceptăm participarea într-un sens îngust, cu înțelesul doar de manifestare sporadică a cetățeanului, exprimată fie nemijlocit în cadrul comunității, fie prin participarea sa la alegeri, sensul participării este diminuat la maximum. Or, democrația nu poate fi redusă doar la darea votului în favoarea unei clase de politicieni profesioniști. Cum nota același G. Sartori, „a

vorbi despre simplul act electoral ca despre participare este mai mult decât o figură de stil, și ne transmite, indiscutabil, o semnificație slabă și diluată a termenului” [222, p. 121]. Nu poate nicidecum să fie considerat simplul semn aplicat în cerculețul din buletinul de vot, decizia fiind deseori bazată pe un slogan auzit întâmplător, drept o adevărată participare politică. Manifestarea spiritului participativ are loc prin acțiuni conștientizate și concrete, și tocmai încadrarea reală în viața comunității oferă astfel de posibilități.

John Stuart Mill, în lucrarea sa „Considerații asupra guvernării reprezentative”, indica asupra avantajului obținut prin participarea, fie chiar produsă nu atât de des, a cetățeanului la rezolvarea problemelor de ordin public. „Aici el este chemat să se ocupe de chestiunile care reprezintă nu doar interesele sale înguste, aici, în cazul confruntării intereselor, el nu se poate conduce de simpatii personale; la fiecare pas el trebuie să aplice în practică principiile și normele valabile pentru binele public. Respectiv, el găsește alăturați, în aceste activități, persoane predispușe mai mult pentru aceste idei și pentru această cauză; o astfel de tangență va dezvolta în el atât înțelegerea, cât și sentimentul pentru interesele colectivității. Va învăța să simtă că face parte dintr-o colectivitate și că interesul public reprezintă și interesul său” [283, p. 47]. Se desprinde, foarte convingător, din aceste rânduri ale gânditorului englez, importanța participării populației la rezolvarea problemelor publice.

În fond, participarea trebuie considerată un element inerent al oricărei societăți care pretinde să se definească drept democratică, de rând cu alte valori universal recunoscute. Desigur, această participare, la care ne referim (individuală sau realizată în cadrul unui grup), nu presupune incidență directă și imediată asupra proceselor decizionale publice. În lipsa prerogativei de traducere directă în acte de ordin juridic, importanța ei rezidă

în influența care se produce asupra proceselor de luare a deciziilor, venind „de jos” și asigurând o mai mare eficiență acțiunii autorităților.

În mod cert, democrația participativă reprezintă un subiect neunivoc, continuând să rămână deocamdată, în multe privințe, după cum recunosc politologii notorii, „o noțiune confuză” [222, p. 118] (G. Sartori), „o noțiune vagă” [101, p. 258] (D. Held), întrucât este complicat a-i determina cu precizie limitele („autenticitatea ei aflându-se în raport invers proporțional cu numărul participanților” [222, p. 120]), a-i defini locul între democrația directă și cea reprezentativă (unii cercetători conferindu-i statutul de „tertium genus” între cele două modele de democrație [125, p. 184]).

Dacă însă cei mai renumiți politologi actuali găsesc în democrația participativă un însemn sigur al „implicării civice și al sociabilității” [191, p. 167], interpretând angajamentul civic, implicarea civică drept premisă a participării politice, dacă mai mulți autori notorii arată că procesele democrației participative comportă decizii mai bune, o moralitate mai bună, un grad sporit de autoactualizare a individului, care într-un alt regim era tratată cu superioritate, o eficiență mai pronunțată, o colaborare organizațională dezvoltată, dacă prin intermediul participării este promovată o „logică a egalității” [52, p. 130], în acest fel, principiile și idealurile unei democrații (respectarea demnității persoanei, protecția minorităților în fața unor decizii arbitrare) găsindu-și o exprimare adecvată, atunci eventualele prejucții ce ar putea să o însoțească nu-și găsesc confirmare.

Democrația participativă apare, astfel, nu atât ca o alternativă a democrației reprezentative, ci, mai degrabă, o completare a acesteia, o sursă importantă, capabilă să-i imprime mai multă substanță. Prin democrație participativă, răspunzând exigențelor democratice, se produce antrenarea societății civile în des-

fășurarea politicilor publice. Asocierea reprezintă motorul acțiunii de participare a cetățenilor, un vehicul al solidarității și al responsabilităților asumate în comun. Democrația participativă este viabilă atunci când se integrează într-un țesut democratic civil, capabil să facă din asociere liberă un protagonist al dialogului – dialogul reprezentând cel mai important instrument al democrației (dar și, după caz, al conflictului) – cu administrația publică, cea care obține, astfel, la rândul său, o energie fortificată și renovată de impulsul participativ. Asocierea participativă nu rezidă, bineînțeles, doar în asociere politico-partidică, fundamentală pentru procesele instituționale, ci se configurează în calitate de o dimensiune deosebită, axată pe promovare socială, culturală, ecologică etc., și pe extinderea drepturilor și garanțiilor sociale. Caracteristicile democrației participative, în fond, apropie viața instituțională de nevoile cetățenilor, contribuie la optimizarea eficacității sferei publice, la consolidarea legăturii și stabilirea unei relații mai directe dintre cetățean și administrația publică. Așa cum baza democrației participative este una de ordin local, avem toate temeiurile ca s-o considerăm o resursă importantă în viața unei comunități pentru dezvoltarea locală, educația civică și coeziunea socială.

Câmpul democrației participative, circumscris construcției perseverente a cotidianului, nu este limitat prin anumite standarde riguroase, fiecare comunitate căutând propriile instrumente și mecanisme pentru afirmarea propriei identități, pentru conceperea, punerea în practică și aplicarea inițiativelor participative.

Capitolul I.
**FENOMENUL DEZVOLTĂRII COMUNITARE:
REPERE CONCEPTUALE**

Actualitatea subiectului abordat este determinată de faptul că transformările radicale ale raportului dintre stat și individ care se produc în Republica Moldova implică modificarea esențială a circumstanțelor de manifestare a personalității umane și de antrenare în viața social-politică. Complexitatea acestor transformări impulsionează imperativul adaptării adecvate la exigențele perioadei de tranziție: atât oamenii, cât și instituțiile resimt – ca o condiție fundamentală de supraviețuire, adaptare și atingere a obiectivului afirmării – necesitatea de a dobândi acea capacitate sau disponibilitate care să contribuie nu doar la depășirea dificultăților, ci și la conștientizarea necesității de asumare a responsabilității civice, urmate de implicarea în gestionarea transformărilor de ordin politic, social, economic, cultural.

În contextul respectiv, fenomenul dezvoltării comunitare, ca proces obiectiv ce determină implicarea activă a cetățenilor în identificarea și soluționarea problemelor ce le influențează comunitatea, obține o semnificație deosebită, fiind o expresie a desfășurării reale a proceselor democratice, o premisă a participării politice. Acest proces constituie o realitate absolut nouă pentru Republica Moldova. Devine oportună studierea și promovarea acțiunii complexe de edificare a unei culturi civice moderne, bazate pe conștientizarea de către fiecare cetățean a rolului ce îi revine în societate, pe înțelegerea profundă a faptului că asumarea responsabilității personale în activitate, în luarea deciziilor, în manifestarea atitudinii față de problemele reale marchează de acum înainte principiile cardinale ale vieții.

1.1. Dezvoltarea comunitară: interpretări și caracteristici definitorii

Lansarea propriu-zisă a noțiunii de dezvoltare comunitară datează cu începutul secolului XX, când în SUA (țara de pionierat în desfășurarea cercetărilor și activităților practice în domeniu) a fost publicată lucrarea lui Frank Farrington „Community development: making the small town a better place to live in and a better place in which to do business” [75]. Termenul „dezvoltare comunitară” a cunoscut o largă utilizare după cel de-al doilea război mondial, când au fost făcute încercări insistente de a elabora conceptul dezvoltării comunitare și de a-l interpreta din perspectivă teoretică.

Principalele componente ale conceptului de comunitate au fost dezvoltate, în special, de cercetătorii nord-americani. Pe parcursul anilor, dezvoltarea comunitară a fost supusă examinării din diferite perspective: participativă, decizională, educațională, de îmbunătățire comunitară, de coordonare, de integrare a eforturilor etc. Cercetările întreprinse s-au bazat pe experiența acumulată în domeniile științei politice (Robert Dahl, David Held, Jon Elster ș.a.), sociologiei (Max Weber, Anthony Giddens, Amitai Etzioni ș.a.), filosofiei (Jürgen Habermas ș.a.), psihologiei (Burrhus F. Skinner ș.a.). Un important punct de reper pentru elucidarea resurselor dezvoltării comunitare este oferit de examinarea problemelor capitalului uman și ale capitalului social (Pierre Bourdieu, Francis Fukuyama ș. a). De remarcat că, în ultimii ani, importanța examinării fenomenului dezvoltării comunitare este semnalată și în studiile cercetătorilor din spațiul post-sovietic (Igor Kokarev, Veaceslav Glazâcev, Olga Zaharcenko ș.a.), din România (Elena Zamfir, Dumitru Sandu, Sorin Cace ș.a.).

Fenomenul dezvoltării comunitare implică necesitatea considerării unei serii de concepte, al căror ansamblu configura-

ză un tablou complex și, în multe privințe, neunivoc al realității social-politice. Un concept primordial, în contextul menționat, este comunitatea. Înțelegerea modului în care funcționează aceasta, perceperea circumstanțelor ce stimulează consensul sau interesul comun, evidențierea motivațiilor participării cetățenești contribuie la identificarea elementelor definitorii ale evoluției social-politice a societății contemporane.

Aristotel afirma că oamenii se adună într-o așezare comunitară pentru a se bucura de asociere reciprocă, a-și satisface necesitățile de bază și a găsi sensul vieții. Anume comunitatea a permis indivizilor să-și asigure existența, oferind șansa de a se manifesta, în limitele tradițiilor și moravurilor locale, pe măsura capacităților și preferințelor fiecăruia. Se observă, în același timp, că „absența spiritului comunitar, ingredient indispensabil coerenței acțiunii colective, conduce la anomalii sociale” [272, p. 116].

Mai multe surse definesc comunitatea ținând cont de următoarele elemente: (1) oamenii (2) din cadrul unei regiuni geografice (3) implicați în interacțiuni sociale și (4) care au una sau mai multe legături psihologice unul cu altul și cu locul unde trăiesc [37, p. 6]. Referitor la limitarea teritorială opiniile cercetătorilor se divizează. Unii consideră că aceasta este esențială în definirea comunității, alții însă neagă faptul că teritoriul ar trebui să fie un element al comunității [103, p. 117]. Definirea hotarelor geografice sau conceptuale ale unei comunități este dificilă, noțiunea accentuând un sistem social omogen, precum ar fi o zonă administrativă definită sau un grup de persoane cu interese comune. Abordarea prin prisma interacțiunii sociale și a celei politice sugerează că oamenii se condiționează reciproc și sunt interdependenți unul față de altul. Interacțiunea socială presupune existența întreprinderilor, școlilor, băncilor, spitalelor, autorităților publice locale etc., de care populația depin-

de [269, p. 16]. Se consideră că rețelele structurilor respective formează o configurație ce menține comunitățile [109]. Acestea își au propriul specific, determinat de influențele exercitate de modul de viață al membrilor lor: tradițiile nu pot fi neglijate ori subestimate. Așadar, așezarea umană sau comunitatea nu configurează doar „o simplă colecție de case” [32, p. 33], ci o organizare umană, socială și culturală, care are și valențe politice.

Definițiile vehiculate în literatura de specialitate tratează comunitatea drept „formă complexă de organizare umană aflată la granița dintre formal și informal, concretizată prin relații sociale/interpersonale, stabilite între persoane care ocupă un spațiu precizat și între care s-a creat o concordanță de: valori, atitudini, limbaj, tradiții, Interese comune, mod de a se comporta, acțiune, identitate comună”, formațiune socială rezistentă în timp, reunind un număr relativ restrâns de indivizi, având un background cultural și statusuri sociale asemănătoare, ce locuiesc pe o suprafață puțin extinsă și între care există relații de cooperare bine stabilite și persistente, reușindu-se prin aceasta exercitarea unui control social eficient la nivelul grupului respectiv” [272, p. 124], „grupare funcțională de indivizi care trăiesc într-o anumită localizare geografică la un moment dat, împărtășesc o cultură comună, sunt aranjați într-o structură socială și exprimă o conștiință a unicității lor, precum și a identității separate ca grup” [140, p. 27].

Dimensiunile comunității, transmise prin simboluri și reunind sisteme de idei și comportamente învățate, sunt:

- politică (distribuirea puterii, influențarea și luarea deciziilor);
- instituțională (căi prin care oamenii interacționează unii cu alții);
- economică (modalități, mijloace de producere și alocare a bunurilor și serviciilor);

- tehnologică (capital, instrumente, abilități);
- valorică (structura de idei despre bine și rău, frumos și urât, corect și greșit, ce justifică acțiunile întreprinse);
- de percepții și credință (structura de idei despre natură, univers, lume etc.).

Printre funcțiile îndeplinite de comunitate sunt cele de producție-distribuție-consum, socializare, control social, participare și suport reciproc.

În publicațiile apărute în Republica Moldova este întâlnită definiția comunității drept formațiune socială „rezistentă în timp, compusă dintr-un număr relativ restrâns de oameni care locuiesc pe o suprafață puțin extinsă, dispun de mediu cultural și statut social similar și între care există relații de cooperare bine stabilite, persistente și suficiente pentru exercitarea unui control social eficient la nivelul grupului respectiv” [132, p. 10]. Corespunzător, definirea conceptului de comunitate se axează pe diferite filiere:

- spațială (comunitatea este prezentată drept așezare umană mărginită teritorial);
- temporală (comunitatea trebuie să dăinuie în timp);
- cantitativă (numărul de persoane ce alcătuiesc o comunitate);
- structurală (apartenența etnică, confesională, nivelul de școlarizare, statutul social moștenit sau dobândit, nivelul veniturilor, aspirațiile etc.);
- relațională (între membrii comunității există legături bazate pe interese comune și pe normele de viață);
- funcțională (comunitatea îndeplinește anumite funcții în raport cu indivizii ce o reprezintă; cele mai importante sunt cea de socializare și de control social).

Astfel, comunitatea ca produs social se definește în termenii structurii existente și reflectă căile pe care necesitățile comune

sunt satisfăcute prin crearea structurilor organizatorice publice și private. Comunitatea ca proces social, ce nu se bazează pe apropierea geografică, subliniază efortul social de a crea o comunitate prin eforturi comune și interes comun. De observat, în acest context, importanța conceptului de „solidaritate”. După cum a indicat Zygmunt Bauman, „dacă e să existe o comunitate într-o lume a indivizilor, poate să fie doar (și trebuie să fie) o comunitate țesută împreună cu împărtășirea și cu grija mutuală” [11, p. 111].

Teoriile dezvoltării comunitare tratează comunitatea în termenii unui sistem convențional: oamenii dispun de forme de organizare formale și neformale pentru interacțiuni sociale și politice. Comunitatea este acolo unde trăiește omul, unde schimbările politice, sociale și economice conturează și influențează mediul său. Nu întâmplător, cercetătorii observă că, în defintiv, comunitatea este „o referință mai mult pentru viitor, decât pentru trecut” [255, p. 16]. Deci, comunitatea poate fi considerată drept un organism viu care trăiește și se modifică în permanență, fiindu-i proprie o dezvoltare *sui-generis*.

Cât privește „dezvoltarea”, cel de-al doilea termen al sintagmei „dezvoltarea comunitară”, niciun alt cuvânt nu a fost utilizat mai frecvent de un număr atât de mare de oameni, în atât de multe țări ale lumii [110, p. 462]. Din punct de vedere istoric, dezvoltarea este tratată sub aspect social-evoluționist, ilustrând interpretarea etapelor de dezvoltare ale societăților moderne în calea lor marcată de industrializare și urbanizare. Prezintă interes, în acest context, răspunsul la întrebarea, dacă societățile și comunitățile mai puțin dezvoltate trec prin același proces prin care au trecut cândva societățile și comunitățile deja dezvoltate.

Ca un concept normativ, „dezvoltarea” este similară cu „îmbunătățirea”, însemnând transformare orientată spre distribui-

rea mai balansată a bunurilor sociale, precum și alte dimensiuni ale schimbărilor pozitive produse în viața oamenilor. În această ordine de idei, dezvoltarea ar trebui privită, potrivit lui Domenico Fisichella, drept „schimbare socială și culturală rapidă care reușește să păstreze semnificația comunității” [78, p. 108]

Dezvoltarea în sens de creștere implică transformările din punct de vedere tehnologic și economic, bazându-se pe avansarea prosperității economice. Interpretările schimbării sociale în științele social-politice se axează pe o perspectivă specifică a conceptului de dezvoltare. Cercetătorul nord-american Alejandro Portes sugerează că, pe măsură ce dezvoltarea progresează, devin pronunțate unele aspecte adaptive ce sporesc capacitatea sistemului de a supraviețui în mediul său și „elimină sentimentele de complex național și dependența externă” [186, p. 56].

Dezvoltarea ca schimbare se concentrează mai mult pe transformările din punct de vedere politic, social și psihologic produse în societate și în comunități. În acest caz, dezvoltarea poate fi tratată ca o schimbare socială planificată sau direcționată, determinată de unele politici promovate de clasa politică. De fapt, chiar de la origini puterea a apărut din necesitatea gestionării și organizării normative a colectivității umane și s-a afirmat pe parcursul istoriei ca un instrument de reglementare a întregului ansamblu de relații existente în orice societate [13, p. 228]. Dezvoltarea ca schimbare socială mai înseamnă și punerea în acțiune a unei poziții ideologice distincte pentru restructurarea ordinii sociale și economice în scopul atingerii rezultatelor dorite, fiind întemeiată pe o viziune societală, ce nu întotdeauna este identică pentru toți: pentru unii, transformarea planificată a unei societăți sau comunități poate însemna dezvoltare, iar pentru alții contrariul. Totuși, după cum constată cercetătorii, „acceptarea și promovarea schimbărilor în societatea moldovenească va determina, cu certitudine, și alte stări ale societății,

cum ar fi: transformarea, dezvoltarea și, bineînțeles, progresul social” [48, p. 46].

Pe parcursul deceniilor, au fost făcute mai multe încercări de a preciza conceptul dezvoltării comunitare. În linii generale, dezvoltarea comunitară a fost tratată de cercetători drept:

- implicarea voluntară activă în procesul de îmbunătățire a vieții din comunitate [183, p. 8];
- participarea oamenilor afectați de schimbare la producerea acesteia, comunitatea înțelegând procesul de soluționare a problemei [258, p. 34];
- încercarea intenționată a membrilor unei comunități de a lucra împreună pentru a dirija viitorul acesteia [14, p. 59];
- implicarea oamenilor, coordonarea și integrarea tuturor eforturilor orientate spre îmbunătățirea condițiilor de trai [123, p. 67];
- un proces în care un număr tot mai mare de oameni dintr-o anumită regiune sau mediu iau decizii responsabile, al căror impact este îmbunătățirea condițiilor de viață ale unora, fără prejudicierea condițiilor de viață ale altora [169, p. 64];
- un proces de luare a deciziilor locale și de dezvoltare a programelor menite să transforme comunitatea într-un loc mai bun pentru trai și activitate [106, pp. 14-15];
- acțiuni ce deschid și mențin canale de comunicare și cooperare între grupurile locale [268, p. 10];
- o abordare educațională, ce contribuie la sporirea nivelului conștiinței locale, mărirea încrederii și abilității comunității în ceea ce privește identificarea și soluționarea propriilor probleme [50, p. 43];
- un proces educațional menit să ajute adulții dintr-o comunitate să-și soluționeze problemele prin intermediul luării deciziilor în grup și prin întreprinderea acțiunilor în comun [122, p. 29];

- anumite îmbunătățiri, ca rezultat al eforturilor depuse de grupuri comunitare, fiecare dintre acestea fiind un semn distinctiv al dezvoltării comunitare ce satisface necesitatea umană [67, p. 43].

Printre cele mai vehiculate definiții ale conceptului în cauză sunt cele propuse de Ronald Warren și Irwin Sanders. R. Warren definește dezvoltarea comunitară drept un proces de ajuto-rare a oamenilor din comunitate să-și analizeze problemele, să exercite o autonomie extinsă pe cât este posibil, să promoveze o identificare a cetățeanului cu propria comunitate [262, p. 7]. I. Sanders prezintă dezvoltarea comunității drept (1) proces, (2) metodă, (3) program și (4) mișcare [216, p. 5].

Dezvoltarea comunitară ca proces avansează pe etape de la o anumită stare sau condiție la următoarea, implicând o suc-cesiune de schimbări: de la starea când una sau câteva persoa-ne-lideri din cadrul sau din afara unei comunități iau decizii pentru toți membrii comunității la starea când oamenii înșiși iau decizii referitor la identificarea și soluționarea problemelor comune; de la starea de cooperare minimă la cea de cooperare maximă; de la starea când participarea este neînsemnată la cea când gradul participării este pronunțat; de la starea când toate resursele și specialiștii vin din exterior la starea când sunt utili-zate la maximum propriile resurse etc., oamenii schimbându-se din punct de vedere social și psihologic. Procesul, în definitiv, poate fi negativ sau pozitiv pentru comunitate, în funcție de scopul urmărit și de criteriile de care se conduce cei care își asumă luarea deciziilor.

Irwin Sanders a menționat în lucrările sale că dezvoltarea co-munitară a rezultat din două forțe majore: dezvoltarea economi-că și organizarea comunitară [216, p. 2]. Dezvoltarea economică ține de creșterea productivității, dezvoltarea întreprinderilor economice, planificarea acțiunilor ce îmbunătățesc situația eco-

nomică a unei localități. Organizarea comunitară, la rândul ei, se manifestă prin activitățile desfășurate în mod asociativ sau în grup, instruirile publice, investigarea dorințelor și necesităților membrilor comunității etc. Astfel de acțiuni au drept scop îmbunătățirea procesului de luare a deciziilor la nivel de comunitate, precum și îmbunătățirea calității vieții membrilor ei. În definitiv, situațiile respective deschid noi perspective pentru participarea politică, așa cum „implicarea cetățenilor în politică nu se limitează doar la actul votării, iar votarea nu constituie întotdeauna mijlocul cel mai eficient de influențare asupra proceselor politice. Există și o altă clasă de activități participative: oamenii care sunt mai activi din perspectiva unor anumite forme de participare tind a fi implicați mai mult în procesul de luare a deciziilor”. Se confirmă, astfel, faptul că „există o relație directă între gradul de participare în cadrul familiei, școlii, locului de muncă și a apartenenței la o asociație voluntară și participarea în procesul politic” [214, p. 89].

Practic, la baza oricăror activități comunitare stă beneficiul comun și perspectivele de viitor, întruchipate în opțiuni personale, sociale și politice. Fiecare persoană implicată în soluționarea unei anumite probleme este convinsă sau intuiește că, în urma atingerii scopului propus, se va îmbunătăți și calitatea vieții. În permanență „omul își croiește planuri pentru viitor, este torturat de remușcări pentru cele făcute în trecut, lucrează astăzi sub înrâurirea celor prevăzute pe mâine și a celor întâmplate ieri, este într-o veșnică agitație” [197, p. 241].

Sintetizând, dezvoltarea comunitară ar putea avea una din următoarele definiții de ansamblu: (1) un grup de oameni (2) dintr-o comunitate (3) care ajung la decizia (4) de a iniția un proces de acțiune socială (5) pentru a-și schimba (6) situația economică, socială, culturală sau de mediu [37, p. 12].

După Arthur Dunham, dezvoltarea comunitara reprezintă procesul conștientizat de interacțiune socială și tehnică specifică, ce are cel puțin unul din obiectivele enumerate:

- obținerea și menținerea unui echilibru între necesitățile și resursele unei comunități;
- ajutorarea oamenilor în tratarea mai eficientă a problemelor și atingerea scopurilor propuse prin sprijinirea lor în ce privește dezvoltarea, consolidarea și menținerea capacităților de participare, autocontrol și cooperare;
- producerea transformărilor în cadrul relațiilor comunitare și de grup, precum și la nivel decizional [68].

Într-o altă interpretare este evidențiat procesul prin care, uneori, cu ajutorul unui facilitator, o comunitate își identifică anumite probleme prioritare și se implică în rezolvarea lor, folosind resurse interne [3, p. 6]. De menționat că, în „Declarația de la Budapesta”, făcută publică pe 12 martie 2005, dezvoltarea comunitară este definită drept „împuternicirea comunităților teritoriale”, inclusiv a celor bazate pe interese comune sau create pentru soluționarea unor probleme specifice sau promovarea inițiativelor sociale, stimulent ce „amplifică capacitatea locuitorilor ca cetățeni activi uniți în grupuri de vecinătate, organizații și coaliții, precum și a acestor instituții obștești, necomerciale, neguvernamentale să lucreze împreună cu autoritățile asupra schimbărilor pozitive din teritoriu” [30]. Or, e recunoscut că participarea este „cheia în procesul de definire și realizare a dezvoltării” [20].

Literatura de specialitate, deseori, a interpretat dezvoltarea comunitară într-un sens îngust, cu referirea acestui concept doar la tendința de îmbunătățire a condițiilor de viață în comunitate, de sporire a calității serviciilor sociale. Mult mai productivă este viziunea mai largă, ce dezvoltă implicațiile politice ale dezvoltării comunitare, raportând-o la participarea cetățenilor drept

premisă a activismului politic, germene al orânduiri democratice. Această reprezentare nu a apărut din senin, o convergență de viziuni, treptat, a încorporat dezvoltarea comunitară care, „însușind contribuțiile individuale și statale în producerea bunăstării s-a afirmat inițial în calitate de strategie ce urmează politicile sociale, iar mai târziu, ca un domeniu autonom al asistenței sociale și al politicilor sociale” [180, p. 9]. Dezvoltarea comunitară, prin urmare, reprezintă un proces obiectiv de îmbunătățire a calității vieții, serviciilor sociale existente, precum și de creare a unor servicii comunitare noi, pe de o parte, și de influențare a deciziilor politice, declanșare a activismului politic, pe de altă parte.

La baza dezvoltării comunitare stă o resursă deocamdată slab exploatată în Moldova – comunitatea și efortul comunitar. Deși în plan istoric, dezvoltarea comunitară viza comunitățile afectate de penurie extremă din țările sărace și unele comunități izolate din țările dezvoltate, în prezent proiectele de dezvoltare comunitară devin tot mai frecvente și în societățile dezvoltate orientate spre descentralizare. Ele au ca obiectiv nu doar reabilitarea instituțiilor de menire colectivă, dar și crearea capacităților de acțiune comunitară, care reprezintă cu totul altceva decât capacitățile solicitate de acțiunea economică în contextul economiei de piață. Odată constituite, ele reprezintă „resurse continue ale viitoarelor programe de interes comunitar” [271, p. 24].

Noua filosofie constă în crearea unui parteneriat multiplu, stabilit între segmentele comunității, inclusiv sectorul neguvernamental, oamenii de afaceri, autoritățile publice. Autorităților publice locale le revine rolul de stimulare a îmbinării democrației reprezentative cu cea participativă, de îngemănare a activităților publice standarde cu activitățile comunitare în vederea creării spațiului adecvat participării comunitare. Autoritățile publice au misiunea de a fi cât mai transparente cu privire la

activitățile desfășurate, elaborarea și utilizarea bugetului, prezentarea dărilor de seamă în fața cetățenilor, organizarea audierilor publice, concursurilor de proiecte etc., demonstrarea priorității interesului comun în fața interesului politic. Problema constă în disponibilitatea reprezentanților autorităților publice de a adopta abordări noi. Or, „obiectivitatea, imparțialitatea și profesionalismul există doar în cazul în care ei (reprezentanții serviciului public – n. n.) sunt independenți și protejați de presiuni politice excesive” [162, p. 19]. Dependența exagerată a administrației de presiunea politică, după cum arată practica socială, și după cum constată politologii, periclitează stabilitatea statului, micșorează capacitatea administrativă a acestuia și calitatea serviciilor publice.

Prin urmare, dezvoltarea comunitară este un proces continuu în care, atât membrii comunității, cât și instituțiile guvernamentale și neguvernamentale sunt preocupate de identificarea, analiza și soluționarea problemelor ce afectează comunitatea. Mai mult ca atât, ele se organizează pentru găsirea unor soluții pertinente și își asumă roluri și responsabilități în susținerea soluțiilor identificate [23], dincolo de aceasta, promovând interesele sociale, care mai apoi se pot configura în decizii politice. Înțelegerea și aprecierea rolului dezvoltării comunitare și oportunităților în context politic este, deseori, „punctul inițial” al transformării sociale [173, p. 114]. Este importantă percepția fenomenului atât ca proces, desfășurat la nivelul unei comunități, dar și ca rezultat [56, p. 16], dobândit în consecință.

Printre principalele caracteristici ale dezvoltării comunitare pot fi evidențiate:

- implicarea cetățenilor în identificarea problemelor stricte ale comunității și în procesul decizional;
- participarea majorității la soluționarea problemelor de interes comun;

- delegarea și asumarea responsabilităților pentru deciziile luate;
- folosirea eficientă a resurselor locale și a investițiilor străine;
- menținerea succeselor înregistrate și multiplicarea lor;
- conlucrarea comunității cu autoritățile publice locale, raionale, centrale etc.;
- dezvoltarea capacităților comunitare și utilizarea lor;
- schimbul de experiență și replicarea practicilor pozitive;
- comunicarea participativă etc.

Efectele dezvoltării comunitare se manifestă prin avansarea conștiinței politice, consolidarea capitalului social, fortificarea societății civile, instituirea unor structuri de reacționare rapidă la necesitățile comunității, stabilirea relațiilor interpersonale tolerante. Rezultatele concrete se resimt în creșterea nivelului economiei locale, crearea și menținerea serviciilor sociale calitative, sporirea nivelului de trai, afirmarea personalității etc.

Pentru o dezvoltare comunitară eficientă sunt binevenite utilizarea la maximum a capacităților comunitare primare (resurse umane și materiale din comunitate, aflate sub controlul acestora); secundare (capacități aflate în interiorul comunității, dar controlate din exterior); potențiale (resurse din afara comunității ce pot fi atrase). O importanță primordială în acest context revine capitalului uman și capitalului social ca resurse nemateriale ale dezvoltării comunitare. Diverse programe investiționale își propun anume încurajarea și fortificarea potențialului local de dezvoltare. În general, intervențiile comunitare se produc prin extinderea participării cetățenești (dezvoltarea capacităților de asociere etc.), stimularea economică (crearea întreprinderilor mici și mijlocii, realizarea proiectelor generatoare de venit etc.), prestarea serviciilor (sociale, educaționale etc.).

Fără a subestima importanța domeniului economic, programele de dezvoltare comunitară se axează pe domeniul social, pornind de la ideea că stagnarea dezvoltării locale este cauzată nu doar de lipsa resurselor economice, dar și de lipsa competențelor de identificare și utilizare a acestora. Caracteristice pentru dezvoltarea comunitară sunt oferirea și acceptarea asistenței tehnice în contextul manifestării cooperării, autoajutorului, depășirii conflictelor, creării parteneriatelor comunitare și intercomunitare, adică a unor aspecte ce se referă în mod direct la fenomenul participării civice.

Analiza și evaluarea grupurilor comunitare este fundamentală pentru dezvoltarea comunitară. Această abordare pune accent pe asigurarea disponibilității informației despre oameni și mediul lor social. Este importantă, în acest sens, considerarea câtorva paradigme vehiculate în literatura de specialitate: paradigma faptelor sociale, ce se bazează pe datele colectate prin intermediul sondajelor de opinie, chestionarelor, interviurilor; paradigma definițiilor sociale (exemplificată de Max Weber și de alți teoreticieni), concentrată pe acțiunea socială; paradigma comportamentului social, care, potrivit lui B. F. Skinner [234], se referă la schimbările comportamentale.

Modalitatea de colectare a datelor este foarte vastă, scopul urmărit constând în identificarea mediului social în ansamblu și a forțelor sau factorilor ce promovează sau limitează transformarea, dezvoltarea capacităților și activităților comunitare ce contribuie la îmbunătățirea calității vieții, ameliorarea atmosferei sociale etc. Formele diverse de colectare a datelor sunt parte a procesului de dezvoltare comunitară: organizațiile obștești, grupurile de cetățeni și comunitățile pot să-și evalueze necesitățile și să-și determine direcția necesară pentru producerea schimbării dorite. Firește, procesul de colectare a datelor

constituie o componentă de bază a dezvoltării comunitare, dar nu și obiectivul acesteia. În general, așteptările observabile ale comunităților (la nivel național și internațional) îndreptățesc eforturile depuse întru a-și asigura suficientă informație ce ar permite comunității să conștientizeze situația în care se află și să perceapă perspectivele spre care se îndreaptă.

Evoluțiile permanente impun un nou cadru pentru ideile despre societate, rămânând actuală întrebarea lui Ronald Warren, formulată în „The Community in America” [262, p. 52] despre cum ar putea fi înțeles și analizat acest vast, complex, multidimensional, interdependent proces al schimbării. Este importantă, în acest context, după cum se vede, interpretarea dezvoltării comunitare ca proces.

Experții în dezvoltarea comunitară și-au polarizat atenția și asupra tipului de schimbare structurală, care este esențială pentru modificarea sistemului de alocare sau distribuire a resurselor. Schimbarea structurii sociale, acțiunea socială, schimbarea socială, conflictul sunt, în general, termenii des utilizați în acest context. Reieșind din varietatea studiilor de caz, istoriilor de succes sau de eșec, pot fi evidențiate elemente importante ale teoriei despre acțiunea socială: paradigma respectivă scoate în evidență faptul că propriu-zis comunitatea este recunoscută ca o creație umană susceptibilă de a fi schimbată conform direcțiilor stabilite de proprii săi membri.

Dezvoltarea comunitară nu duce lipsă de „substanța” necesară pentru formularea postulatelor de ordin teoretic, încadrate de mai mulți cercetători în teoria generală a dezvoltării. De remarcat, că în mai multe studii referința la dezvoltarea comunitară sau la alte tipuri de dezvoltare înclină spre privilegierea în cadrul ei a conceptului de dezvoltare [170]. Wayne Oberle și colegii săi, de exemplu, recurg, în această ordine de idei, la concepte elementare, divizate în trei categorii mari ce vizează:

comportamentul de grup și organizațional, schimbarea socială planificată, valorile și etica schimbării.

Comportamentul individului depinde în mare măsură de structura grupului sau organizației din care face parte, iar de comportament depinde întreprinderea acțiunilor colective ca măsură de producere a transformărilor sociale. Printre determinativele de bază ale acestui proces se numără:

- structura socială (rețeaua de interacțiune socială și modele de comportament ce pot fi schimbate prin intervenția socială);
- schimbarea socială (schimbarea semnificativă a unei structuri sociale, ce poate fi planificată);
- entitatea socială (indivizii, grupurile, organizațiile, comunitățile sau alte structuri ce posedă o identitate distinctivă);
- interacțiunea socială (doi sau mai mulți indivizi cooperează pentru a realiza obiective comune);
- identificarea (recunoașterea grupului, ceea ce-i permite individului să acționeze);
- structura interstițială (formă organizațională de grupuri umane, care câștigă puterea socială simultan cu dezvoltarea lor).

În ultimele decenii, dezvoltarea comunitară a ajuns a fi o forță vitală, accentul deplasându-se de pe dezvoltarea economică pe abordarea holistică a consolidării capacităților comunitare. Menținerea acestui accent depinde de curajul, viziunea și inițiativa cetățenilor; fiindcă este mult mai ușor să aștepti soluții de la guvern, decât să te bizui pe forțele proprii. În final, scopul dezvoltării comunitare, indiferent de problema pe care se concentrează, este crearea unor capacități locale, astfel „încât comunitatea să dobândească puterea de a-și identifica, analiza și rezolva problemele fără nici o intervenție din afară” [193, p. 1].

Se știe că bunăstarea depinde atât de efortul individual, cât și de politicile social-economice ale statului. O strategie națională de dezvoltare comunitară ar putea asigura, în mare măsură, producerea acesteia și ar contribui la transformarea comunităților locale în subiecți activi ai rezolvării problemelor colective. Tocmai din perspectiva dezvoltării comunitare ar putea fi abordate mai multe probleme de importanță majoră la diferite niveluri – local, național, internațional – și în Republica Moldova, pentru care dezvoltarea comunitară reprezintă un fenomen nou, dar nu și străin.

Evident, atunci când se vorbește despre dezvoltarea comunitară nu trebuie avută în vedere o schemă impusă din afară, ci un proces participativ de dezvoltare socială, un ansamblu de acțiuni prin care efortul membrilor comunității este conjugat cu cel al administrației publice în vederea îmbunătățirii situației economice, sociale și culturale a colectivității, fortificând voința oamenilor și, prin aceasta, oferindu-le un control sporit asupra mediului în care trăiesc și un surplus de bunăstare materială și socială.

1.2. Valoarea acțiunii civice: oportunități pentru Republica Moldova

În opinia lui Max Weber, spiritul întreprinzător al omului și dorința lui nestăvilită de a obține în viață un statut social avansat, o reputație favorabilă, satisfacție morală, dar și bunăstare materială s-au manifestat în toate epocile, în toate țările lumii, pretutindeni, unde pentru această aspirație a existat și există, într-un fel sau altul, posibilitate obiectivă [264, p. 8]. O astfel de posibilitate, în mod efectiv, oferă implicarea cetățenilor în procesul dezvoltării comunitare. Acest proces se manifestă prin

participarea benevolă a cetățenilor la identificarea necesităților comunității căreia îi aparțin, participarea lor activă în luarea deciziilor, cooperarea eforturilor și eficientizarea aportului personal la soluționarea problemelor emergente

Constituirea Republicii Moldova ca stat independent, lansarea unor transformări radicale de ordin social-politic și economic a marcat începutul afirmării unor condiții prielnice pentru descătușarea proceselor politice și sociale, stimularea acțiunii civice individuale și colective. Implementarea principiilor economiei de piață a determinat renunțarea la gestionarea social-economică strict centralizată, solicitând depășirea lipsei de inițiativă și apatiei sociale și politice, renunțarea la psihologia dependenței, promovată de regimul sovietic pe parcursul deceniilor. În consecință, statul nou-format a purces la edificarea unei societăți bazate pe principii democratice, pe informație și pe cunoaștere și, în același timp, la educarea unor cetățeni activi, cu o nouă mentalitate și atitudine față de sine și de cei din jurul lor.

Procesul transformărilor a comportat însă mari încercări pentru populația țării: tranziția la economia de piață s-a soldat cu o criză social-economică profundă. Imediat după obținerea independenței, Produsul Intern Brut s-a micșorat cu circa două treimi (comparativ cu o treime sau mai puțin în alte republici ale fostei Uniuni Sovietice). Distrugerea sistemului de relații economice existent în fosta URSS a dus la apariția obstacolelor în calea circulației mărfurilor și accesului statelor independente la piețele recent constituite. O ruptură a relațiilor economice s-a produs și în interiorul țării, ca urmare a dezlănțuirii conflictului transnistrean. În aceste condiții complicate, Moldova a trebuit să soluționeze, bizuindu-se pe resursele și potențialul propriu, o serie întregă de probleme complicate de ordin politic, economic și social.

În perioada de trecere de la economia centralizată și planificată la cea de piață s-au produs mai multe reforme de anvergură: a fost efectuată privatizarea în masă, liberalizate prețurile, pusă în circulație valuta națională, s-a procedat la crearea unui nou sistem bancar ș.a. Totodată, prognozele inițiale ale economiștilor despre consecințele reformelor demarate asupra dezvoltării sociale au fost departe de realitate, deoarece nu s-a ținut cont de nivelul de pregătire a agenților economici și a populației pentru activitate în condițiile economice schimbate. Lipsa experienței în efectuarea reformelor sistemice, instabilitatea politicii interne, dezintegrarea teritorială au determinat comiterea unor greșeli strategice și au condus la obținerea unor rezultate ce nu au corespuns așteptărilor populației și puterii.

Numai în perioada 1990-1996 volumul producției industriale și agricole s-a micșorat de circa două ori, cel al investițiilor capitale – de mai mult de șapte ori. Primele semnale ale diminuării crizei și relansării economice s-au înregistrat în 1997, când PIB-ul a crescut cu 1,6 %, iar nivelul inflației s-a redus până la 12%.

În 1998 criza financiară din Rusia a afectat dureros Moldova, în condițiile în care exportul moldovenesc spre piețele rusești constituia aproximativ 60 % din volumul total. În 1998-1999 PIB-ul din nou s-a redus cu 10 %, volumul producției industriale – cu 25 %, al producției agricole – cu 20 %, iar volumul importului și exportului s-a micșorat cu aproximativ 50 %. Apogeul crizei s-a înregistrat în 1999, când PIB-ul a constituit doar 34 % din nivelul anului 1990, volumul producției industriale – 32 %, al producției agricole – 50 %, al investițiilor capitale – doar 11 %.

Stabilizarea situației pe piețele din Est, creșterea cererii interne pe seama remitențelor provenite din munca cetățenilor moldoveni peste hotare, scăderea inflației au condiționat relansarea economiei. În perioada 2000-2003 PIB-ul a crescut cu

24,1%, producția industrială – cu 54,1 %, investițiile capitale – cu 21,5 %. De menționat că, în urma reformelor efectuate, sectorul nestatal a devenit dominant, având o pondere de 75 % în PIB. Cu toate acestea, nu s-a ajuns la o creștere economică stabilă și pe termen lung, persistând anumite riscuri, cum ar fi structura pronunțat agrară a economiei și insuficiența industriei prelucrătoare, proporțiile fluxurilor emigraționale, decalajul în dezvoltarea capitalei în raport cu celelalte regiuni ale țării, toate acestea fiind determinate de degradarea industriei și a infrastructurii orașelor mici, poziția dominantă în structura economiilor regionale a sectorului agrar cu o eficiență scăzută, lipsa condițiilor și resurselor necesare pentru dezvoltare.

Mai profundă și mai dramatică decât criza economică a fost criza socială. Disponibilizarea masivă, inflația înaltă, micșorarea cheltuielilor de stat pentru necesitățile sociale au redus sursele de venit ale populației, capacitatea de cumpărare, posibilitățile de obținere a indemnizațiilor, compensațiilor, serviciilor sociale gratuite. În toate regiunile țării a scăzut natalitatea și durata de viață, a crescut mortalitatea. În pofida acestor circumstanțe, o relansare economică s-a făcut simțită pe parcurs în domeniul social (mărirea salariilor, pensiilor, cheltuielilor din bugetul de stat în domeniile educației și sănătății).

Oricum, perioada anilor '90 ai secolului trecut a fost însoțită de creșterea sărăciei care, întâi de toate, înseamnă nivel scăzut de venituri, consum și ocupare a forței de muncă, alimentație insuficientă sau de calitate joasă, stare precară a sănătății, acces redus la educație, participare limitată la luarea deciziilor, posibilitate restrânsă de a influența propriul nivel de trai. De fapt, problemele generate de sărăcie și globalizare reprezintă provocări majore ale secolului XXI, impactul lor fiind resimțit atât în comunitățile din societățile postindustriale, cât și în cele în curs de dezvoltare.

Acțiunile oportune în acest sens pot fi rezumate la următoarele:

- concentrarea activităților comunitare asupra dezvoltării sociale și economice, fortificarea societății civile și sporirea participării civice și politice;
- amplificarea practicilor ce pot contribui la conjugarea echității sociale și economice;
- focalizarea eforturilor asupra extinderii drepturilor femeilor, copiilor și bărbaților;
- crearea oportunităților pentru populația dezavantajată;
- finanțarea eficientă a abordărilor de reducere a sărăciei [266, p. 4]

De menționat că, reducerea sărăciei constituie, în acest context, o prioritate indiscutabilă, cu atât mai justificată, cu cât diferența dintre veniturile cetățenilor continuă să crească. În acest scop, în decembrie 2004, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (SCERS). Prioritățile strategiei au fost raportate la obiectivele de dezvoltare a republicii pe termen lung, ce corespund standardelor și practicilor acceptate atât pe plan internațional, cât și național: dezvoltarea durabilă și social orientată, reintegrarea țării, integrarea europeană.

SCERS se axa pe Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului, asumate de Republica Moldova în anul 2000, prin aceasta țara angajându-se în eradicarea sărăciei extreme și a foamei, asigurarea învățământului primar, promovarea egalității între sexe și sprijinirea femeilor, reducerea mortalității infantile, îmbunătățirea stării de sănătate pre/postnatală, combaterea infecțiilor HIV/SIDA, malariei și a altor boli, asigurarea durabilității mediului etc. Un document ce reprezintă cadrul politic al dezvoltării localităților rurale a fost Programul Național „Satul moldovenesc”. Respectiv, au fost evidențiate mai multe priorități (moderniza-

rea economiei, reintegrarea teritorială a țării, îmbunătățirea calității vieții, consolidarea societății, integrarea europeană) și intenții (revizuirea politicii fiscale, asigurarea stimulentei economice pentru întreprinderile mici și mijlocii, facilitarea accesului la credite cu o rată accesibilă a dobânzii, majorarea pensiilor și pachetului de servicii medicale garantate, introducerea impozitului unic în agricultură etc.) [193].

Studiile actuale ale specialiștilor în economie indică asupra faptului că tranziția spre o economie bazată pe principiile pieței libere a reprezentat un traseu sinuos cu unele progrese, dar și cu multe eșecuri. Se constată că „după 30 de ani de la obținerea independenței, avem o economie transformată, în care se atestă și asemănări cu țările înalt industrializate. Totuși, deși Moldova reușește să diminueze discrepanțele în ceea ce privește PIB per locuitor comparativ cu țările din Uniunea Europeană (UE), decalajul rămâne a fi enorm, iar convergența se produce foarte lent” [249]. În anul 2021 Economia Republicii Moldova a înregistrat o serie de creșteri, dar și o serie de aspecte negative cauzate în special de criza pandemică. Oricum, se atestă creșterea Produsului intern brut (PIB) cu 10,3% în primele nouă luni ale anului față de aceeași perioadă a lui 2020 [49]. A scăzut și rata sărăciei – de la 15,7 la sută în 2020 la 10,8 la sută în 2021. De cealaltă parte, inflația rămâne una din cele mai acerbe din Europa, în martie 2022 fiind înregistrată o creștere anuală a prețurilor de 22,16 la sută.

„Războiul din Ucraina, indică experții, lovește în economia Republicii Moldova la fel ca și în economiile majorității țărilor din regiunea Europei și Asiei Centrale, care așteaptă în anul 2022 o recesiune de 4,4 la sută. Partea bună este că partenerii internaționali se arată dispuși să finanțeze suplimentar Republica Moldova pentru a depăși dificultățile cauzate de războiul din țara vecină și sunt siguri că Guvernul de la Chișinău va reuși

să facă reformele pe care și le-a propus pentru a dinamiza dezvoltarea economiei și a putea rambursa datoriile acumulate în perioada de criză” [36].

În acest context, important este dacă cetățenii înțeleg și acceptă strategiile propuse, dacă ceea ce guvernarea consideră prioritate coincide cu preocupările lor. Cetățeanul simplu judecă despre schimbări după calitatea serviciilor de care beneficiază, infrastructura de care se folosește, felul cum a fost tratat de autoritățile publice locale sau naționale, când a interacționat cu acestea etc. Participarea cetățenilor în procesul de implementare a politicilor rămâne a fi o direcție prioritară în asigurarea succesului reformelor lansate pe parcursul anilor.

Abordând problema dezvoltării comunitare din perspectiva implicării administrației publice, distingem intervenții la nivel național (politici generale), regional și raional (politici specifice), local (politici focalizate pe probleme concrete și programe eficiente de soluționare a acestora). La nivel național, legislația și normele ei de aplicare sunt elementele esențiale ale concepției și dezvoltării de politici. Veriga de mijloc, care este mai aproape de comunitățile locale, este nivelul regional și raional. Actorii locali însă sunt cei mai indicați să identifice și să ierarhizeze prioritățile, să contribuie la soluționarea problemelor apărute. Respectiv, pentru o dezvoltare eficientă a comunităților locale este foarte importantă conlucrarea dinamică între verigile susmenționate, conjugarea acțiunilor întreprinse la nivel național în ceea ce privește îmbunătățirea activității administrațiilor publice locale, descentralizarea administrativă, utilizarea finanțelor publice locale etc. Politica puterii trebuie elaborată „în contact cu comunitățile și ținându-se cont de dezvoltarea lor” [277, p. 142], deoarece îmbinarea principiilor comunitare și naționale este o condiție obligatorie pentru „dezvoltarea și înnoirea sistemului de organizare a statului și întregii societăți” [279].

Este evident, pentru implementarea strategiilor și programelor naționale, sunt necesare resurse considerabile atât interne, cât și externe. Banca Mondială este instituția financiară internațională, ce susține Republica Moldova în promovarea reformelor economice, reducerea sărăciei și ridicarea nivelului de trai al populației, începând cu anul 1992. Acțiunile ei sunt urmate de Departamentul pentru Dezvoltare Internațională al Guvernului Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (din 1993), Agenția Suedeză pentru Cooperare și Dezvoltare Internațională (din 1996), guvernele Japoniei, Germaniei, ale altor țări partenere. Sursele financiare externe sunt gestionate prin intermediul mai multor proiecte în derulare, printre care Fondul de Investiții Sociale din Moldova, Educație de Calitate în Mediul Rural, Educație pentru Toți, Reforma Autorităților Publice Locale, Dezvoltarea Participativă a Comunităților ș. a. Printre proiectele enumerate, cel mai însemnat proiect orientat spre dezvoltarea comunitară este FISM. Studiarea experienței acestuia, precum și a altor organizații cum ar fi IDIS „Viitorul”, Centrul „Contact”, Programul „Pas cu Pas”, Centrul „Pro Comunitate” ș.a. permite să facem unele constatări și concluzii favorabile referitor la procesul de dezvoltare comunitară atestat în Republica Moldova.

În condițiile social-politice și economice actuale, dezvoltarea comunitară este un germene al schimbării de mentalitate și de comportament, un stimulent pentru manifestarea inițiativei. Configurarea unei mentalități noi apare determinată de legătura indispensabilă dintre soluționarea unei nevoi stringente și implicarea membrilor comunității în acest proces. Deși dinamica adaptării la condițiile generate de circumstanțele perioadei de tranziție înregistrează anumite rezultate favorabile pentru majoritatea cetățenilor, cel mai anevoios, totuși, se produce schimbarea modului de a percepe și a aprecia adecvat ceea ce se

întâmplă în jur, mentalitatea reprezentând „rezultatul unui îndelungat proces educațional” [264, p. 45].

Practica acumulată permite constatarea faptului că încet, dar sigur elementele dezvoltării comunitare se afirmă în spațiul public. Doar în cadrul Proiectului FISM, peste 50 % din comunitățile rurale și urbane din Moldova au realizat proiecte locale sau se află în proces de implementare a acestora. Totodată, peste 100 de comunități, beneficiare de investiții prin intermediul FISM, au demonstrat performanțe înalte în domeniul respectiv, cele mai active dovedindu-se a fi comunitățile din zona centrală a republicii. Printre principalele tendințe ale dezvoltării comunitare atestate poate fi menționată afirmarea spiritului participativ (în toate localitățile beneficiare de investiții cel puțin 30 % din populația adultă a participat la identificarea problemelor stringente și soluționarea acestora), încurajarea cetățeniei active, în localități fiind create asociații obștești, diversificarea participării comunitare (activitățile devenind mai complexe), s-a produs îmbunătățirea comunicării în cadrul comunității.

Încercările, făcute până în prezent, de a colecta și disemina experiențele pozitive înregistrate de diferite comunități locale, deși nu sunt de ordin spectaculos, prezintă oricum interes și ajută la crearea opiniei asupra procesului de dezvoltare comunitară, atestat în Republica Moldova. Ziariștii sunt acei, care trebuie „să fie în stare să ordoneze ideile, faptele și tot ceea ce este nou și progresist în ecuația eficienței, să dea efect mobilizator celor mai bune exemple de soluționare a problemelor” [96, p. 40], iar mass-media, la rândul lor, reprezentând resursele ce pot motiva și impulsiona oamenii să amplifice potențialul acțiunii civice, să acționeze spre binele personal și al întregii comunități.

1.3. Experiența occidentală a dezvoltării comunitare

Experiența statelor ce au susținut și au implementat principiile dezvoltării comunitare prezintă dovezi ale faptului că de benefică pentru dezvoltarea acestor țări a fost sprijinirea descătușării gândirii cetățenilor, inocularea încrederii în forțele proprii, promovarea spiritului democrației participative. Fenomenul dezvoltării comunitare în Statele Unite ale Americii (țară de pionierat în domeniul vizat) oferă argumente incontestabile în acest sens.

Datele ce fixează calea parcursă de dezvoltarea comunitară în America, de la primele eforturi de autoajutorare prin intermediul organizării comunitare și a acțiunilor de ordin social până la starea actuală, reprezintă o cronologie a afirmării rolurilor ce revin membrilor comunității, organizațiilor obștești, instituțiilor educaționale, guvernului, relevând influența acestora asupra dezvoltării țării atât la nivel local, cât și în ansamblu. Această experiență este de un real folos pentru preluare, bineînțeles, în termenii ce țin cont de contextul realităților din țara noastră.

Cele mai timpurii comunități din America, de fapt, au fost conduse în mod autoritar, obiectivul primar fiind supraviețuirea. Cu toate acestea, în 1830, când Alexis de Tocqueville a făcut înconjurul țării, se manifestau deja, destul de evident, semnele democrației. Tocqueville a recurs la fraza „arta asocierii” pentru a descrie înclinația americanilor spre asociere civilă, a oferit argumente despre rolul acestora în viața comunitară, interpretată din perspectiva filosofică și socială, observând că americanii, indiferent de vârstă, condițiile de trai, nivelul de pregătire au fost întotdeauna creatori de asociații. Ei deveneau membri nu doar ai asociațiilor comerciale și industriale, ci și a miilor de asociații religioase sau de altă natură, foarte generale sau foarte specifice, extrem de mari sau foarte mici. Tocqueville a remarcat că ame-

ricanii se adună pentru a organiza sărbători, fonda seminare, construi biserici, distribui cărți și trimite misionari la antipodi. În acest mod iau ființă spitale, școli, penitenciare ș.a. Astfel, dacă în Franța, în diriguirea oricărei inițiative se angajează guvernul, în Anglia – vre-un magnat local, în SUA acest lucru și-l asumă o asociație [254].

Crearea Comisiei Viața Rurală, instituită de Roosvelt în 1908, a fost rezultatul recunoașterii necesității de îmbunătățire a condițiilor de trai în mediul rural. Recomandările Comisiei au motivat Departamentul SUA pentru Agricultură și colegiile din domeniul respectiv să se implice mai activ în viața americanilor de la țară, în 1914 fiind organizat Serviciul de Extensiune Cooperativă, care a avut o influență benefică asupra dezvoltării comunitare. Programele bazate pe necesitățile locale s-au bucurat de sprijin pe întreg teritoriul SUA, prin aceasta explicându-se creșterea numărului de proiecte comunitare. Implicarea localnicilor în identificarea necesităților și în elaborarea programelor de satisfacere a acestora s-a dovedit a fi esențială pentru obținerea progreselor. Totodată, a fost realizat că pentru mobilizarea comunității este importantă cooperarea activă a liderilor locali și implementarea proiectelor bazate anume pe comunitate.

Mișcarea comunitară organizată își are începuturile în Mississippi, extinzându-se treptat și asupra altor state din sudul Americii. În anii '20 ai secolului trecut aici au fost create primele cluburi comunitare, orientate spre creșterea bunăstării oamenilor nu doar din comunități anumite, dar și din vecinătate. Cluburile comunitare alegeau liderii locali, elaborau planurile de activitate, colectau fonduri, organizau evenimente publice etc.

Deși de la bun început Serviciul de Extensiune Cooperativă a acordat multă atenție dezvoltării comunitare, abia la mijlocul anilor '50 ai secolului trecut au fost întreprinse acțiuni reale pentru instituționalizarea dezvoltării comunitare ca program

de importanță națională. Mai multe state (Georgia, Mississippi, New York ș.a) au întreprins acțiuni de organizare comunitară, susținute din granturi oferite de Agenția pentru Dezvoltare a SUA.

Este semnificativ faptul că una dintre primele cărți consacrate dezvoltării comunitare a fost scrisă de cercetătorul american Frank Farrington. Lucrarea purta titlul „Dezvoltarea comunitară: să facem dintr-un oraș mic un loc mai bun pentru trai și afaceri” [75]. Această carte, în care locul central revenea problemei inițiativei locale, a fost concepută ca un manual/ghid în organizarea comunitară, accentele plasându-se pe aspectele economice, organizarea de afaceri, activitatea comercială, rolul și importanța prestatorilor de servicii, și a fost adresată locuitorilor orașelor cu o populație mai mică de 10 mii de locuitori. Ideile expuse s-au dovedit a fi utile și pentru orașe mai mari (firește, din perspectiva viziunilor de azi, considerațiile lui F. Farrington asupra dezvoltării comunitare apar destul de înguste).

Un punct de cotitură pentru America rurală a fost mecanizarea agriculturii și rezultatul acesteia, exprimat în migrarea lucrătorilor de la ferme, în special, după cel de-al doilea Război Mondial. În situația creată, Departamentul pentru Agricultură din SUA și Serviciul de Extensiune Cooperativă au recunoscut oficial în 1956 necesitatea legiferării muncii de dezvoltare rurală, care din 1961 a constituit unul din punctele de reper ale administrației președintelui Kennedy. Resursele financiare și educaționale necesare au fost asigurate, iar una din condițiile de acordare a granturilor pentru implementarea proiectelor comunitare și regionale a fost elaborarea de comitetele cetățenești locale și oficialii guvernamentali a planurilor de dezvoltare.

În 1967 dezvoltarea comunitară devine unul dintre cele patru programe majore ale Serviciului de Extensiune Cooperativă. Totodată, au început să fie promovate mai insistent conceptele

dezvoltării comunitare. În 1994 Serviciul de Stat de Cercetare Cooperativă și Serviciul de Extensiune Cooperativă au fost contopite în Serviciul de Stat pentru Cercetare, Educație și Extensiune Cooperativă, astfel fiind evidențiate ca domenii prioritare de activitate la nivel național susținerea familiei și a tineretului, dezvoltarea comunităților.

Făcând o trecere în revistă a istoriei dezvoltării comunitare în SUA, nu pot fi trecute cu vederea acțiunile similare, desfășurate și în alte țări ale lumii. În 1908, de exemplu, poetul indian Rabindranat Tagore a îndemnat tinerii să conlucreze pentru bunăstarea satului, iar în 1914, cu ajutorul englezului Leonard Elmhurst, Tagore a creat Institutul rural, antrenat mai târziu în dezvoltarea programelor naționale de dezvoltare comunitară. Guvernul britanic și cel francez au inițiat dezvoltarea comunitară în multe regiuni ale Africii.

Pentru a defini scopul și sensul activităților de dezvoltare rurală, britanicii au organizat în 1948 Conferința de la Cambridge și au conferit dezvoltării comunitare statut de termen oficial. Această conferință a definit dezvoltarea comunitară ca pe o mișcare menită să promoveze condiții de viață mai bune pentru întreaga comunitate cu participarea activă a acesteia și, dacă este posibil, din inițiativa comunității, iar în cazul în care o astfel de inițiativă nu survine spontan, cu utilizarea tehnicilor de stimulare a acesteia. Totodată, a fost menționat și faptul că dezvoltarea comunitară cuprinde toate formele de îmbunătățire, include întregul spectru de activități de dezvoltare, fie ele întreprinse de guvern sau de organe neoficiale. La o altă Conferință, cea de la Ashridge, această definiție a fost precizată, apărând în formula: „o mișcare ce promovează condiții de viață mai bune pentru întreaga comunitate și participarea activă din partea comunității” [44]. Mai târziu, Administrația pentru Cooperare Internațională a SUA a propus propria definiție a dezvoltării comunitare, ră-

mânând esențiale, în formularea ei, îmbunătățirea condițiilor de viață și inițiativa locală, la ele adăugându-se resursele externe și cele din partea guvernului.

Una dintre cele mai influente organizații în dezvoltarea comunitară a fost Asociația pentru Extensiune a Universității Naționale. La prima conferință a Asociației, în 1915, a fost accentuată importanța serviciilor comunitare neformale, iar în 1919 a fost recunoscut termenul de „comunitate umană”, depășindu-se cadrul fizic sau geografic limitat în interpretarea lui. Începând cu 1924, în dezbaterile academice a fost legiferat termenul “dezvoltare comunitară”. În 1948, în cadrul Asociației a fost creat un comitet de organizare comunitară care, în 1955, a fost succedat de secția Dezvoltare Comunitară. În 1960, printre membrii asociației erau universitățile Michigan, Wisconsin, Indiana, Nebraska, Washington, Utah, Minnesota, statele Michigan, Pennsylvania, Purdue, Kansas, Michiganul de Nord, Illinois de Sud ș.a.

Un efect de mare răsunet în istoria dezvoltării comunitare l-a avut studiul efectuat de către Baker Brownell, axat pe determinarea potențialului de revitalizare a orașelor pe cale de dispariție în regiunea de nord-vest a țării la sfârșitul anilor 1940. Rezultatele studiului au fost generalizate în cartea „Renașterea orașelor mici” de Richard Poston [188], consacrandu-l pe autor drept expert notoriu în domeniul dezvoltării comunitare. Una din constatările acestei lucrări releva faptul că, deși grupurile de discuție în orașele vizate nu erau organizate pentru acțiune, ele au întreprins totuși activități ce au salvat localitățile lor de la dispariție inevitabilă.

Mai târziu, R. Poston a fost invitat să conducă Biroul Dezvoltare Comunitară din cadrul Universității din Washington, unde a realizat un program științifico-practic vast, bazat pe experiența consultanților ce lucrau în comunitățile mici de pe întreg teritoriul statului. Abordarea dezvoltării comunitare era îndreptată

spre elucidarea chestiunilor legate de participarea cetățenească la identificarea și implementarea proiectelor care determinau viața comunitară. La sugestia colaboratorilor Biroului, mai multe proiecte implementate în comunități au inclus și conotații de dezvoltare economică.

În 1959, în cadrul Universității Illinois de Sud a fost creat Institutul de Dezvoltare Comunitară, iar în 1974 a demarat Programul lui William Biddle la Colegiul Earlham din Richmond (Indiana). Studiile post-universitare în domeniu au început a se axa pe experiența comunitară practică, recurgându-se pe larg la instruirea persoanelor implicate nemijlocit în procesul de dezvoltare comunitară. La începutul anilor '60 ai secolului trecut, un alt colegiu – Colegiul Springfield din Massachusetts a instituit un Program de masterat în Liderismul comunitar și dezvoltare, accentul fiind plasat pe problemele activității în grup, pe organizarea și dezvoltarea comunitară.

Un program de sprijin al dezvoltării comunitare, promovat de Universitatea Missouri, a fost lansat la mijlocul anilor '50 ai secolului trecut. Primii trei agenți de dezvoltare rurală au fost plasați în teritoriu în 1956, cu finanțare din partea Agenției pentru Dezvoltare a Statelor Unite, iar în 1960, numărul lor a crescut până la 10. În același an, a fost creat Centrul de Dezvoltare Comunitară în Columbia, denumirea căruia a fost schimbată apoi în Departamentul de Afaceri Regionale și Comunitare din cadrul noii Școli de Servicii Sociale și Comunitare. În 1975, în urma extinderii, această școală s-a transformat în Colegiul de Servicii Publice și Comunitare. Schimbarea de structuri și denumiri reflectă dinamica dezvoltării comunitare din acea perioadă. Astăzi un număr impunător de instituții propun studii și grade universitare în dezvoltarea comunitară, domeniul fiind în continuă căutare de cunoștințe noi și de aplicare în practică a principiilor deja cunoscute. Contribuția colegiilor și universităților ameri-

canon constă în faptul că ele s-au axat pe dezvoltarea umană ca mijloc de realizare a dezvoltării comunitare.

Ideea implicării instituțiilor educaționale în promovarea dezvoltării comunitare s-a răspândit rapid. Timp de aproape 10 ani, din 1945 până în 1953, Fundația Kellogg a subvenționat un proiect de cercetare în această direcție. Mai târziu, și Fundația Mott a sprijinit activități similare. O direcție de amplificare a dezvoltării comunitare a fost antrenarea școlilor în activități extrașcolare în interesele comunității. Cinci comunități mici din Michigan, de exemplu, au folosit pentru prima dată granturile fundațiilor Kellogg și Mott, utilizând procesul educațional pentru soluționarea problemelor locale. Prin activități educaționale au fost identificate și folosite rațional resursele naturale, umane, tehnologice și instituționale [230, p. 17]. În 1974, în SUA a fost adoptată Legea cu privire la Dezvoltarea Educației Comunitare, legiferând astfel suportul financiar, acordat pentru educație comunitară departamentelor de stat pentru educație și sistemelor școlare locale. De remarcat că, datorită suportului din partea Fundației Mott, în Republica Moldova au funcționat 22 de școli comunitare ca răspuns la necesitățile stringente de a contribui la soluționarea problemele copiilor aflați în situație de risc în actualele condiții socioeconomice [38, p. 17].

O altă mișcare caracteristică pentru America, denumită „Casa comunitară”, se referă mai mult la interacțiunea dintre organizarea comunitară și activitatea socială. Ea a avut importanță pentru orașele mari. Prima casă comunitară din lume a fost creată într-o regiune aglomerată a Londrei în 1884, iar în 1887 a fost fondată o casă comunitară similară în orașul New York, și mai apoi – faimoasa Hull House din Chicago. Casele comunitare aveau menirea de a-i ajuta pe imigranți să se integreze în societate. Una dintre priorități era „americanizarea” prin oferirea cursurilor de limbă engleză, servicii de îngrijire și de recreare,

acces la biblioteci, centre și cluburi comunitare etc. Odată cu reducerea numărului de imigranți, rolul caselor comunitare s-a diminuat.

Proiecte de amploare în Chicago, Rochester, Kansas City, California de Sud ș.a. au fost implementate de Fundația Alinsky. Eforturile depuse au fost orientate spre încurajarea oamenilor să participe la procesul decizional, spre căutarea căilor de asumare a puterii de către grupurile defavorizate. Saul Alinsky a insistat asupra faptului că puterea de decizie poate fi obținută prin participare organizată [4, p. 125].

Principiile dezvoltării comunitare rurale s-au extins treptat și asupra localităților urbane. Primul oraș din SUA în care a apărut o structură de dezvoltare comunitară, devenind apoi nucleul susținerii participării cetățenești, a fost Kansas City. Actualmente multe orașe au departamente/agenții abilitate să gestioneze surse financiare oferite de diverse programe guvernamentale și granturi acordate pentru dezvoltarea comunitară (participarea cetățenească este una dintre cerințele ce trebuie respectate de entitățile ce beneficiază de finanțare federală).

Multe dintre programele propuse pentru soluționarea problemelor din comunitățile urbane au făcut însă „lucruri mai mult pentru oameni, decât cu oamenii” [21, p. 184], materializându-se în blocuri de locuințe, așezate pe terenuri pustii, pentru oameni care nu doreau să trăiască acolo. Cunoscutul proiect Pruitt-Igoe, realizat în anii 1953-1955 în St. Louis, a fost etichetat drept cel mai nereușit bloc locativ din SUA și la mijlocul anilor 1970 a fost demolat. Greșeala a constat în direcționarea acestor programe spre soluționarea unor probleme, fără a fi luată în seamă oportunitatea lor, interesele populației și implicarea activă a comunității, societatea fiind considerată impersonală, egocentrică și sterilă. Îmbunătățirea comunitară însă „solicită resurse și implicarea tuturor grupurilor comunitare” [21, p. 185].

Pe timpurile Administrației Președintelui Johnson a fost implementat un set de programe federale, ce ofereau asistență comunităților. Agențiile de acțiune comunitară au fost create pe întreg teritoriul țării, iar bugetul Oficiului Oportunități Economice se estima la mai multe miliarde de dolari, utilizați de 10 agenții guvernamentale pentru programe naționale urgente, orientate, în particular, spre instruirea resurselor umane, planificarea familială, combaterea poluării aerului și apei, luptei cu sărăcia, cercetării în domeniul educației ș.a. Succesorul Oficiului Oportunități Economice a fost Administrația Serviciilor Comunitare.

În primul catalog al Programelor Federale de Asistență Națională au fost identificate peste 1100 programe de granturi. Proliferarea acestora chiar a influențat capacitatea utilizării lor eficiente, ceea ce a servit drept motiv pentru guvernele locale și grupurile de cetățeni de a solicita schimbarea procedurilor de finanțare. În orașe au fost create departamente de dezvoltare comunitară pentru administrarea programelor de granturi, iar în state – comisii sau consilii responsabile de planificarea regională.

Ca răspuns la necesitățile aprofundării dezvoltării comunitare, a fost constituită Societatea de Dezvoltare Comunitară, organizație promotoare a activităților de cercetare în teren, de îmbogățire a practicii existente, împărtășire a cunoștințelor și experienței acumulate. Societatea în cauză oferă în prezent posibilități pentru schimb de idei și experiență, pentru publicarea și diseminarea informației despre dezvoltarea comunitară, pentru burse și cercetări, acțiuni de advocacy în cadrul programelor comunitare, activități de promovare a intereselor cetățenești, toate acestea fiind considerate esențiale pentru o dezvoltare comunitară eficientă.

Exemplul SUA demonstrează probant faptul că dezvoltarea comunitară a apărut ca o resursă fundamentală a evoluției so-

cial-economice a țării, a avansării fenomenului participării democratice. Politicile sociale și economice au influențat, după cum indică experții [27], dezvoltarea relațiilor dintre instituțiile publice și organizațiile nonprofit, în consecință, serviciile au devenit bazate pe comunitate. Respectiv, activitatea socială se dezvoltă în sensul asumării unei responsabilități semnificative în determinarea rolurilor schimbătoare ale sectoarelor public și nonprofit, bizuindu-se pe participarea în grup și pe procesele comunitare, unind necesitățile private și publice.

Învățămintele democrației participative au o semnificație deosebită pentru dezvoltarea societății. Există deja exemple relevante, materializate în proiecte comunitare finalizate, apar structuri, menite să faciliteze mișcarea societății în acest sens: instituirea, de exemplu, pe lângă Consiliile Raionale, a Centrelor de Resurse pentru Gestionarea Investițiilor, a căror competență ține de susținerea dezvoltării comunitare, monitorizarea procesului de implementare a proiectelor locale, diseminarea practicilor pozitive prin intermediul mass-mediei, etc. [179].

În acest context, este cu adevărat judicioasă ideea că studierea la nivel internațional și preluarea intervențiilor sociale inovative „a devenit o necesitate” [83]. În urma examinării exemplor internaționale pot fi obținute o serie de învățăminte reale, evidențiate, după cum urmează:

- înțelegerea mai bună a sistemelor economice, politice și de bunăstare socială de alternativă;
- aprecierea mai pronunțată a diverselor culturi;
- expunerea unor opțiuni alternative a abordării problemelor economice și sociale;
- posibilități sporite pentru inovație și schimbare în practică și educație [220].

Extragerea din experiența SUA (și din alte experiențe relevante) a elementelor rezonabile pentru a fi implementate și

în spațiul nostru apare, astfel, drept un imperativ al timpului. Procesul de dezvoltare comunitară în Republica Moldova se află încă într-o fază inițială. Societatea în ansamblu începe a deprinde să identifice problemele stringente cu care se confruntă, să ierarhizeze necesitățile, să-și planifice activitățile, să-și coopereze eforturile, să utilizeze rațional resursele locale, să găsească finanțatori externi, aplicând diverse propuneri de proiecte etc. [235, p. 13]. Atât experiența pozitivă, cât și cea negativă, acumulată în localitățile republicii, urmează să fie studiată cu atenție și adusă la cunoștința unui număr cât mai mare de oameni.

1.4. Mass media în contextul transformărilor democratice

Presa, radioul, televiziunea, Internetul luată la un loc conturează sistemul comunicării de masă, o sferă dinamică în care generalizările, explicațiile, previziunile sunt supuse în permanență monitorizării specifice, iar dezvoltarea mass-mediei „este tot mai mult asociată cu direcția, filosofia și practica jurnalismului „constructiv”, precum și cu cea a jurnalismului „pentru schimbare socială” [158, p. 148], asigurând o adevărată conlucrare și cooperare dintre instituția mediatică și audiența ei, din perspectiva faptului că textele jurnalistice „trebuie să ajute și să provoace cetățeanul ca el să-și facă concluziile necesare despre viața lui personală, dar și despre cea publică, despre locul și rolul lui în comunitate [246, p. 46]. Instituțiile mediatice operează în exclusivitate în sfera publică, producția lor fiind disponibilă teoretic pentru o pluralitate de destinatari. Ele reprezintă un segment esențial al societății din punctul de vedere al executării puterii simbolice, putere, care în opinia mai multor cercetători prezintă o semnificație cel puțin egală cu puterea economică, politică,

coercitivă. Funcțiile de bază ale mass-mediei, definite de Harold D. Lasswell [115], care se mențin și azi, variind la diferiți autori, sunt cele de supraveghere a realității, și, implicit, de relatare a evenimentelor ce se produc în societate, de corelare a elementelor societății, de interpretare a sensului evenimentelor, de socializare.

Mijloacelor de comunicare de masă le revine un rol deosebit de important în dezvoltarea continuă a societății. Ele sunt promotorii transformărilor, mediatorii experiențelor edificatoare din diverse domenii. Prăbușirea regimului totalitar a condus la înlăturarea cenzurii ideologice, consfințirea prin lege a drepturilor cetățenești fundamentale cum sunt libertatea cuvântului și a presei, accesul la informație. De asemenea, a fost suspendat controlul statului asupra mass-mediei, spațiul postcomunist lansându-se în tranziția de la o societate închisă spre o societate deschisă [157, p. 77-78]. Or, una din condițiile esențiale ale eficienței democrației este un schimb viguros de idei și opinii.

Obiectivul general al mass-mediei din Republica Moldova, în anii revirimentului, a devenit promovarea adevărului și asigurarea pluralismului de opinii în vederea construirii democrației active. Acesta a generalizat un șir de misiuni sociale noi ale jurnalismului, printre care: promovarea valorilor democratice, crearea legăturilor sociale, medierea realității, construirea și asigurarea dialogului social etc. Ca urmare, s-au modificat și funcțiile comunicaționale ale mass-mediei, fiind orientate să răspundă, întâi de toate, la nevoi societale. Astfel, mass-media moldovenească și-a adjucecat cele cinci funcții de bază (*de informare, de interpretare, de socializare, de culturalizare, de divertisment*), definite, de Comisia internațională de studiere a problemelor comunicării UNESCO, ca prioritare într-o societate democratică. În accepția UNESCO, exprimată într-unul din documentele sale programatice (*Indicateurs de développement des médias*, Paris:

UNESCO, 2008) ideea media drept platformă pentru dezbateri democratice reunește o mare varietate de funcții, având drept sarcină de a reprezenta: un canal de informare și educație care să permită cetățenilor să comunice unii cu alții; un instrument de diseminare a ideilor și informațiilor; un element care remediază asimetria firească a informațiilor, contribuie la soluționarea pașnică a conflictelor pe cale democratică; un mijloc prin care societatea poate să se cunoască și să dezvolte un sens al comunității, contribuind la înțelegerea valorilor, obiceiurilor și tradițiilor; un vehicul al expresiei culturale și al coeziunii culturale în interiorul și între națiuni; un „câine de pază”, veghind asupra promovării transparenței vieții publice, stimulând vigilența socială în raport cu cei care exercită puterea, denunțând corupția și vulnerabilitățile administrației publice.

Din moment ce în Republica Moldova, ca și în alte țări ale fostului bloc socialist, în care s-a afirmat denunțarea modelului propagandist (centrat pe atotputernicia emițătorului, pe instrumentalizarea fățișă a mass-mediei) în favoarea unui model cognitiv, bazat pe capacitatea de utilizare a mesajelor și satisfacțiilor unui receptor devenit consumator de produse politico-mediatică, selecționate într-un mod activ, mass-media a avut șansa de a realiza cu adevărat misiunea de mediere în cadrul sferei publice, devenind un suport al schimbării, o supapă a eliberării energiei latente a maselor. De menționat faptul că în Republica Moldova acest proces s-a produs treptat, fiind sincronizat cu desfășurarea reformelor inovatoare, secundând apariția și consolidarea vectorului de mișcare spre democratizarea societății. Tocmai pentru această, practic, nouă societate, s-a confirmat drept valabilă observația lui Jürghen Habermas: „Viața instituțiilor politice nu derivă din forță, ci din recunoaștere... Puterea legitimă apare doar printre acei ce-și fac convințeri comune prin intermediul unei comunicări libere și spon-

tane". Afirmarea noilor realități social-economice, precum și a noilor atitudini politice a demonstrat foarte clar că democratizarea societății trece în mod inerent prin democratizarea și pluralismul comunicării, mass-media având aici un rol cu adevărat crucial. Contează, în acest sens, asistența mass-mediei în elaborarea strategiilor de poziționare pentru activarea rețelelor de relații pe principii noi [156, pp. 382-383]. Iată de ce mass-media a devenit o miză strategică, capabilă să integreze și să influențeze ansamblul vieții sociale.

Demersul inovativ al mijloacelor de comunicare din Republica Moldova s-a circumscris evoluției generale a conștiinței sociale în perioada de tranziție, demonstrând un efort real de potențare a ei. Logica dezvoltării evenimentelor a imprimat însă mass-mediei, mai ales în faza inițială a procesului democratizării, anumite trăsături specifice, în fond, explicabile și proprii, de altfel, și altor țări ale arealului.

Printre factorii, așadar, ce au determinat rolul deosebit al mass-mediei în noile circumstanțe sociale, de astă dată dominate de o puternică aspirație spre alte orizonturi decât cele impuse de vechiul regim, poate fi evidențiat, în primul rând, principiul libertății de expresie, o condiție *sine qua non* a oricărei societăți democratice, implementarea căreia a fost favorizată de transformările social-politice de anvergură. Setea de cunoaștere, de comunicare manifestată de auditoriu a fost, astfel, un mobil important care a determinat traiectoria evoluției ulterioare a mass-mediei.

Impactul mijloacelor de comunicare de masă este studiat de cercetători din diferite domenii: politologi, economiști, sociologi, psihologi etc. În viziunea mai multor politologi mass-media este un element activ al proceselor politice desfășurate într-o societate democratică, „un filtru prin care se formează viziunea despre lume” [157, p. 27]. Rolul mijloacelor de comunicare de

masă este unul vădit, atunci când vorbim despre medierea dintre stat și societatea civilă, sfera politică și sfera civilă.

Expertii atribuie mass-mediei „controlul public asupra puterii politice”, „mobilizarea cetățenilor”, „libera concurență a ideilor” [184, p. 217]. Anume mass-media reprezintă spațiul unde se desfășoară polemici și „bătălii” inevitabile pentru promovarea anumitor interese de sus în jos și viceversa, mass-media fiind creatoarea unei sfere de comunicare între cetățeni și putere, revenindu-i astfel rolul deosebit în configurarea și funcționarea unui spațiu public multistructurat și interactiv, în care mijloacele de comunicare obțin statutul de instrument al dialogului și al dezbaterii publice între interesele sociale și politice, îndeplinindu-și misiunea de mediere simbolică, de informare, de interpretare a realității, de vizualizare a politicii [159, p. 10].

Studiile asupra sferei mediatică oferă o viziune complexă asupra culturii, politicii, vieții sociale și economice din societate și asupra modului și motivului pentru care acestea se pot schimba. Relația mass-mediei cu ideologiile, sistemele legislative, structurile puterii „a îmbrăcat forme extrem de diferite”, și în nici un moment al istoriei, în nici o țară nu poate fi identificat un singur sistem normativ corespunzător unui rol unic al acestora [42, pp. 99-100].

În ultimele decenii cercetătorii domeniului mediatic au încercat să extindă viziunile pe care se bazează înțelegerea legăturii guvern-presă-public, pornind de la ideea relatărilor jurnalistice drept „oportunități pentru a introduce indicatori ai schimbării sociale și provocării ideologice, transformând știrile în locul potențial al transformării culturale” [16, p. 23]. Tradițional sunt evidențiate două modele: liberal-pluralist și critic. Modelul liberal-pluralist concepe mass-media ca un punct esențial de legătură dintre guvern și popor, de conduită instituțională prin care oamenii conștientizează autoguvernarea democratică. Mass-

media oferă canale pentru competiția sau lupta pentru putere între grupuri, discuția liberă și publică a chestiunilor vitale, reprezintă mijlocul necesar pentru formularea și inițierea unor transformări sociale. Modelul critic, în contrast, tratează mass-media ca pe un set de instituții prin care elita exercită puterea asupra maselor, reprezentând mijlocul de reproducere a ideologiei dominante. Pentru guvern scopul este de a-și proteja și fortifica poziția socială și puterea prin interpretările ce facilitează acceptarea înțeleșurilor preferate de guvernanți [84, p. 148].

În absența unui jurnalism de factură adecvată, bazat pe fapte, procesul decizional este „el însuși falsificat” [200, p. 247]. Informația este „combustibilul discursului public” [93, p. 15], iar pluralitatea de opinii dă naștere la dezbateri fierbinți, sănătoase și productive, legate de o societate liberă și de indivizi care se autoguvernează. Uneori în cadrul dezbaterilor publice, adunărilor generale ale comunităților, în timpul discuțiilor interminabile și incandescente asupra identificării problemei prioritare a comunității, drept argument principal în favoarea unei sau altei decizii, apare referința la mass-media. Într-un cuvânt, după cum menționa Tocqueville [254, p. 203], mass-media oferă cetățenilor canale prin care „să converseze zilnic fără a se vedea și prin care să facă pași împreună fără a se întâlni vreodată”.

Statutul presei în calitatea sa de cel mai important furnizor de informații în mecanismele complexe ale deciziei politice de tip democratic, decizie implementată de participarea cât mai largă și cât mai intensă a celor conduși în cadrul proceselor de gestionare a afacerilor publice, este împărțășit aproape unanim de teoreticieni și practicieni. Formele concrete însă prin care acesta se realizează sau nu se realizează trezesc numeroase discuții.

Unii experți, în urma analizei legăturilor comunitare, sugerează că adunările și forumurile publice nu sunt cele mai potrivite metode de participare pentru toți, în special, pentru persoa-

nele care fac primii pași spre integrare în comunitate [243, p. 232]. Mass-media este într-un fel „intermediarul”, „mediatorul” ce poate ajuta la formarea comunităților, în care oamenii să-și împărtășească mai eficient perceperea problemelor existente, viziunile despre căile posibile de optimizare a vieții în comunitățile cărora le aparțin, să-și exprime opiniile, să polemizeze, să ajungă la consens în ceea ce privește acțiunile ulterioare. Prin aceasta este adusă o contribuție semnificativă la fortificarea societății civile și afirmarea potențialului democratic al participării, în măsura în care jurnalismul poate deveni eficient din punct de vedere politic pentru o transformare a democrației formale în una materială, adică în măsura în care poate influența decizia politică în sensul realizării unei societăți libere [99, p. 75].

Cercetările efectuate asupra activității mass-mediei dezvăluie capacitatea comunicării de masă de a influența schimbarea, constrângerile și oportunitățile realității social-politice, precum și natura culturii sociale. Ele reflectă un proces în tranziție, transformare și adaptare politică, socială, economică, culturală și individuală, oferă date și informații despre posibilitățile și realitățile privind rolul mediei în urmărirea scopurilor sociale, politice și economice, în educarea indivizilor care încearcă să înțeleagă noile condiții și care vor să participe la edificarea societății. Mass-media ar putea chiar sugera direcțiile spre care se îndreaptă procesul de transformare. Cercetătorii, atrăgând atenția la faptul că societățile se modifică [206], converg de obicei în opinia că mass-media apare în postură de agent al schimbării sociale.

Or, mijloacele de comunicare în masă nu doar manifestă intența de a reproduce realitatea, prin simpla reflectare a evenimentelor și proceselor de atunci, ci contribuie, de rând cu alte instituții, la făurirea acelei realități. Prin comentariile și interpretările pe care le lansează în circuitul informațional, media

își adjudecă hotărât, și în baza unor principii noi, asimilate pe parcurs, un rol esențial în modelarea opiniei publice, schimbarea stării de spirit din societate și reorientarea cursului acțiunii sociale, valorificarea oportunităților de stimulare a dialogului social [155, p. 140],

Unii experți califică media drept „a patra putere”, ce oferă control și echilibru față de puterile instituite, alții consideră că media depind de structura de putere. Exponenții teoriei dependenței mediatice caută să clarifice relația dintre media și alte instituții, precum și rolul lor puternic funcțional prin care, alături de celelalte funcții adaptive și integrative, mass-media soluționează problemele legate de riscul ambiguității în interpretarea schimbării sociale [58, pp. 315-316]. Există mai multe concepte generale despre rolul fundamental al mass-mediei într-o societate: revoluționar, dezvoltationist, autoritarist, al responsabilității sociale. Pe baza acestora sunt dezvoltate modele ale evoluției mass-mediei în tranziție. Modelul lui Michael Gurevitch și Jay Blumler [94, p. 269-289] cuprinde principalele preocupări ce țin de autonomizare, pluralism, diversitate, precum și de natura și sensul profesionalismului jurnalistic – „de a sluji publicului” [184, p. 238]. Conceptele respective, fiind esențiale pentru cele mai multe definiții ale societății civile și ale culturii politice, sunt puncte de reper în elucidarea relației mass-media – diferite instituții.

Postulatele vizând transformarea mass-mediei în contextul schimbărilor societății constau, în linii mari, în următoarele:

- supravegherea mediului sociopolitic, oferind informații despre evenimentele ce influențează pozitiv sau negativ bunăstarea cetățenilor;
- stabilirea agendei, identificarea problemelor și forțelor ce le-au determinat sau le pot rezolva;
- oferirea platformei pentru susținerea deslușită și edifica-

toare de către politicieni și purtători de cuvânt a cauzelor și grupurilor de interese;

- menținerea dialogului dintre o mare varietate de abordări, precum și dintre deținătorii puterii și public;
- punerea la dispoziție a mecanismelor pentru responsabilizarea oficialităților față de modul în care își exercită puterea;
- stimularea cetățenilor să învețe, să aleagă și să se implice în procesul politic în loc doar să-l contempleze sau comenteze;
- opunerea rezistenței bazate pe principii ferme față de eforturile de a submina independența mass-mediei, integritatea și capacitatea de a servi publicul;
- respectarea publicului țintă ca potențiala audiență, interesată și capabilă să dea sens mediului politic în care trăiesc.

Jürgen Habermas transformă, din perspectiva politicii participative [98, p. 378], punctele menționate în obligația mass-mediei de a se considera mandatarul unui public, a cărui dorință este să deprindă a-și păstra independența față de presiunile politice și sociale, a fi receptivă la problemele și propunerile publicului, a le prelua, sporind critica și confruntând procesul politic cu solicitări clare de legitimare.

Caracterizând rolul mass-mediei în societatea de tranziție, literatura de specialitate evidențiază următorul fapt: „Mass-media au fost un substitut pentru toate structurile absente din societatea românească, mai mult în 1990 și mai puțin după aceea, însă în mod repetat în zilele noastre: un substitut al puterii și al opoziției față de aceasta, un substitut pentru o clasă politică care a fost educată abia recent și incomplet, un substitut pentru sistemul de justiție adesea slab și ineficient și pentru anumite organe șovăitoare de investigație” [164, p. 254]. Se poate spune că, dacă este jucat efectiv rolul de substitut, mass-media trebuie

să atingă grupuri mari de oameni și nu segmente de audiență relativ mici, izolate prin buletine de știri, analize și comentarii dintr-o perspectivă politică distinctă. Rolul în cauză implică faptul că mass-media își asumă un rol reformator într-o perioadă de tranziție. Cu toate acestea, probe concludente în acest sens sunt insuficiente.

Unii cercetători susțin că presa nu a jucat decât un rol limitat în procesul de democratizare a societăților postcomuniste și nu a fost cauza, ci mai mult efectul unor transformări [93, pp. 122-123]. Se aștepta de la aceste mass-media, de la jurnaliști și jurnalismul lor să servească drept catalizatori, modele, promotori și vehicule pentru toate schimbările din societate. Această așteptare a fost una rezonabilă, mai ales dacă se consideră că mass-media pot juca un rol instrumental în resocializare și modernizare prin învățarea de noi moduri de a participa la viața politică și socioeconomică și prin încurajarea noilor aspirații individuale și naționale. La fel de importantă a fost și speranța că mass-media își vor îndeplini obligațiile într-o manieră diferită de cea puternic politizată, propagandistică a modelului comunist, folosind o abordare și un limbaj jurnalistic de asemenea diferit.

Spre regret, se observă o destul de slabă influență a presei asupra schimbării comportamentului politicianilor, acceptarea intereselor politice și chiar complicitatea cu politicienii într-un proces de politizare accentuată a presei, pierderea echilibrului și echidistanței, complăcerea în diferite combinații partizanale. Astfel, nu mass-media determină natura mediului politic sau politica exercitată, ci invers, iar jurnalismul părtinitor continuă a fi practicat în sfera mediatică. Drept urmare, natura presei și a jurnalismului sunt influențate și modelate de cultura politică împărtășită de elitele politice, elitele mass-mediei și public, fără ca modelele occidentale ale presei democratice să poată fi influente și definitive în configurarea peisajului realității, să con-

tribuie eficient la formarea opiniilor, atitudinilor, convingerilor, valorilor, modurilor de acțiune și modelelor de comportament.

Iar diferitele teorii construite pentru a explica sau îndruma mass-media în tranziție (teoria materialistă – democratizarea se face prin privatizare, idealistă – mass-media responsabile și independente construiesc societatea civilă și teoria standard, implicând separarea presei private de cea publică sub egida puterii politice) nu și-au îndeplinit misiunea, deoarece se întemeiau pe așteptări utopice. Caracterul incomplet al teoriilor referitoare la rolul social al presei sugerează că nu există nici un cadru teoretic valid care să definească modul de constituire și funcționare a unei prese pe deplin independente. În consecință, nici mass-media occidentale, nici mass-media postcomuniste nu pot fi judecate din perspectiva îngust-normativă (a unor roluri stricte) și, mai ales, din cea utopică (a unei presupuse puteri de a fi cauza schimbărilor sociale și politice). Astfel, mass-media, deși oricum influențate de societate, nu o influențează direct pe aceasta, ci servesc drept vehicule pentru instituțiile, organizațiile, asociațiile și liderii politici, socioeconomi, culturali care încearcă să influențeze societatea [93, p. 229]. În acest context, nu par deloc nefondate aserțiunile cercetătorilor care indică asupra calității deficiente a mediei, asupra neajunsurilor persistente, constând în „informarea parțială și distorsionată, motiv care periclitează capacitatea cetățeanului de a adopta decizii pertinente și coerente” [134].

În primul deceniu al secolului trecut, când se atestă începutul dezvoltării comunitare ca proces benefic, ziarele erau cea mai valoroasă sursă de știri, care mai apoi a fost strâmtorată de audiovizual, constituindu-se un sistem de comunicare de masă „mai mult sau mai puțin stabil” [58, p. 132], ce „și-a făcut un obicei din a publica știri politice, nu numai străine, dar și interne, și nu numai naționale, ci și locale” [184, p. 30].

Dezvoltarea presei, radioului, televiziunii, internetului a semnalat extinderea rolurilor sociale ale acestora în domeniile instituționale centrale ale vieții sociale, cuvântul tipărit sau difuzat prin intermediul radio și TV fiind considerat drept canalul cel mai viabil prin care pot fi răspândite informațiile. Cu cât societatea începe a fi mai complexă, cu atât mai necesare devin mijloacele de comunicare de masă pentru atingerea consensului social, coordonarea activităților politice și economice naționale, mobilizarea cetățenilor, alte scopuri sociale, inclusiv cele ce țin de dezvoltarea comunitară.

„Jurnalul Societății Dezvoltarea Comunitară” (*Community Development: Journal of the Community Development Society*) [45] a fost prima ediție specializată și practic unică de acest fel, creată în SUA de societatea cu aceeași denumire în 1969 ca răspuns la necesitățile aprofundării dezvoltării comunitare, în calitate de promotoare a cercetărilor în teren, îmbogățirii practicii existente, împărtășirii cunoștințelor și experienței acumulate. Societatea nominalizată propune și în prezent posibilități pentru schimb de idei și experiență, acțiuni de advocacy în cadrul programelor comunitare, publicarea și diseminarea informațiilor din domeniul dezvoltării comunitare, obținerea bursei și inițierea cercetărilor, promovarea intereselor cetățenești, toate acestea fiind considerate esențiale pentru o dezvoltare comunitară eficientă. Examinarea tematicii materialelor publicate în „Jurnalul Societății Dezvoltarea Comunitară” scoate în evidență teme majore între care autoajutorul, asistența tehnică, conflictul ș.a. De menționat că, în primii ani de existență, dar și pe parcurs, publicația plasează articole ce vizează conceptul dezvoltării comunitare, documentează ce, unde, când s-a produs sau se produce în domeniul dezvoltării comunitare. Articolele reflectă asupra modelelor existente de dezvoltare comunitară, rezultatelor

cercetărilor efectuate în domeniu, intervențiilor practice, fiind un adevărat forum pentru cetățeni, reprezentanții mediului academic, guvernului, persoane interesate. În paginile revistei sunt prezente discuțiile în domeniu desfășurate la întrunirile de nivel național și internațional, este abordată filosofia strategiilor de dezvoltare comunitară, participarea civică, evaluarea necesităților sau identificarea problemelor, instruirea, conflictul, serviciile comunitare, modelul ideal al comunității etc. Tematica prioritară este participarea cetățenească centrată pe lucrul cu oamenii, făcându-i să fie implicați în procesul de dezvoltare comunitară. Esențial se consideră a le arăta cetățenilor cum să se descurce cu problemele ce îi afectează, a-i învăța cum să depășească anumite situații, susținând că doar prin luarea deciziilor proprii și implementarea acestora în realitate, ei pot să învețe cum să-și îmbunătățească comunitatea. O arie tematică majoră ține de participarea civică. Articolele se concentrează asupra întrebării de ce necesitățile oamenilor trebuie identificate, cum pot fi ele identificate și cum poate fi extinsă în urma întreprinderii acestor acțiuni participarea civică. Este destul de amplă tematica relatărilor: evaluarea serviciilor comunitare, leadership-ul, monitorizarea, politicile publice etc. De asemenea, cu regularitate sunt publicate rezultatele cercetărilor în domeniu efectuate în diferite țări. În Republica Moldova, prima și unica ediție specializată în domeniul dezvoltării comunitare este buletinul informativ „Alternative Rurale”, editat pe parcursul anilor de Fondul de investiții Sociale

Din momentul inițierii în țara noastră a etapei de tranziție și până în prezent s-a lărgit constant gama celor care influențează direct sau indirect mass-media și a celor despre care acestea informează. Este important de menționat, în contextul respectiv, unele aspecte ale interacțiunii mass-mediei și comunităților

constituente ale societății. Astfel, mijloacele de comunicare de masă:

- informează despre politicile promovate, organizează debateri pe marginea acestora, propun noi inițiative, contribuind la promovarea intereselor comunităților;
- comunică despre activitatea diferitelor organisme internaționale, oferind comunităților noi oportunități de cooperare și dezvoltare;
- comentează și sensibilizează asupra necesităților comunităților, facilitând delimitarea intereselor individuale de cele generale și, totodată, încadrarea lor în politicile naționale;
- promovează exemple probante din domeniul dezvoltării comunitare, favorizând replicarea acestora, conștientizarea necesității de a participa, de a se implica, de a contribui moral sau material etc.;
- creează o anumită opinie publică despre dezvoltarea comunitară.

Respectiv, reflectarea în mass-media a intereselor comunităților, diseminarea practicilor pozitive existente permite analiza și explicarea unui fenomen absolut nou pentru Republica Moldova – dezvoltarea comunitară, în context spațial-temporar.

Din cele expuse mai sus, distingem câteva roluri esențiale ale mass mediei în procesul de dezvoltare comunitară. Unul dintre acestea, cel de informare, este atunci când publicului i se comunică despre elaborarea anumitor politici, despre noi oportunități de dezvoltare, modalitatea de participare la distribuirea investițiilor externe etc. Fiind nu doar o simplă copie a realității, relatările mediei comportă o percepere sau înțelegere specifică a problemei existente [203], iar perceperea realității este o premisă logică pentru exprimarea părerilor și luarea deciziilor [241]. Prin impulsionearea de a acționa spre satisfacerea intereselor proprii, prin „promovarea unei noi tehnologii comunita-

re” [277, p. 96] se produce influențarea și asupra procesului de dezvoltare comunitară, urmat de participarea la luarea și implementarea deciziilor, inclusiv politice.-

Există însă și exemple ce demonstrează că majoritatea actorilor politici din spațiul postcomunist își interpretează rolurile nu atât în baza cunoștințelor, a profesionalismului de a influența obiectul politic, cât al posibilităților de a-l manipula și de a se bucura de legitimitate din partea acestuia [215, p. 164]. Se susține, și pe bună dreptate, că partidele politice, „confruntate cu problemele pe care nu le pot înțelege și de care se tem, tind să combine propriul eșec, dând societatea liberă pe mâna dușmanului său totalitarist” [225, p. 50].

Prin intermediul mass-mediei, în special celei de nivel național, s-au făcut și se fac încercări de diferite partide politice de a-și asuma anumite merite pentru gazificarea localităților, alimentarea cu apă potabilă, renovarea drumurilor, școlilor etc., ignorând tacit meritul nemijlocit al comunităților. Cei care nu posedă informația veridică sau nu au încredere în forțele proprii și în posibilitatea îmbunătățirii calității vieții prin implicarea personală, se lasă duși în eroare. Cât privește comunitățile respective, ele sau nu au acces pentru a-și exprima opinia în media sau nu au interes pentru a face aceasta.

Un alt rol, am putea spune decisiv al mass-mediei, este cel de construire a realității politice și sociale. Spre deosebire de trecutul nu atât de îndepărtat, când mass-mediei de la noi îi revenea rolul de transmitere a informației dorite și acceptate de putere, doar statul de drept acordă mediei posibilitatea de a depăși statutul de simplu releu de comunicații dirijate [229, p. 12]. În această situație mijloacele de comunicare de masă apar ca subiecți activi ai proceselor ce se desfășoară în societate, producători de imagine, promotori de interese. Unii cercetătorii sub-

liniază că „jurnaliștii au devenit mai importanți ca politicienii” [184, p. 30].

În fond, auditoriul nu știe totul după cum i se pare, dar „nu-mai ceea ce i se spune” [152, p. 110]. Adevărul mediatic este, în esență, un produs al jurnaliștilor, ce promovează anumite interese urmând și interesul propriu sau competența limitată, și accesul redus al acestora la informație se soldează cu denaturarea neintenționată a realității. Excluzând din materialele publicate sau difuzate, voit sau din neglijență, participarea comunitară la soluționarea unor probleme stringente, mass media creează imagini improprii. A dovedi contrariul este, practic, imposibil, deoarece, dacă în legătură cu un eveniment, mass-media spun „este adevărat”, „va rămâne stabilit că este adevărat, chiar dacă nu este”, fiindcă se consideră adevărat „ceea ce mass-media acreditează ca atare” [192, p. 49]. De-a dreptul dramatic este faptul că nimeni – nici grupurile sociale, nici societatea, nu dispun de instrumente mediatice capabile să răstoarne o imagine pe care mass-media o impun. Societatea, instituțiile ei pot să nu accepte o interpretare, dar „percepția socială propriu-zisă este preponderent dominată de ceea ce publică și difuzează media” [64, p. 281]. Tocmai de aceea rămâne valabilă aserțiunea: societatea trebuie „să dezvolte un model autohton de jurnalism pluralist, care să permită diferitelor concepții să concureze” [242, p. 78].

Unii cercetători afirmă că mijloacele de comunicare ar putea reprezenta societatea civilă [207, p. 37]. În acest mod se susține că mass media independente reprezintă și un element, și un promotor al societății civile. De fapt, dacă societatea civilă poate fi văzută ca fiind „atât cauza, cât și efectul de a se informa”, atunci mass-media cu adevărat independente sunt societatea civilă [200, p. 6].

Totuși, este necesar ca mass-media să devină mai responsabilă din punct de vedere moral și profesional față de publicul

lor, să furnizeze informații corecte, echilibrate și complete, care să permită cetățenilor să dezbată probleme, să-și formeze concluzii și să ia decizii. Mass-media trebuie să-și educe publicul în ceea ce privește utilizarea informațiilor, să respecte anumite standarde ce fac documentarea și relatarea utile pentru cetățeni. Doar făcând acest lucru mass-media poate facilita în mod hotărât procesul de democratizare, care poate fi considerat o resursă a dezvoltării comunitare. Mijloacele de comunicare trebuie să reflecte și să servească democrația în proces de afirmare, fără iluzii, plasând libertatea individuală și societatea mai presus de orice. Totodată, mediei, îi revine o sarcină dificilă de a-i comunica populației că democrația nu oferă încă o ameliorare economică imediată; că fără o dezvoltare a economiei nu se va putea ajunge la o mai mare echitate socială, cu toată îmbunătățirea situației pe care o comportă; că, în fine, succesul unei societăți nu este un rezultat al acțiunilor statului și nici al celui mai bun dintre guverne, dar a efortului unit al întregii societăți. Pentru moment însă, indiferent de rolul informațional, educațional, formator de opinie, organizator de agendă, exercitat de jurnaliști, se profilează o concluzie potrivit căreia ei îl exercită în cea mai mare parte, fără să vrea, întâmplător.

Rămâne actuală necesitatea de a redefini rolul perceput și cel real ale mediei. Moștenirile, politica, cultura și însăși caracterul noilor instituții și proceselor sociale sunt elemente esențiale pentru definirea naturii, rolului și efectelor noi ale jurnaliștilor și jurnalismului în perioada actuală.

Capitolul II

VALENTELE POLITICE ALE DEZVOLTARII COMUNITARE

Fenomenul dezvoltării comunitare în Republica Moldova se integrează în mod manifest în procesul general al transformărilor ce au cuprins societatea moldovenească. Privită din perspectiva asimilării practicilor democratice în viața cotidiană a societății, manifestările dezvoltării comunitare reprezintă, cu adevărat, o expresie a desfășurării reale a proceselor democratice. Tocmai dezvoltarea comunitară oferă „principiile și valorile de bază ce țin de drepturile omului, implicarea socială, egalitatea și stima pentru diversitate, precum și cunoștințele concrete și deprinderile de activitate practică” [30, p. 2], democrația demonstrându-și eficiența cu precădere, după cum recunosc experții, atunci când cetățenii au posibilitate să influențeze procesul de elaborare și implementare a politicilor [276].

Abordată dintr-o perspectivă concretă, dezvoltarea comunitară se referă, în primul rând, la participarea cetățenilor la soluționarea problemelor stringente ce le afectează comunitatea și se manifestă în cadrul unor acțiuni clare: identificarea problemelor prioritare și ierarhizarea acestora după gradul de importanță, luarea deciziilor, planificarea participativă, colectarea de fonduri, elaborarea și implementarea proiectelor și programelor, identificarea și utilizarea judicioasă a resurselor locale, contribuirea prin muncă, bani, voluntariat, prin evaluarea rezultatelor obținute, asumarea responsabilităților, trasarea unor noi perspective de dezvoltare a comunității, asocierea în organizații obștești ș. a.

2.1. Semnificațiile politice ale cetățeniei active

Succesul antrenării cetățenilor în activități ce au drept obiectiv primordial beneficiul societății, precum și sensibilizarea lor în raport cu problemele comunității în mare parte depinde și de nivelul de informare a acestora, un rol important în „motivarea comportamentelor participative” revenind mass-mediei [111, p. 133] care, prin furnizarea informației despre politicile oficiale, dar și despre evenimentele de ordin local, direcționează atenția cititorilor de la subiectele cu caracter individual spre problemele politice și comunitare, ajutând nu doar la înțelegerea modalităților de participare, dar și la conștientizarea necesității obiective a acestei participări. Mijloacele de comunicare de masă stimulează fluxul informațional, sensibilizează asupra problemelor, încurajează cetățenii să devină mai interesați în soluționarea acestora, precum și în expunerea opiniilor personale, organizarea discuțiilor în grup etc. Mass-media se profilează, în aceste circumstanțe, drept o forță care poate contribui la afirmarea democrației, aducându-și contribuția plenară la stimularea participării civice, fortificarea comunităților, formularea și modificarea politicilor în favoarea lor, consolidarea societății civile etc. Anume mass-media poate asigura terenul informațional și de dezbateri, necesar pentru transformarea idealului comunitar în realitate.

Participarea, înțeleasă aici drept un ansamblu de activități, orientate spre promovarea sau menținerea anumitor interese, de rând cu alte valori universal recunoscute, trebuie considerată un element substanțial al oricărei societăți care se dorește a fi democratică. De remarcat, că teoria generală a democrației nu a neglijat niciodată participarea, concepută ca o implicare personală, activă, calificând-o drept „esență a democrațiilor”.

În cercetările politologilor contemporani conceptul „participării”, racordat la conceptul „democratizării”, ocupă un loc însemnat. Astfel, se conturează că democrația participativă rezidă în participarea directă la actele democratice și, până la urmă, înseamnă autodeterminare, care conferă sens și perspectivă acțiunii sociale asumate de cetățean. Tocmai de aceea, acceptarea participării cu înțelesul doar de manifestare sporadică, exprimată fie nemijlocit în cadrul comunității, fie prin participarea la alegeri, diminuează vădit semnificația participării. Or, democrația/participarea democratică nu poate fi redusă doar la darea votului în favoarea unei clase de politicieni profesioniști. Manifestarea adevăratului spirit participativ are loc prin acțiuni conștientizate și concrete. Tocmai în cadrul comunității această participare obține caracteristici palpabile, valorând mult mai mult decât un concept doar teoretic. Incluziunea cetățenilor în viața comunității le oferă posibilități de a participa, adică de a contribui nemijlocit la producerea transformărilor în diferite domenii ale vieții comunitare, cum ar fi administrația publică locală, protecția mediului ambiant, dezvoltarea antreprenoriatului, mișcarea asociativă etc. În această ordine de idei, participarea nu poate fi nicidecum redusă la simpla relație „ales-alegător”, cum mai este interpretată de unii politicieni, care ar dori să vadă în democrația participativă doar un „instrument de gestionare teritorială”, conținutul ei fiind, în realitate, mult mai amplu.

Cu certitudine, „pentru a exista un regim democratic, nu e suficient, de fapt, să se producă votarea, iar dacă în multe țări se votează, numai în unele dintre ele se votează urmând și respectând anumite reguli și conferind votului anumite funcții” [78, p. 313].

Despre democrație se poate vorbi în mod justificat, în viziunea lui Robert Dahl, doar dacă există certe garanții instituționale, printre care libertatea de a constitui organizații și de a

adera la ele, libertatea de expresie, dreptul la vot, eligibilitatea în funcții publice, sursele alternative de informație. Ar putea fi invocat în acest sens și potențialul democratizator al presei, radioului, televiziunii racordat cu libertatea de expresie și dreptul la informație. Performanța instituțională depinde în mare măsură de unitatea socială, factorul cel mai important în explicarea unei bune guvernări fiind „măsura în care viața socială și politică dintr-o regiune se apropie de idealul unei comunități civice” [191, p. 137]. Incontestabil, atunci când oamenii intenționează să ajungă la un consens și să ia decizii publice într-un mod chibzuit, e necesar să li se ofere posibilitatea de a participa, de a-și expune părerea, de a se implica în discuții, de a-și exprima votul. Asigurarea șanselor egale în „a-și face vocea auzită” îi încurajează și îi motivează să participe.

Abordarea dezvoltării comunitare deschide o nouă perspectivă, determinată anume de principiile democrației participative. Într-un fel, se produce reîntoarcerea la conceptul antic de democrație: ideea de democrație participativă este relansată prin revitalizarea comunităților locale în cadrul organizării statale existente. Este cert, itinerarul parcurs de-a lungul anilor de această idee a fost unul sinuos. Astfel, societatea medievală, după cum indică unii autori, a considerat ierarhia ordonată a apartenenței și a autorității monarhice drept o condiție naturală legitimată de „legea eternă” [233, p. 13]. Odată cu declinul societății feudale, „natura și limitele autorității politice, legislația, drepturile și supunerea au devenit o preocupare a gândirii politice europene” [101, p. 39]. Pe la sfârșitul secolului XVI a început să prindă rădăcini tradiția constituțională liberală, care a devenit o forță dominantă, ce trata statul drept cadru instrumental legal și instituțional care permitea indivizilor să-și trăiască viața ordonat și, în același timp, urmărirea satisfacerii intereselor lor pe o piață liberă.

Printre promotorii democrației liberale se numără Thomas Hobbes și John Locke. Ei au fost preocupați, în particular, de stabilirea faptului în ce măsură statul poate utiliza monopolul asupra puterii de constrângere în reglementarea comportamentului indivizilor. Necesitatea instituțiilor democratice, argumentată în lucrările gânditorilor liberali Jeremy Bentham și James Mill, constă în protejarea persoanelor guvernate. Dar democrația protectoare a îndepărtat cetățenii de la gândirea politică și practică. În schimb, puterile statului, libertatea individului de a-și urma propriile interese, separarea dintre executiv și legislativ au devenit preocupările centrale ale teoreticienilor și practicienilor liberali.

Modelul democrației europene se bazează pe participarea tuturor actorilor comunitari. Ca reflectare perfectă în practică a principiilor democrației participative, autoritățile publice, instituțiile media, sectorul neguvernamental etc. promovează, implementează și dezvoltă împreună programe, proiecte sau intervenții la nivel macro- și microsocial, legitimate de valorile fundamentale cum sunt toleranța, încrederea, participarea publică etc.

Prin participarea majorității la identificarea, implementarea și asigurarea viabilității unor proiecte comune se fortifică societatea civilă, iar potențialul participării va fi democratic în măsura în care poate deveni eficient din punct de vedere politic pentru o transformare a democrației formale în una materială, a democrației libere în una socială, adică în măsura în care poate influența decizia politică în sensul realizării unei societăți libere [264].

În acest context, direcționarea fondurilor de dezvoltare către comunitățile defavorizate vizează, în primul rând, capacitatea comunităților în general. Absorbția și utilizarea acestora în beneficiul comun depinde esențial de coeziunea actorilor comunitari, de nivelul dezvoltării economice și sociale, potențialul

uman, mediul urban sau rural ș.a. Producerea transformărilor este oferită mai ales de dimensiunea participării și implicării civice – condiții primordiale pentru o dezvoltare comunitară de amploare. Există însă problema accesului la sursele de informare. Multe comunități denotă vulnerabilități în acest sens sau informația ajunge la ele cu mare întârziere. Deseori publicul nu este informat ori, mai bine zis, se produce dezinformarea: în reflectarea procesului de dezvoltare comunitară, de exemplu, meritele anumitor actori sociali ori finanțatori și realizările comunităților sunt atribuite partidelor politice, mass-media constituind, în acest caz, „una din componentele mecanismului de condiționare, care deseori activează în concordanță cu partidele „colonizatoare” [78, p. 336], care monopolizează spațiul politic.

Totodată, fluxul informațional și mediul complex în care trăiește omul, face ca reacțiile lui să fie verificate și orientate cu ajutorul conștiinței. Prin participare, conștiința „este supusă unui proces continuu de forjare, sporind în același timp umanul din noi” [208, p. 13], adică acel element care se caracterizează prin sporirea încrederii, responsabilității, extinderea libertății, recunoașterea faptului că nivelul existenței trebuie depășit mereu, conștiința reprezentând „un instrument” ce are miraculoasa proprietate de a se dezvolta și a se perfecționa prin întrebuințare [197, p. 243].

Modalitățile de participare a populației sunt marcate de diferite niveluri de implicare: cu o implicare ne semnificativă (populația este doar informată despre anumite acțiuni) și cu un grad mai înalt de implicare (sunt create condiții pentru exprimarea opiniei și antrenarea în luarea deciziilor, ceea ce înseamnă și includerea publicului în elaborarea politicilor). La primul nivel există oportunitatea dezbaterilor pentru toate părțile implicate, iar la cel de-al doilea apare delimitarea puterii în procesul de luare a deciziilor. Participarea la focus-grupuri, adunări co-

munitare, ateliere de lucru, mese rotunde, seminare, conferințe etc. indică acțiunile menite să adune oamenii împreună pentru a discuta, a se informa, a elabora strategii adecvate pentru situații concrete. Este vorba, cu alte cuvinte, de un public concret, „solicitat în permanență pentru a se exprima și a acționa într-un mediu, pe care-l recunoaște ca apropiat, cu vocea sa, cu experiențele sale, cu proiectele sale, ritmurile și culorile sale. Un public real, de persoane, de cetățeni, înțelegi ca ființe autonome, exigente, inteligente și purtători de o identitate dinamică” [178, p. 17]. Un public de „incluși” pe deplin.

Luarea deciziilor publice la nivel local prin participarea cetățenilor este una din căile de recăpătare de către ei a încrederii în puterea de a influența hotărârile ce le vizează soarta. Această practică este elementul cheie al unei bune guvernări și o cale sigură de dezvoltare a democrației la nivel local. Tocmai în acest caz se produce crearea și implementarea unor politici care să promoveze participarea publică la procesul decizional. De obicei, dacă persoanei i se oferă posibilitatea să-și exprime părerea și să voteze pentru decizia finală, ea acceptă să contribuie în continuare la soluționarea problemei.

Este cert că participarea publică în procesul de luare a deciziilor este determinată de condițiile reale și de tehnicile participative utilizate, de rezultatele intermediare ce pot spori rezultatele pe termen lung, de succesele obținute. Printre condițiile circumscrise contextului social și politic se numără competența civică a participanților, autonomia comunitară, consensul asupra reprezentării, densitatea grupurilor de interese și diversitatea acestora, experiența de comunicare în grup și în afara grupului, încrederea sau neîncrederea ce persistă în cadrul colectivității, constrângerile legale, proiectele în curs de desfășurare, resursele materiale, prezența liderilor puternici, sprijinul acordat acestora din partea cetățenilor etc. Importanța grupurilor de inițiativ

vă, alcătuite din persoane cu influență ce se bucură de autoritate și respect (precum și susținerea tradițiilor; cum ar fi, bunăoară, așa-numita „clacă”) este incontestabilă pentru solidarizarea comunității, iar într-un context mai extins – pentru calitatea proceselor democratice.

Una din caracteristicile democrației, după cum se știe, este competitivitatea. Se afirmă, astfel, ideea că o comunitate este alcătuită din mai multe părți și în relațiile dintre ele nu poate fi exclus conflictul ce apare ca element constitutiv al politicii. Deci, comunității i se recunoaște și i se atribuie un caracter pluralist. În acest sens criteriul competitivității îl include pe cel al pluralismului, deși poate exista o configurație pluralistă a comunității ce nu include elementul competitiv. Paradigma democratică ia în vedere un factor constitutiv al experienței politice – conflictul. Mai mult ca atât, se admite că nu întotdeauna și în mod obligatoriu conflictul are o influență distructivă asupra comunității, or, din contrastul de interese și de orientări pot rezulta consecințe pozitive, înțelegându-se prin aceasta că interesele particulare contribuie la constituirea interesului general.

Deoarece democrația este pluralistă și competitivă, în cadrul acesteia politica este doar una din dimensiunile experienței individuale și colective și nu acoperă întreaga experiență de viață a oamenilor și a societății. Tocmai de aceea îi revine să respecte și să garanteze autonomia socială, culturală, economică, familială, fără a reduce și deșărădăcina acel pluralism social care alimentează și își găsește expresie în pluralism politic. Democrația admite conflictul „*in presumptio*” că acesta ar fi capabil să exprime și potențialități pozitive, adică utile pentru colectivitate” [78, p. 293].

Într-o societate democratică oamenii au dreptul de a se asocia și elabora mecanisme și proceduri adecvate pentru domeniile în care doresc să activeze. Activând împreună, ei pot crea

condițiile pe care și le doresc. Cheia satisfacerii principalelor necesități umane este tocmai participarea membrilor comunităților la soluționarea problemelor locale: cele mai importante realizări în asigurarea cu locuințe, cu produse alimentare, îmbunătățirea sănătății etc. nu au survenit în urma eforturilor centralizate naționale și internaționale, ci anume în urma eforturilor oamenilor, care au făcut mai mult pentru a se ajuta pe sine înșiși, după cum arată experiența americană [248].

Spre deosebire de democrația anticilor, când fiecare se simțea identificat cu „noi”, democrația modernă oferă posibilitatea pentru fiecare de a se simți „eu”. Cetățenia activă și implicarea membrilor comunităților în identificarea și soluționarea problemelor comune rămân a fi generatoare ale democrației participative și, implicit, ale dezvoltării comunitare.

Noțiunea de *cetățenie activă* a devenit vehiculată frecvent în discuțiile și practicile politice din diferite țări ale lumii. Ea semnifică, de fapt, o dezvoltare manifestă, diametral opusă modurilor de guvernare în care cetățenii au un rol pasiv, și este absolut necesară pentru elaborarea cu succes a politicilor publice, reprezentând „resursa” activismului civic și a bunăstării oricăror teritorii – și bogate, și sărace [277, p. 49]. Virtuțile cetățeniei active merită a fi analizate atent în contextul modalităților de reorganizare a statului, relațiilor dintre societatea civilă și domeniul politic. În particular, trebuie sesizată legătura dintre felul cum este condusă societatea și activitatea instituțiilor politice implicate în acest proces.

În sistemul elen de autoguvernare guvernării erau în același timp și guvernați [101, p. 18]. Participarea directă la *Ekklesia* era parte integrală a vieții Atenei. Vicisitudinile istorice, ce au condus la transformarea politicilor medievale, sunt extrem de complexe și au avut o influență semnificativă asupra dezvoltării conceptelor de bază ale democrației. Aceasta însă nu înseamnă

că cetățeanul activ a fost înlăturat din istorie sau din gândirea politică. Aspectele democrației clasice s-au manifestat pregnant în Europa în secolele XII-XIV prin formarea orașelor-republici situate în regiunile de centru și de nord ale Italiei.

Opinia liberală, promovată inițial, precum că la începutul societății capitaliste prevala o separare strictă dintre sferele privată și publică, a fost revizuită ulterior. Simon Schama, într-un studiu al societății olandeze din secolul XVII, a încercat să demonstreze că etosul vieții de burghez se baza pe achiziții individualiste, dar și pe sensibilitatea civică, influențată de valorile creștine [223]. În orice caz, autorii care au promovat tradiția liberală au recunoscut importanța cetățeniei active. Dominarea politicilor liberale nu a exclus viața civică din începuturile societății moderne sau idealul cetățeanului activ din gândirea filosofică, chiar dacă se recunoaște că natura și complexitatea diferențiată a societății moderne „se îndreaptă spre proeminența domeniului privat” [259, p. 218]. Adică statul modern nu este pe deplin favorabil formei de democrație participativă practică în polis-ul antic.

Extinderea participării publice la guvernare este un proces îndelungat și depinde în mare măsură de nivelul de maturitate a statului. Abia spre sfârșitul secolului XX, cetățenia activă a început să apară în demersul politic din Marea Britanie, și doar acum câțiva ani și în cel din Moldova. Politicienii au recunoscut valoarea implicării mai directe a oamenilor în instituțiile politice și în procesul de luare a deciziilor.

Potrivit lui Ralf Dahrendorf [53, p. 12], cetățenia activă este o necesitate a viitorului, oamenii însă „modifică acest termen după propriile interese”. Discuțiile nu se limitează la stabilirea drepturilor, responsabilitățile și obligațiunile cetățenilor devenind, de asemenea, parte componentă a dezbaterilor politice. Protagonistii promovării drepturilor au accentuat importanța cetățeniei active pentru realizarea echilibrului dintre drepturi

și obligațiuni, aceasta venind ca o continuare logică a unei politici consecvente și contribuind la reducerea poverii de pe umerii statului și majorării contribuției de bunuri publice din partea sectorului privat.

Gânditorii de centru-stânga, de asemenea, au pus în discuție cetățenia activă, pentru a apăra de uzurpare mecanismul colectiv al vieții publice. Autori notorii ca Michael Walzer priveau „cetățenia comunitară” drept un răspuns critic la neoliberalism [259]. Paul Hirst [104, pp. 156-181] a promovat viziunile democratice radicale ce se bazau pe cetățenia participativă și democrația asociativă, menționând că schimbările impun guvernarea să caute noi căi de acțiune în ce privește soluționarea diverselor probleme.

Mediul politic schimbător al anilor 1980 din Europa a servit drept context pentru sporirea interesului față de implicarea comunitară. O serie de inițiative politice s-au transformat în programe reformatoare considerabile. Importante structuri sociale au fost reduse sau au dispărut definitiv. Sectorul public a fost supus presiunii de a-și asuma responsabilități financiare și manageriale. Un exemplu elocvent în acest sens l-a prezentat, de exemplu, Marea Britanie. O examinare mai aprofundată a experienței acumulate în acest domeniu scoate în evidență importanța guvernului central pentru viața socială. În cazul implicării comunitare, tocmai autorităților publice, în calitate de exponent al puterii executive și de deținător al resurselor semnificative, le revine un rol primordial în crearea oportunităților pentru cetățenia activă.

Pe parcursul anilor '80-'90 ai secolului trecut guvernul englez, bunăoară, a fost preocupat de extinderea semnificației cetățeniei active. Inițial, eforturile guvernului de a implica cetățenii s-au concentrat pe politica urbană, iar mai apoi implicarea comunitară a figurat și în alte domenii ale politicii, în special, în

cel al reformei serviciilor guvernamentale locale. Intervenția guvernului a oferit posibilitatea manifestării cetățeniei active sau a ceea ce în contextul unor astfel de inițiative politice a devenit cunoscut ca implicare comunitară. Treptat, comunitatea locală devine recunoscută drept partener, fiind accentuat faptul că guvernul trebuie să faciliteze, dar nu și să efectueze un control direct [59, p. 205].

Reînvierea vieții comunitare și civice se produce prin intermediul rețelelor locale, cetățeniei active și dezvoltării responsabilității individuale [73, p. 78]. Se observă că decizia luată de sine stătător implică sentimentul de demnitate și respect [274, p. 38]. Cercetătorul Anthony Giddens menționează, în această ordine de idei că odată cu extinderea individualismului „ar trebui să survină și extinderea obligațiilor individuale” [87, p. 65]. Notoriul sociolog a scos în evidență, de asemenea, necesitatea stabilirii parteneriatului dintre stat și societatea civilă ca o condiție fundamentală pentru revigorarea vieții asociative și a coeziunii din întreaga societate, ca o forță de contracarare a individualismului excesiv, promovat de capitalismul global modern.

Caracteristic pentru această remodelare ideologică este interesul față de ideile comunitare de care au dat dovadă figuri politice influente, cum a fost Tony Blair. În timpul primului termen de guvernare a lui Blair au fost întreprinse eforturi considerabile pentru a transforma convingerile în politici concrete, materializate prin lansarea mai multor programe, inclusiv Noua Afacere pentru Comunități (1998) și Schema parteneriatului comunitar (2001). Prin intermediul primului program se prevedea alocarea timp de nouă ani a 800 milioane de lire sterline pentru 17 regiuni ale Marii Britanii, considerate ca fiind aflate în situație defavorabilă. Cea mai remarcabilă parte a acestei inițiative a fost modul în care parteneriatele funcționau și stabileau noi scopuri:

cetățenii și comunitățile trebuiau să participe la revizuirea modalității de prestare a serviciilor și la stabilirea performanțelor pentru viitor.

Îmbunătățirea standardelor serviciilor publice prin intermediul structurilor instituționale și al modurilor de prestare a serviciilor centrate pe cetățean au devenit, în circumstanțele create, o prioritate. Principala strategie de modernizare a guvernării locale a fost Best Value, ce prevedea nu doar îmbunătățirea cost-eficienței, ci și a calității serviciilor, rezervând membrilor comunităților un rol substanțial în procesul de luare a deciziilor. În 1999 autoritățile locale și prestatorii de servicii au fost obligați prin lege să consulte opinia utilizatorilor. Ar fi util de considerat această practică benefică și pentru Republica Moldova, unde, practic, este ignorată consultarea cetățenilor în ceea ce privește calitatea serviciilor de care beneficiază. În același context, de remarcat că pentru Republica Moldova una din căile accesibile spre avansare ar putea fiși transferul mai multor responsabilități din sfera socială către asociațiile obștești.

Cetățenia activă nu poate fi privită în mod simplist ca un produs secundar al privatizării sau al reformării sectorului public. Activitățile politice își au propria dinamică și rațiunea distinctă, fiind legate de modul în care societatea este condusă și de schimbările structurale în guvernare. Relația societate civilă – instituții politice este un element foarte important în acest sens. Michel Foucault arăta că implicarea comunitară este o măsură eficientă de reglementare socială. În centrul analizei lui a fost conceptul „guvernamentalitate” – un neologism, introdus de cercetător, ce îmbina guvernul și conceptul unei mentalități specifice, caracteristice activității statale în societatea contemporană. Bazându-se pe gândirea politică a secolului XVI, M. Foucault cultiva o abordare distinctă a funcționării guvernului și puterii politice

în societatea contemporană și propunea ca guvernul modern să adopte o serie de practici în conformitate cu termenul „gubernamentalitate” a statului [79, pp. 109-134].

Autorii, care au adoptat conceptul lui Foucault, au descris programe și tehnici prin intermediul cărora raționamentele despre guvernare devin transformate în intervenții practice. Unul dintre domeniile ce prezintă interes în acest sens gravitează în jurul comunității. Comunitatea se configurează, astfel, drept o preocupare a clasei politice. Noua abordare a relației individ – stat se bazează pe ideea autoguvernării, care subliniază că autoritățile sunt chemate să guverneze nu doar state, dar și pe sine însele, fiind creat cadrul necesar pentru libertatea de acțiune a cetățenilor care pot acționa și gândi uneori altfel decât prevăd autoritățile [57].

Pentru unii autori, „guvernare prin comunitate” înseamnă diverse strategii guvernamentale și practici, orientate spre dezvoltarea și utilizarea posibilităților comunitare. Nikolas Rose, de exemplu, menționează că cetățenia activă definește noi modalități de participare, împuternicire locală și angajare a populației în procesul de luare a deciziilor cu privire la propriile destine, considerând-o a fi „auto-motivare, auto-responsabilitate și auto-încredere” [204, p. 332]. Încurajarea cetățeniei active care, de fapt, este un mijloc de guvernare, promovează un tip particular de moralitate personală pentru comunități, indivizi și guverne. Se consideră [47] că împuternicirea prin intermediul cetățeniei active sporește responsabilitatea și reduce dependența față de stat a comunităților în ce privește soluționarea problemelor și prestarea serviciilor. Din perspectiva autorilor citați, cetățenia activă este privită ca o strategie a guvernării, ce oferă o măsură eficientă pentru menținerea ordinii în societate. În acest context, guvernul utilizează practicile existente bazate pe comunitate în scopul guvernării sau nu se implică în dezvoltarea și încurajarea

acestora. Organizațiile comunitare constituie un „instrument de lucru în dezvoltarea comunitară”, șansa de declanșare a unui „proces de integrare nu numai la nivel de politici și măsuri economice, ci și în profunzime, la nivelul mentalităților și atitudinii oamenilor din comunități” [172].

Alte studii evidențiază importanța structurilor politice pentru crearea contextului participării comunitare. Astfel, pornind de la exemplul unei localități [128], a fost posibil de observat că în trei decenii numărul asociațiilor obștești aici s-a dublat. Motivul a constat în oferirea de granturi și de scheme de dezvoltare a comunității de către instituțiile politice, care au un rol semnificativ în menținerea și stimularea „vibrației civice”

Așadar, implicarea comunitară și participarea cetățenească trebuie abordate în cadrul unor parametri clari, care determină redirectionarea resurselor și puterii. Interesul față de cetățenia activă devine semnificativ și sub aspectul relațiilor dintre societatea civilă și instituțiile politice. Societatea civilă, reprezentată de instituții și organizații civice, constituie temelia unei democrații funcționale, în care „informarea este temelia societății civile”, o cheazășie a succesului [277, p. 168]. Impactul informării, la rândul său, depinde de măsura în care ea corespunde cerințelor auditoriului și cât de frecvent este difuzată informația [278].

Instituțiile societății civile sunt necesare în țările cu o puternică tradiție democratică, dar mai ales – în țările unde democrația abia se afirmă. Dincolo de aspectul instituțional, societatea civilă este formată din cetățeni care, asociați sub diferite forme, participă la viața publică și influențează politicile guvernamentale, se implică în luarea deciziilor privind dezvoltarea socială sau în acțiunile de interes public. Acestea reprezintă o multitudine de centre de putere, un sistem al puterilor non-statale, ce acționează ca mecanism reglator pentru societățile democratice, având dreptul și datoria de a influența deciziile politice, econo-

mice sau de interes public, de a monitoriza activitatea instituțiilor statului și modul de soluționare a revendicărilor, de a colabora cu structurile implicate în administrarea societății pentru a găsi soluțiile potrivite și a ameliora continuu calitatea vieții. În opinia lui Francis Fukuyama [82, p. 11], o societate civilă densă este văzută aproape universal ca o condiție necesară pentru democrația liberală modernă (în expresia lui Ernest Gellner, „nu este societate civilă, nu este democrație”). Tocmai societatea civilă, capabilă să se organizeze, servește la echilibrarea puterii statului și la protejarea indivizilor de puterea statului.

Organizațiile obștești intervin pe lângă factorii de decizie, promovând și apărând drepturile și interesele grupurilor de cetățeni pe care îi reprezintă. Bunăoară, în comunitățile care colaborează cu Fondul de Investiții Sociale din Moldova, asociațiile părinților și pedagogilor au făcut „ca școlile din mai multe sate să se transforme în centre comunitare” [38, p. 18].

Pentru clasa politică, ideea cetățeniei active este semnificativă datorită rolului ce-i revine în „retorica politică și în calculele strategice” [136, p. 118], implicarea civică fiind un „puternic determinant al nivelului dezvoltării socio-economice”, cu efect asupra bunăstării sociale și performanței instituționale: dacă o societate este puternică, „economia este puternică. Dacă o societate este puternică și statul este puternic” [191, p. 198].

În lunga perioadă de tranziție, societatea civilă practic se redescoperă în țările cu tradiție democratică și se descoperă în spațiul est-european, inclusiv în Republica Moldova [135, p. 78]. În prezent sectorul asociativ din Republica Moldova numără mai mult de 8 mii de organizații obștești, dintre care aproximativ jumătate activează la nivel național, iar cealaltă jumătate la nivel local. În ultimul deceniu organizațiile ce activează în domeniul dezvoltării comunitare au înregistrat o evoluție spectaculoasă, depășind cota de 14 % din total (date înregistrate pentru anul

2009). Din alte domenii, 24,7 % din organizații activează în domeniul social, iar 22,4 % – în domeniul educației.

Consolidarea societății civile prin înființarea mai multor organizații obștești cu scopuri bine definite, care să acopere o paletă diversă a activităților sociale, constituie o necesitate pentru impulsivarea cetățeniei active și revigorarea întregii societăți, imprimând nuanțe noi democrației participative „ca mod de afirmare a cetățeanului activ, singura modalitate de consolidare a sistemului democratic”. Totodată, intensitatea societății civile nu constă doar în gradul de monopolizare a interacțiunilor dintre stat și indivizi, ci în capacitatea de a le utiliza în încercarea de a influența politicile publice. Organizațiile civice sunt din ce în ce mai mult interesate să se implice nu doar în formularea politicilor publice, ci și în evaluarea lor. Este o tendință firească, pentru că „democrația participativă, sistemul de educație, dinamica și obiectivitatea mass-mediei sunt, în opinia experților, soluții pentru regăsirea cetățeniei pierdute” [181, p. 29], pentru afirmarea vocației civice a cetățeanului. Abordarea legăturii guvernare – cetățenie activă permite dezvoltarea în continuare a ideilor despre comunitate și cetățenia activă drept strategii ce ajută la o guvernare mai eficientă.

Reieșind din cele expuse mai sus, putem constata că idealul cetățeniei active s-a dovedit a fi foarte influent în gândirea politică modernă. Chiar dacă formele democratice actuale de guvernare, în mare parte datorită complexității societății industriale, au tins să fie structurate mai mult în jurul democrației reprezentative decât a celei participative, cetățenia activă în forma ei de implicare comunitară se manifestă drept una dintre cele mai promițătoare dezvoltări politice pe parcursul ultimilor decenii, constituindu-se într-o sursă inepuizabilă pentru amplificarea proceselor democratice.

2.2. Capitalul social ca premisă a participării

Mișcarea ascendentă a societății este determinată de inițiativa creatoare și de dorința oamenilor de a schimba lucrurile spre mai bine. În spatele succesului ori nereușitei unei acțiuni sociale se află omul, individualitatea și personalitatea sa. Este adevărat, omul prin însăși natura sa acceptă, după cum a notat Max Weber, „să trăiască pur și simplu”, „așa cum este obișnuit” [264, p. 35]. Respectiv, de cele mai dese ori un individ se implică într-o anumită activitate doar în momentul, când apare necesitatea soluționării unei probleme ce îl afectează nemijlocit, imediat și la nivel elementar (nu are apă potabilă, acces la drum, condițiile de instruire la școala frecventată de copiii săi sunt insuportabile etc.). Pe de altă parte, implicarea se produce atunci când individul se simte capabil a influența luarea deciziilor, înțelege necesitatea participării, este responsabil pentru viitor. La abordarea sentimentului participativ nu pot fi neglijate nici momente de ordin strict psihologic: individul dorește, conștient sau inconștient, să fie luat în seamă, indiferența semenilor față de persoana sa este posibil să-l ofenseze și să-l îndepărteze, pe când atenția ce i se acordă îl deschide spre comunicare și cooperare.

Identificarea și analiza condiției umane în societatea contemporană, a relației complexe ce se stabilește între individ și societate au focalizat, în ultimele decenii, atenția cercetătorilor din sfera științelor sociale și politice asupra conceptelor „capital uman” și „capital social”. Este semnificativ impactul acestora asupra elucidării problematicii dezvoltării comunitare și a modului în care pot reprezenta ele premisele acțiunii individuale și colective participative.

Capitalul uman, conform celor mai recente abordări, include totalitatea cunoștințelor, priceperilor, experiențelor, competențelor și motivațiilor caracteristice personalității, ce asigură

mai multe oportunități de angajare în câmpul muncii, acces mai mare la informație, posibilități sporite de afirmare etc. Examinarea conceptului „capital uman”, definit de Gary Becker [12] și de Theodore W. Schultz [228] drept cunoștințele și capacitățile acumulate de un individ sau de un grup de indivizi, a permis focalizarea atenției cercetătorilor asupra aspectelor de ordin organizațional-cultural al dezvoltării. Din această perspectivă capitalul uman înglobează capitalul educațional și capitalul biologic, elemente „puternic semnificative” pentru dezvoltarea economică și socială. Aceste abilități ale indivizilor se manifestă constant și sunt valorificate pe piața muncii în schimbul resurselor economice.

Inițial, cei mai insistenți cercetători ai problemei [12; 41; 91; 147; 189; 202; 270] s-au concentrat pe studiul relațiilor dintre capitalul uman și veniturile obținute din muncă. În viziunea acestora, veniturile indivizilor cresc în funcție de gradul lor de educație. Persoana cu un grad mai înalt de educație, obținând venituri mai mari, își poate permite un spectru mai amplu de activități, inclusiv de cunoaștere și informare. S-a constatat că și în Republica Moldova gradul de informare a cetățenilor cu venituri mai mari este aproape dublu față de gradul de informare al celor cu venituri modeste: cetățenii cu venituri mici, preocupați de obținerea unor venituri suplimentare, acordă mai puțin timp informării [193, p. 16].

În această ordine de idei, un nivel de instruire mai înalt presupune și o flexibilitate mai mare în adaptarea la condițiile specifice de pe piața muncii. Stocul de capital uman însă poate degrada sub influența sărăciei și se poate intra într-un cerc vicios, generator de sărăcie permanentă, pentru ruperea căruia nu este suficient doar efortul individual.

Rolul central în direcționarea formării și dezvoltării capitalului uman revine guvernării. Bugetele publice sunt principalii

finanțatori în acest sens, cheltuielile private fiind și ele destul de importante. Investirea în capital uman devine, astfel, o decizie politică. Abordările capitalului social, în mod tradițional, iau în considerare multiplele lui manifestări. De exemplu, atunci când investițiile în educație apar ca o prioritate pentru indivizi și o asigurare în fața riscurilor generate de șomaj și sărăcie, drept consecință, numărul locurilor de muncă înalt apreciate a sporit în raport cu atitudinea față de muncile necalificate [55, p. 17]. Companiile, la rândul lor, pot obține profit, investind în educația angajaților, efectele fiind evidente: salariații devin mai creativi, au o independență decizională mai mare, pot reacționa mai eficient, lansând soluții optime în anumite situații etc.

În prezent, se promovează noțiunile de structură socio-inovatoare și de capital uman inovator, reprezentat de specialiști din domeniile științelor reale și tehnice, tehnologiilor de marketing și management, oameni întreprinzători [273, pp. 5-6]. Utilizarea eficientă a capitalului uman inovator contribuie la progresul întregii societăți. Între nivelul de multiplicare și solicitare a acestuia însă există o mare discrepanță. Referitor la Republica Moldova, se atestă deficitul de angajare în câmpul muncii a specialiștilor, preponderent a celor tineri, și exodul masiv al acestora peste hotare. Aspectul pozitiv constă în afirmarea unora dintre ei pe plan profesional, acumularea unor noi experiențe și aplicarea lor la baștină. Totodată, și aspectul negativ este unul deosebit de pronunțat, deoarece conduce la pierderea calificării și degradarea capitalului uman.

Problema migrației, în acest context, continuă a fi extrem de actuală [154; 160; 161]. Persoanele care decid să migreze sunt, de obicei, mai dotate de capital uman, iar mișcarea lor se produce cu precădere din zonele sărace către cele dezvoltate, ceea ce afectează în mod direct capitalul uman la nivel comunitar, inducând discrepanțe de la o colectivitate la alta. Efectele pe termen

lung ale acestor inegalități se resimt în planul dezvoltării comunităților.

Relația capital uman – resurse materiale – dezvoltare comunitară apare destul de evidentă sub aspect teoretic și empiric. Societățile mai bogate dispun de un nivel de educație mai înalt și prezintă o stare de sănătate mai bună. Decalajele existente, sub aspectul venitului și al capitalului uman, au capacitatea de a se reproduce pe plan regional și comunitar. Comunitățile mai sărace au, în general, o populație mai slab educată, iar regiunile mai bogate sunt, de regulă, cele care atrag o forță de muncă mai calificată, devenind și mai dispuse spre creștere și tinzând să devină și mai bogate. Așa cum arată Pierre Bourdieu și Jean Claude Passeron [24, p. 71], structurile socio-culturale se reproduc așa încât nivelul de educație atins depinde de nivelul educațional al părinților.

Legătura dintre capitalul uman și capacitatea de identificare/valorificare a potențialului intern, de atragere a investițiilor din exterior este una importantă. Pentru republica noastră, limitată în rezerve naturale, problema dezvoltării capitalului uman este una deosebit de arzătoare. De remarcat că tocmai capitalul uman, în contextul dezvoltării comunitare, este resursa nematerială necesară pentru transformare.

Impactul investițiilor asupra dezvoltării capitalului uman se manifestă la nivel individual, de grup și comunitar. Aici pot fi menționate următoarele aspecte:

la nivel individual:

- motivarea personalității de a se implica (informarea, consultarea opiniei, participarea la luarea deciziilor contribuie la afirmarea personalității, stimulează activismul, apariția încrederii în forțele proprii etc.);
- acumularea de noi cunoștințe și deprinderi, în special manageriale și de gestionare a surselor financiare (pregătirea

și implementarea proiectelor locale solicită eforturi în desăvârșirea cunoștințelor organizatorice, administrative, de control etc.);

- perfecționarea profesională (participanții la implementarea proiectelor își îmbogățesc cunoștințele, însușesc noi specialități etc.);
- accesul la informație și la diverse tehnologii moderne (obținerea accesului la informație diversă oferă posibilitatea aplicării unor tehnologii avansate, utilizării materialelor de construcție și utilajelor noi etc.);
- extinderea competențelor în domeniul relațiilor de piață (organizarea concursurilor pentru procurarea bunurilor și serviciilor etc.).

la nivel de grup:

- crearea grupurilor neformale – comitete, consilii, grupuri de inițiativă ș.a. (odată cu implementarea proiectelor, comunitățile obțin o experiență de creare a comitetelor de dezvoltare ad-hoc pentru soluționarea unor probleme concrete);
- dezvoltarea instituțională (deseori comitetele de dezvoltare se transformă în organizații neguvernamentale cu diverse domenii de activitate);
- extinderea experienței de interacțiune în grup și preluarea rolului de lider (activitatea în comun conduce la perfecționarea abilităților de comunicare și interacțiune, apariția spiritului de echipă, optimizarea dirijării echipei și organizației prin ajustarea conducerii la situații concrete, transmiterea și preluarea rolului de lider etc.);
- colaborarea și cooperarea în grup și între diferite grupuri comunitare (activitățile în comun formează priceperi și deprinderi, practici de dezvoltare a parteneriatelor comunitare și intercomunitare);

- stimularea creativității și inovației (dezvoltarea capitalului uman presupune în sine dezvoltarea creativității și inovației, iar în procesul de soluționare a problemelor se produce transmiterea experienței la nivel de actori comunitari și între comunități, suplinirea ideii inițiale și dezvoltarea ei etc.).

la nivel de comunitate:

- dezvoltarea capacităților manageriale și de planificare ale autorităților publice locale și ale altor actori comunitari;
- consolidarea societății civile;
- stabilirea parteneriatelor eficiente;
- conștientizarea necesității dezvoltării comunitare durabile;
- îmbunătățirea calității serviciilor sociale;
- preluarea experiențelor pozitive și a inovațiilor;
- evaluarea potențialului local și generarea de noi investiții.

Capitalul uman, am putea concluziona, reprezintă una din componentele dezvoltării atât la nivel societal, comunitar, de grup, cât și individual, capitalul educațional, starea de sănătate și veniturile curente fiind puternic corelate.

O ulterioară aprofundare a problematicii capitalului se datorează conceptului „capital social”, înțeles drept „resursă ce favorizează acțiunea” [6, p. 66]. În literatura de specialitate, „capitalul uman” și „capitalul social” apar, practic, strâns corelate, interdependența lor fiind extrem de puternică.

Conceptul „capital social” a început să fie folosit frecvent în anii '90 ai secolului XX. Inițial, acest concept a fost introdus de specialiști în științe politice. Abordarea capitalului social reprezintă, în opinia politologilor, un instrument euristic: „a se focaliza asupra rolului capitalului social înseamnă a recunoaște că tendința și capacitatea de cooperare, exprimată de membrii unei anumite societăți, influențează în mod semnificativ caracterul dezvoltării economice și politice, urmate de această societate” [121, p. 5].

În consecință, „capitalul social” a devenit, în unele accepții, ca cea a lui Alejandro Portes [187], un fel de antidot pentru bolile ce afectează societățile. Pot fi evidențiate câteva aspecte ale acestuia:

- interacțiunea individului cu alte persoane, care dețin resursele pe care și le dorește;
- identificarea cu grupul de apartenență pentru dezvoltarea relațiilor sociale și producerea bunurilor comune;
- integrarea socială, cu accentul pe modalitatea de constituire a solidarității sociale.

În ultimele două decenii ale secolului XX conceptul vizat a fost puternic influențat de viziunile lui Pierre Bourdieu și James Coleman. Pierre Bourdieu a oferit prima abordare sistematizată a tipurilor de resurse de care poate dispune un individ, în care include capitalul social ca fiind distinct de cel economic și de cel cultural. Cercetătorul a definit capitalul social drept „agregarea resurselor actuale sau potențiale, legate de posesia unei rețele durabile de relații de responsabilitate și recunoaștere reciprocă mai mult sau mai puțin instituționalizate”, menționând că existența unei rețele de legături este produsul unor „strategii de investire individuale sau colective, conștiente sau inconștiente, menite a stabili sau a reproduce relații sociale utilizabile pe termen lung sau scurt” [25, p. 249].

Ca și P. Bourdieu, J. Coleman a accentuat convertibilitatea capitalului social, remarcând că acest tip de resursă nu aparține actorilor sociali, ci, în mod intrinsec, structurii de relații dintre actori [40, p. 304]. Pentru J. Coleman, care a impus conceptul în sociologia mondială, conferindu-i o vizibilitate deosebită, capitalul social înseamnă:

- obligațiile, așteptările și încrederea în structurile sociale;
- potențialul de informație inclus în relațiile sociale;

- normele și sancțiunile presupuse de instituționalizarea relațiilor sociale.

Capitalul social, o caracteristică a structurilor sociale în care sunt antrenați membrii societății, asigură accesul la bunurile publice și resursele de care dispun alți membri ai comunității implicați în aceleași rețele sociale. Modul concret de formare a capitalului social constă, pe de o parte, în participare și asociere, iar pe de altă parte, în investirea de încredere în indivizi, instituții și în respectarea normelor sociale [40, p. 315].

Spre deosebire de P. Bourdieu, care definea capitalul social, insistând asupra dependenței acestuia de interacțiunile personale ale individului, J. Coleman a sugerat dependența capitalului social individual de existența și garantarea bunurilor publice, de capitalul social al membrilor societății. Structurile sociale ce înlesnesc formarea capitalului social sunt pentru J. Coleman rețelele sociale complete (spre deosebire de rețelele incomplete cu relații puține între indivizi, unde normele și sancțiunile nu pot fi eficiente, iar încrederea în structura socială este redusă), organizarea socială adecvată ținând de asociere și participare.

Studiilor politologice le este datorată contribuția importantă la definirea capitalului social la nivel macrosocial, ca fiind o caracteristică a întregii comunități sau națiuni. Pentru Robert Putnam, capitalul social se referă la caracteristicile organizării sociale, cum ar fi încrederea, normele, relațiile ce pot îmbunătăți eficiența socială prin facilitarea acțiunilor coordonate. Majoritatea formelor capitalului social reprezintă resurse care „mai degrabă sporesc decât scad atunci când sunt folosite și se epuizează atunci când nu sunt folosite” [191, p. 190].

În studiul său, devenit clasic, asupra eficienței administrației locale din Italia R. Putnam a constatat: capitalul social constituie o condiție a dezvoltării economice și a guvernării eficiente. Mecanismele ce facilitează această relație derivă din proprietă-

țile capitalului social, tratat ca o caracteristică a unei comunități, ce întărește normele de reciprocitate generalizată, facilitează coordonarea și comunicarea, contribuind la transmiterea informațiilor despre gradul de încredere al altor indivizi/grupuri, menține în memoria socială amintirea colaborărilor de succes, creând „forma normelor reciprocității și a rețelelor de angajament civic” [191, p. 187] în care pot avea loc colaborări viitoare. Exemplele pozitive, în acest sens, promovate de presă, radio, televiziune, ar putea, considerăm, contribui la crearea „formeii” identificate de Putnam.

Angajarea civică, arată Putnam într-o altă lucrare [190], este cea care facilitează o guvernare eficientă, chiar dacă nu o poate substitui. O viață comunitară bogată, atrăgând participarea majorității membrilor, nu numai că împiedică apariția haosului, dar și contribuie la crearea bunului public, facilitând reproducerea și dezvoltarea tuturor tipurilor de capital. Totuși, notează cercetătorul, capitalul social nu reprezintă un panaceu universal pentru rezolvarea maladiilor societății, investițiile în dezvoltarea lui nefiind o alternativă, ci o parte complementară a unei politici generale de dezvoltare a capitalului economic, uman și social.

La definițiile capitalului social utilizate în științele politice și sociale contemporane – atribut al relațiilor sociale pe orizontală, atribut al instituționalizării rețelelor sociale, stimulând acțiunea indivizilor și formarea bunului public, bun public în sine, accelerând sau frânând dezvoltarea socială – ar putea fi adăugată și următoarea precizare: atribut al relațiilor sociale pe verticală. Diferențele de interpretare țin de perspectiva din care se face analiza și de nivelul la care se plasează explicația. Pentru P. Bourdieu, capitalul social este un atribut al microstructurii. J. Coleman a explicat aceleași realități prin prisma funcționării colectivității în ansamblu. R. Putnam, la rândul său, a reunit

aceste două puncte de vedere, căutând să explice modul în care funcționează instituțiile în cadrul comunității, modalitatea de instituire a acestora, implicațiile pe care le au la nivelul relațiilor dintre indivizi.

O altă definiție, sugerată în studiile politologice și economice, tinde să includă în capitalul social caracteristicile structurii sociale ce contribuie la dezvoltarea economică și funcționarea statului, cu accent pe normele ce susțin instituțiile guvernării, capitalul social devenind veriga de legătură dintre modelele explicative economice și realitatea socială. În cadrul testării legăturii dintre capitalul social și dezvoltarea economică, se profilează rolul acestuia în accelerarea eradicării sărăciei, facilitarea producerii de bunuri și prestării de servicii, ușurarea tranziției și evitarea conflictelor [92, p. 18].

În esență, așadar, capitalul social reprezintă un mix de relații sociale, încredere și norme ale reciprocității cu consecințe la nivel individual (integrarea individului în societate, capacitatea de a accesa resursele controlate de ceilalți) și la nivel colectiv (producerea bunului comun, coeziunea socială) [137, p. 48]. Reieșind din cele expuse, este oportun să menționăm următoarele: capitalul social se pretează a fi o caracteristică a structurii sociale, constituindu-se drept atribut al relațiilor dintre actorii sociali, mai exact al sistemului de norme ce guvernează aceste relații, având ca nucleu reciprocitatea și încrederea iminente dezvoltării comunitare. De fapt, capitalul social a fost abordat încă de Alexis de Tocqueville, Edward Banfield ș.a., care au subliniat legătura dintre participarea activă la viața comunitară și dezvoltarea societății, oferind material empiric pentru P. Bourdieu, J. Coleman ș.a. și deschizând calea pentru aprofundările ulterioare ale lui R. Putnam

Dezbaterile contemporane scot în evidență mai multe funcții ale capitalului social:

- factor al intensificării participării politice;
- catalizator al dezvoltării sociale;
- sursă a controlului social (stocurile de capital social implică încredere, solidaritate socială, respectarea normelor stabilite. Comportamentele deviante se soldează cu excluderea din rețelele sociale);
- acces la diferite resurse;
- instrument de economisire (capitalul social se poate converti în capital de orice alt tip: indivizii bogați în capital social pot avea mai ușor acces la piața muncii, împrumuturi, educație etc.).

Este relevantă evidențierea caracteristicilor ce fac din capitalul social un capital analog capitalului economic [202], care poate satisface unele nevoi, este durabil, flexibil, substituibil, supus uzurii etc. Capitalul social are caracter similar, fiind produsul unor eforturi îndelungate și având o inerție deosebită [107, p. 135], capabilă a facilita obținerea de servicii economice, implicând anumite recompense sociale de integrare și recunoaștere, servind drept catalizator în ceea ce privește informarea indivizilor. Flexibilitatea capitalului social derivă din posibilitatea de a fi utilizat pentru obținerea unei game variate de servicii (poate înlocui orice tip de capital, fie direct, fie prin conversie).

În viziunea lui Robert Putnam, o trăsătură specifică a capitalului social este faptul că, în mod obișnuit, acesta este un bun public, spre deosebire de capitalul convențional, care este de obicei un bun privat [191, pp. 187-188]. Tocmai stocurile de capital social conduc la echilibre sociale cu niveluri înalte de cooperare, încredere, reciprocitate, angajament civic și bunăstare colectivă, definind prin aceasta comunitatea civică. Acesta nu este singurul mod de clasificare a capitalului social. Cercetătorul Paul Collier descompune capitalul social în „capital social guv-

ernamental” (se referă la instituțiile guvernării ce influențează modul în care indivizii cooperează formal pentru producerea bunurilor publice) și „capital social civil” (valorile, normele, rețelele neformale și participarea în asociații, ceea ce determină capacitatea indivizilor de a coopera) [41]. Considerăm oportună aplicarea acestor abordări în examinarea capitalului social în contextul dezvoltării comunitare.

P. Collier, în consens cu R. Putnam, lărgeste sfera capitalului social asupra consecințelor sale pe planul funcționării instituțiilor organizării sociale. Potrivit lui Stephen Knack [112], cele două abordări sunt unite prin aceea că ambele forme de capital, și cel guvernamental, și cel civil, ajută la asigurarea ordinii sociale prin prevenirea problemelor create de acțiunile colective.

O tipologie a capitalului social în funcție de efectele sale în planul dezvoltării este oferită de cercetătoarea Deepa Narayan. Autoarea distinge capitalul social dintre grupuri („bridging social capital”) și din interiorul grupului („bonding social capital”). Relațiile care stabilesc contacte între grupuri se dovedesc a fi productive în ce privește dezvoltarea întregii comunități. Grupurile închise însă dezvoltă un capital social de menținere a coeziunii grupurilor, care în absența celui dintre grupuri se manifestă ca un capital social de separare, cu efecte negative asupra dezvoltării [168, p. 1]. Michael Woolcock [270, p. 156] distinge capitalul social de legătură („linking social capital”), pe care îl identifică cu legăturile ce se stabilesc între săraci și persoanele care dețin poziții cheie ale instituțiilor formale din cadrul sistemului social.

Este evident, capitalul social reprezintă un fenomen multidimensional. Ca resursă, include relațiile sociale, accesul la acestea, participarea și încrederea. Asociaționismul, toleranța, voluntariatul, participarea politică sunt privite fie drept componente, fie drept efecte ale capitalului social [166]. Aplicând postulatul

dat la analiza cazurilor concrete, F. Alders se referă la scopul principal în munca socială de cartier și menționează necesitatea oferirii posibilității locatarilor să-și rezolve ei înșiși problemele printr-o colaborare activă, înființarea unor organizații proprii „încât din interiorul lor să se poată învăța „muncind”. Apariția unor interese comune conduce la crearea unor rețele care „au un caracter concret, lucrează practic și au origine proprie” [2, p. 77].

Distincția lui R. Putnam între încredere și relații este ilustrată de Pamela Paxton [175], diferențierea „bridging”-„bonding” este promovată de Deepa Narayan [168]. Ross Gittel și Avis Vidal [89], de asemenea, fac o delimitare clară între așa-numitul „bridging” și „bonding” capital, subliniind importanța acestora pentru fortificarea relațiilor din interiorul comunităților și pentru stabilirea legăturilor cu alte comunități mai dezvoltate.

Analizele empirice au contribuit la acumularea unor cunoștințe valoroase privind formarea și utilizarea capitalului social ca factor de accelerare a transformărilor la nivel de comunitate, participarea comunitară constituind „principalul vehicul” în crearea acestuia [88, p. 145]. John Field, de fapt, asociază aderarea la rețele, împărtășirea aceluiași valori cu esența capitalului social [76, p. 44]. Pe de o parte, este menționat rolul capitalului social ca resursă sau chiar putere și influență, iar pe de altă parte, conceptul devine relaționat la capitalul uman.

Deși abordările diferă, unele aspecte sunt utilizate, totuși, în mod similar. Evidențierea legăturii dintre capital social și dezvoltare este anticipată de studiul lui Edward Banfield asupra satului Montegrano din sudul Italiei. Autorul a explicat dezvoltarea irelevantă a localității prin capacitatea redusă a comunității locale în ceea ce privește producerea bunurilor publice [7, pp. 69-83]. Explicația este construită în jurul lipsei de încredere în indivizi sau grupuri din afara familiei. R. Putnam a argumentat și el legătura dintre eficiența structurilor administrației

locale din Italia și stocurile de capital social existente în regiunile respective, menționând că stocurile de capital social conduc la echilibre sociale cu niveluri înalte de cooperare, încredere, reciprocitate, angajament civic și bunăstare colectivă [191, p. 199]. Mai multe cercetări au documentat asocierea semnificativă dintre nivelul capitalului social și gradul de dezvoltare a societăților de pretutindeni [168, pp. 6-7].

Manifestările capitalului social pot avea atât efecte negative, cât și pozitive [41, pp. 21-22], ce țin de:

- formarea bunurilor publice și acțiunea colectivă (pe de o parte, crearea bunurilor publice și funcționarea instituțiilor publice îi favorizează mai întâi pe cei săraci, apoi pe membrii mai înstăriți ai societății, iar pe de altă parte, alegerea liderilor formali ai comunităților se face, de obicei, din rândul celor bogați în capital social și material).
- generarea de cunoștințe (rețelele sociale cuprind indivizi cu același nivel de cunoștințe: cei care dispun de mai multe informații și cunoștințe, prezintă niveluri de venit mai ridicate și poziții mai avansate în societate, și viceversa – cei mai săraci nu au un model de succes pe care să-l aplice. De fapt, se constată că rețelele sociale ale celor săraci sunt mici și tind a se limita spațial la proprii vecini [80];
- reducerea oportunităților (implicarea în diferite tranzacții presupune existența reputației. Prestigiul este asociat cu accesul la tranzacții convenabile, iar lipsa de reputație – cu excluderea socială. Mecanismul de integrare socială prin reputație îi dezavantajează pe cei săraci, dar, în același timp, le creează oportunități pentru a ieși din sărăcie odată cu obținerea reputației).

Paul Collier, stabilind efectele pozitive și negative ale capitalului social, readuce în prim-plan distincția argumentată de D. Narayan cu privire la capitalul social ce leagă grupurile sociale

între ele, menținând coeziunea și funcționalitatea societății, și capitalul social ce separă grupurile, divizând societățile. Astfel, societățile puternic integrate dezvoltă un capital social ce catalizează producerea bunului public, favorizând participarea și activismul civic, iar cele de tip insular sunt formate din grupuri sociale ce interacționează extrem de redus și sunt conflictuale, ceea ce contravine creării eficiente a bunurilor publice.

Abordările în ceea ce privește căile de promovare și dezvoltare a capitalului social se axează pe trei direcții principale: promovarea incluziunii sociale, dezvoltarea rețelelor existente, concentrarea pe încredere și dezvoltare instituțională.

Prin capacitatea săracilor, atât la nivel microsocial (acordarea ajutorului direct), cât și la nivel macrosocial (încurajarea activităților în comun), se intervine în dezvoltarea rețelelor sociale. Experții [126] sugerează două căi de facilitare a creării capitalului social:

- promovarea rețelelor existente,
- sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii, care fiind credibile pentru comunitatea locală, se pot transforma în agenți activi de dezvoltare a capitalului social comunitar.

Incluziunea socială presupune aplicarea unor măsuri concrete în promovarea valorilor toleranței, asigurarea accesului la informație, educație, descentralizarea etc. Descentralizarea, bunăoară, are ca efect plasarea centrului de putere mai aproape de individ, făcând ca deciziile politice să fie mai evidente din punct de vedere al participării la crearea și gestionarea bunului public, ceea ce se încearcă actualmente și în Republica Moldova. Transparența actului decizional crește și, odată cu ea, sporește încrederea în instituții și în indivizi.

Încrederea este privită fie ca parte a capitalului social, fie ca produs al acestuia. Sociologul Piotr Sztompka include încrederea în sfera capitalului social, argumentându-i importanța pentru

funcționarea eficientă a statului și a instituțiilor guvernării, colaborarea în cadrul comunității, garantarea libertăților individuale, și construiește o teorie a dinamicii încrederii ca rezultat al acțiunii actorilor în mediul social în care aceștia evoluează [250, p. 18]. Persistența unor niveluri scăzute de încredere, inclusiv reducerea participării la viața asociativă, se pot transforma în culturi ale neîncrederii, stoparea producerii bunurilor comune, diminuarea colaborării actorilor sociali, ceea ce s-a atestat în perioada de tranziție și în țara noastră. Multiplicarea capitalului social ar echivala cu identificarea în cadrul comunității a tuturor capacităților intelectuale, creative și materiale, ce pot fi mobilizate pentru producerea transformărilor în favoarea întregii comunități [277, p. 155].

Încrederea și capitalul social pot fi menținute, revigorate sau încurajate:

- la nivel macrosocial – prin legislația formulată accesibil, transparentă, persistentă în timp și consecventă, prin acuratețea comportamentului clasei politice, pluralismul și libertatea presei, comportamentul onorabil al persoanelor publice, justiția fermă;
- la nivel individual – prin creșterea nivelului de educație, dezbateră publică a transformărilor, viața de familie decentă etc. [250, p. 139]

Cele menționate mai sus oferă posibilitatea confirmării interdependenței capitalului uman și a celui social, valoarea capitalului social fiind condiționată în mod direct de prezența și ponderea capitalului uman. Impactul se manifestă prin folosirea rațională a resurselor umane și materialelor locale existente, valorificarea eficientă a investițiilor externe și atragerea unor noi investiții pentru realizarea scopurilor bine determinate. Existența capitalului uman și social la nivel de comunitate se soldează cu instituirea unor parteneriate comunitare viabile, al căror rezul-

tat reprezintă proiectele de succes, implementate spre beneficiul întregii comunități, precum și extinderea acestora sau inițierea unor proiecte noi din surse locale și/sau externe. Comunitățile cu un capital uman și social sporit se caracterizează prin participarea majorității la luarea deciziilor privind identificarea problemelor stringente, mobilizarea totală sau majoritară la soluționarea acestora, asumarea responsabilităților pentru derularea proiectelor, transparență în activitate (panouri informative instalate la locuri vizibile, buletine informaționale editate și distribuite, colaborare cu mass-media locale și naționale) etc.

Este utilă aici referința la experiența României. Potrivit lui Dumitru Sandu [217, pp. 132-143], regimul comunist s-a caracterizat prin descurajarea relațiilor de asociere, această tendință având efecte și în timpurile post-comuniste. Un șir de sociologi români: Ioan Mihăilescu [144], Andra și Sebastian Lăzăroiu [118], Paula și Claudiu Tufiș [257], Ionică Berevoescu [17], Lucian Pop și Cosma Rughiniș [185] ș.a constată oportunitatea utilizării rețelelor sociale și a vecinătăților, remarcă impactul direct al capitalului social asupra creșterii veniturilor și nivelului de trai.

În Republica Moldova, valorificarea conceptelor „capital uman” și „capital social” urmează a fi continuată, ținându-se cont de faptul că participarea fiecărui individ la acțiuni comunitare reprezintă o focalizare pe „resursele participării, traduse în capital social cu referire la încredere, asociere, rețele, capital material, cultură comunitară..., lider democratic, structura intereselor comune” [171, p. 116]. Îngemănarea reușită a tuturor acestor elemente, precum și promovarea prin canalele media-tice a valorilor respective constituie, considerăm, o premisă hotărâtoare a unei dezvoltări comunitare adecvate. De menționat, în acest context, rolul semnificativ, revenit informării cetățenilor, căci, așa cum sugerează experții, „beneficiarii de informație devin mai puternici și mai liberi, dacă sunt informați plenar și

veridic despre starea reală din societate, despre problemele ce-i frământă” [119, p. 94]. Tocmai de aceea, aspectele capitalului uman și ale capitalului social examinate ne permit să concluzionăm că acele comunități ce posedă un potențial mai mare de capital uman și social vor avea un acces mai mare la presă, radio, televiziune, Internet, vor avea mijloace de informare proprii, vor dispune de mai multă informație, oportunități pentru dezvoltare, iar cetățenii vor avea mai multe posibilități de implicare în forme variate de acțiune civică. De altfel, cercetătorii, antrenați în încercările de „a măsura” capitalul social, adică a-l exprima în cifre concrete, deseori recurg, în calitate de indicatori, la datele cu privire la gradul de difuzare a presei în localitățile țării [191; 196 ș. a.]. Este adevărat, crearea capitalului social, schimbările de mentalitate se produc foarte încet, dar aceasta „este singura cale spre a face ca democrația să funcționeze” [191, p. 208].

Detectarea legăturii pronunțate dintre gradul de dezvoltare a capitalului social și derularea proceselor democratice este relevantă. Se confirmă în practică importanța relației stabilite între capitalul social și calitatea democrației. Majoritatea studiilor recente în domeniu denotă tocmai un asemenea itinerar investigativ – de la examinarea microinteracțiunilor vieții cotidiene spre abordarea de ansamblu a sistemului social (considerarea pluralității factorilor și trăsăturilor funcționale, dezvăluirea efectelor produse de capitalul social, descoperirea posibilităților autoorganizării societății, și nu în ultimul rând, evidențierea implicațiilor de ordin politic ale capitalului social).

Asupra potențialului politic al capitalului social semnalează și indicatorii dotării cu capital social, propuși inițial de Robert Putnam și utilizați frecvent în literatura de specialitate: numărul de asociații voluntare, numărul de cititori de ziare, procentajul participării la referendumuri, procentajul exprimării votului preferențial în cadrul alegerilor politice. Capitalul social, într-un mod

justificat, se manifestă și drept expresie a participării politice: a face parte dintr-o rețea socială comportă antrenare – mai mult sau mai puțin activă – în viața democratică a unei colectivități. Nu întâmplător, cercetătorii converg în opinia că modelul în care toți indicatorii capitalului social prezintă efecte semnificative este cel care se referă la participarea politică colectivă. Firește, relația dintre participarea asociativă și participarea politică nu poate fi tratată în termeni univoci, dacă se ține cont de diferențele existente: structura organizatorică a asociațiilor, obiectivele, formele de activitate etc. Dar chiar și fără a avea conotații politice directe, conținutul activităților de natură asociativă poate avea efecte de o semnificativă relevanță politică, constituind, așa cum s-a menționat, o adevărată „școală a democrației”.

Apare, astfel, legitim a trata participarea asociativă drept o formă a capitalului social sau a considera experiențele asociative acumulate drept un indicator al capitalului social individual: prin intermediul participării, individul își apropiază o serie de competențe, dar mai ales de relații sociale ce fortifică capacitatea lui civică și înclinația spre acțiune politică (A se vedea tabelul 1).

Productivitatea acestui indicator, dar și a celor sus-numiți pentru stabilirea relației capital social – participare politică este atestată de mai mulți cercetători [213; 239].

Sensul de participare civică, de asumare a obligației civice, pe care îl generează capitalul social vizează realități concrete, multiforme, operând în interiorul comunității, reprezentând acel ferment, capabil să contribuie, așa cum semnaleză experții, la „sporirea unui țesut de valori, norme, instituții și asociații ce stau la baza acțiunii civice, caracterizate de solidaritate, încredere, toleranță. Capitalul social stimulează tocmai acea modalitate de participare la viața politică, bazată pe dorința de a promova și apăra interesele colective generale care de multe ori devin universale” [142].

Tabelul 1. Indicatorii principali ai capitalului social

Indicator	Conținut	Comentariu	Conotație	Dimensiune
Asociaționism	Numărul asociațiilor raportat la numărul populației	Este un indicator al vitalității societății civile	Pozitivă	Normativ-structurală
Cultural	Procentajul populației dispuse pentru lectura presei	Cititorii presei dispun de un nivel de informație mai înalt, și de aceea sunt mai bine pregătiți pentru a participa la luarea deciziilor vizând comunitatea. Lectura, informarea, antrenarea în dezbaterile problemelor de ordin politic reprezintă un semn al conștiinței civice	Pozitivă	Cognitivă
Interesul pentru problemele de ordin public	Procentajul populației participante la consultări în legătură cu probleme de ordin public (referendum, alte consultări oficiale)	Reprezintă o ilustrare a gradului de asumare a obligațiilor civice	Pozitivă	Normativă
Participarea la vot în cadrul alegerilor politice	Procentajul populației participante la alegerile politice	Acordarea votului în favoarea unei forțe politice încă nu semnalează prezența spiritului participativ	Ambiguă	Normativă

Respectiv, dotarea la nivel elevat cu capital social oferă posibilitatea descoperirii valențelor sale de ordin politic, și o dovadă în acest sens prezintă țările și regiunile în care sunt atestați indicatorii cei mai înalți ai capitalului social (de exemplu, țările scandinave), cu o democrație pe deplin funcțională. Desigur, trebuie luată în considerare reciprocitatea relației capital social – politică. Dacă se acceptă identificarea politicii cu potențialul acțiunii colective, tocmai capitalul social denotă oportunitatea influențării pozitive a instituțiilor, fiind capabil să ofere propuneri constructive și să manifeste control asupra acestor instituții, fortificând principiile democratice ale funcționării acestora. Totodată, și politica orientează rețelele sociale, influențează dezvoltarea locală și poate, prin acțiunile sale, să contribuie la amplificarea capitalului social, afirmarea spiritului participativ al cetățenilor.

2.3. Dimensiunea participativ-politică a dezvoltării comunitare

Dezvoltarea comunitară, atestată în Republica Moldova, se manifestă, în primul rând, prin implicarea activă a cetățenilor în elaborarea și implementarea diferitor proiecte, oferind posibilitatea de exprimare a opiniei și de adoptare a opțiunii satisfăcătoare pentru majoritatea participanților. Pot fi remarcate două tipuri de dezvoltare comunitară:

- bazată pe comunitate (proiecte ce implică activ beneficiarii în identificarea problemelor stringente și în soluționarea lor);
- dirijată de comunitate (o formă mai recentă, devenită unul din principalele mecanisme pentru implementarea proiectelor în care comunitățile posedă controlul direct asupra luării deciziilor și gestionării investițiilor).

Procesul menționat are loc prin stabilirea priorităților de dezvoltare direct din partea comunităților și oferirea posibilității identificării în mod autonom a proiectelor și a potențialilor beneficiari, consolidarea capacităților comunităților. Cetățeanul implicat obține posibilitatea de a influența în mod conștient și organizat politica locală, de a participa la luarea deciziilor, de a deveni subiect al microeconomiei, de a se transforma din client în partener al prestatorilor de servicii sociale. Totul începe de la „transparență, discutarea deschisă a problemelor cu reprezentanții autorităților publice, agențiilor și departamentelor, încurajarea luărilor de cuvânt, exprimarea opiniilor, criticii și propunerilor” [277, p. 145]. Examinarea participării membrilor comunităților la soluționarea problemelor stringente oferă posibilitatea generalizării experienței acumulate, înregistrării unor tendințe profilate, dezvăluirii anumitor trăsături particulare ale fenomenului în cauză.

De menționat că participarea comunitară poate avea mai multe forme de manifestare. Informarea, consultarea, cooperarea, mobilizarea reprezintă doar unele dintre acestea:

- participarea informațională (între comunități și administrația publică, finanțatori etc. se stabilește o comunicare bilaterală);
- participarea consultativă (la luarea deciziilor se ține cont de opinia comunității);
- participarea prin cooperare (o formă mai avansată de participare în care comunitatea posedă puterea de decizie dar, deseori, necesită susținere din exterior);
- mobilizarea (antrenarea comunității într-o activitate organizată de interes general asupra căreia aceasta posedă controlul).

Totodată, sub influența factorilor culturali, sociali, economici etc. pot apărea forme mult mai complexe de participare. În acest

context, este importantă explorarea anumitor factori ce limitează sau influențează comportamentul (informarea, inclusiv prin intermediul mass-mediei, timpul liber, educația și nivelul de studii, convingerile și practicile culturale, genul, apartenențele politice etc.). Prevenirea și lichidarea marginalizării și dominației reprezintă factorul-cheie al unei participări de amploare. Este cert că luarea arbitrară a deciziilor la nivel local de un grup de elită este la fel de reprobabilă, ca și deciziile adoptate la nivel înalt fără consultarea persoanelor ce vor fi afectate de acestea.

În studiile sale Frank Laird [114], Daniel Fiorino [77] accentuează necesitatea utilizării teoriilor despre democrație pentru identificarea principiilor fundamentale ale participării publice. Stiven Daniels și Gregg Walker [54] pledează pentru eficientizarea participării pe calea învățării prin colaborare. Peter Dienel și Ortwin Renn [63] reliefează necesitatea structurării valorilor. Thomas Webler a lansat teoria participării corecte (fairness) și competente despre cum ar trebui să fie participarea publică în democrațiile dezvoltate [265]. Urmându-l pe Habermas, Webler a identificat diferite tipuri de discursuri și a specificat criteriile pentru buna funcționare a fiecăruia din ele. Teoria respectivă a fost utilizată mai recent de Gene Rowe și Lynn J. Frewer [211, p. 4], preocupați de evaluarea participării.

Motivația ce stă la baza acțiunii individului poate fi determinată de raționalitate sau de normele sociale, care de cele mai multe ori „coexistă într-un paralelogram de forțe ce determină împreună comportamentul” [72, p. 106]. Jon Elster identifică două tipuri de norme ale cooperării: (1) „kantianismul cotidian”, când individul cooperează „dacă, și numai dacă, cooperarea este cea mai bună cale pentru fiecare” și (2) norma corectitudinii, când individul cooperează, dacă cooperează majoritatea, pentru individ fiind important a se pătrunde de încredere că acțiunea colectivă este rezonabilă. O astfel de încredere, prin aspectele

sale cognitive, creează o atmosferă de consens, esențială pentru acceptarea și aplicarea în practică a deciziilor colective: individul trebuie nu doar să aibă încredere în ceilalți, ci și să presupună că ceilalți au încredere în el [35].

Nivelul mai înalt de încredere, stabilit în comunitate, generează premise mai bune pentru cooperare. Bunăoară, comunitățile din Republica Moldova, care deja posedă o experiență pozitivă, sunt mai cooperante și mai active în inițierea acțiunilor colective, iar în comunitățile, unde nu există nici un exemplu anterior de colaborare civică reușită, este mai dificilă depășirea neîncrederii și eschivării. În fața problemelor „oamenii de pretutindeni caută soluțiile, în primul rând, în trecut” [191, p. 196]. Comunitățile participante la implementarea proiectelor de interes comunitar, întâmpină mai puține dificultăți la colectarea contribuției proprii, utilizarea resurselor locale etc. Entuziasmul, generat de succesele înregistrate, servește drept sursă de inspirație la abordarea colectivă a situațiilor emergente.

Este dovedit deja că dilemele acțiunii colective „în orice societate împiedică încercările de a coopera pentru folosul reciproc” [191, p. 199] și doar comunitățile cu simțul cooperării pot oferi individului posibilitatea de a le depăși [10]. Potrivit lui R. Putnam, „performanța tuturor instituțiilor sociale depinde de felul în care sunt rezolvate problemele”. Acolo unde instituțiile sunt cooperante, funcționarea lor este mult mai eficientă. Dacă însă membrii comunității nu sunt capabili să-și asume angajamente credibile unii față de alții, ei riscă să piardă „oportunități de câștig pentru toată lumea” [191, p. 185].

Acțiunea colectivă apare într-un anumit context, generat de mediul politic, social, economic și natural, ce oferă oportunități, dar implică și anumite riscuri. Normele și valorile dominante în comunitate sunt determinante în structurarea intereselor și influențează comportamentul, dând naștere la diferite tipuri de

participare, reprezentate de persoane care: (1) depun eforturi marcante, (2) au o implicare puternică, (3) au un rol important, (4) au o implicare nesemnificativă sau (5) sunt sceptice și nu se implică.

Elementele hotărâtoare în explicarea acțiunii colective țin de „interesele actorilor sociali” [143, p. 212], cooperarea fiind mai ușor de înfăptuit într-o comunitate ce deține un stoc substanțial de capital social „ sub forma normelor reciprocității și a rețelelor de angajament civic” [191, p. 190]. Condițiile pentru acțiunea colectivă ulterioară, pot fi create la etapa inițială de un grup mic de oameni care, prin contribuțiile sale, de exemplu, la instituirea unei ediții periodice sau a unui post de radio local, mobilizează și alte persoane.

În comunitățile, unde nivelul de încredere este mare, cooperarea dispune de spațiul necesar pentru afirmare. Acolo însă unde normele și rețelele angajamentului civic lipsesc, „perspectiva acțiunii colective pare sumbră... Escrocii, cei care se eschivează și grupurile conducătoare fac rău multor societăți” [191, p. 206].

William Mishler și Richard Rose [150; 151], precum și Vincenzo Memoli [139] explică nivelul redus al încrederii, întâlnit în Europa de Est, printr-un complex de factori, inclusiv socializarea, bunăstarea, performanța economică a țării și statutul social al indivizilor. O altă explicație derivă din caracterul paradoxal al democrației pentru care încrederea este fundamentală, dar care are la bază instituționalizarea neîncrederii [251]. Referitor la neîncrederea cetățenilor în instituții, se poate spune că ea este generată de retragerea treptată a statului din rolul său de actor atotputernic. Costurile tranziției, eșecurile acesteia, deteriorarea rapidă și accentuată a nivelului de trai au condus la o scădere a încrederii acordate instituțiilor, în special, celor ale guvernării. Este elocvent procentajul extrem de mare al răspunsurilor celor

chestionați în cadrul efectuării Barometrului Opiniei Publice în noiembrie 2012 și în iunie 2021, care exprima atitudinea negativă și lipsa cvasi totală ori sporită a încrederii cetățenilor în instituțiile statului: formula „nu am deloc încredere” și „nu prea am încredere”, sumat ajung la cifre de 82,2 % / 79 % (partidele politice), 78,4 % / 76 % (justiție), 79,3 % / 82 % (parlament), 75,2 % / 79 % guvern ș. a. m. d. [9, p. 36; 8, p. 22]. De observat, că atitudinea de neîncredere persistă, în pofida faptului că a trecut aproape un deceniu, s-a schimbat conjunctura politică, au avut loc schimbări în clasa politică, percepția negativă a guvernării însă a rămas.

Finanțatorii, de regulă, preferă să investească în comunitățile cooperante. Mecanismul utilizat, de exemplu, de fondurile de investiții sociale s-a dovedit a fi un model dinamic, ușor adaptabil la diferite condiții, participarea reprezentând un principiu de bază, un proces prin intermediul căruia „factorii de decizie influențează și participă la exercitarea controlului asupra inițiativelor de dezvoltare, deciziilor și resurselor” [86, p. 12].

Într-un raport de evaluare a impactului Proiectului FISM [65, p. 26] se relevă că satisfacția față de calitatea serviciilor prestate de instituțiile de menire socială în rezultatul valorificării investițiilor a crescut simțitor, pe când în localitățile ce nu au beneficiat de investiții, instituțiile de menire socială s-au deteriorat în continuare. În cazul renovării școlilor au fost îmbunătățite condițiile instructiv-educative, s-au redus cheltuielile pentru încălzire și numărul absențelor nemotivate, remarcându-se schimbări pozitive în atitudinea elevilor, dar și indici îmbunătățiți la învățătură. 72,2 % din părinții chestionați au menționat că elevii sunt mult mai motivați să frecventeze lecțiile. 49,7 la sută din ei au susținut că rezultatele copiilor la învățătură s-au îmbunătățit simțitor.

Procesele participative reprezintă un domeniu nou pentru Moldova, de aceea, o importanță deosebită revine conștientizării

de către cetățeni a valorii acestora în determinarea priorităților de dezvoltare, implementarea și menținerea proiectelor realizate. Potrivit studiului privind impactul Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (SCERS) asupra cetățenilor, 42,5% din respondenți au declarat că sunt dispuși să se implice în procesul de soluționare a problemelor comunității [195, p. 20].

De multe ori, la etapa inițială, când nu este înțeles sensul participării, experiența și cunoștințele determină modul de declanșare a procesului în cauză, informarea despre politicile de stat, capacitatea de a lucra în comun, valorificarea adecvată a abilităților manageriale etc. influențează forma și gradul de implicare. Totodată, participarea rămâne a fi și un proces ce creează oportunități de învățare: inițiativele de succes se dezvoltă în baza cunoștințelor și abilităților practice, existente la nivel de comunitate. Concomitent cu lărgirea și consolidarea experienței practice, crește încrederea în forțele proprii și evoluează nivelul participării, iar înțelegerea de către comunitate a problemelor se aprofundează odată cu implicarea în soluționarea lor. Participarea „transformă comunitatea statică și neutră într-o comunitate dinamică și activă” [180, p. 23]. În contextul participării civice, indubitabil, sunt relevante aspectele ce țin de asistența tehnică, autoajutorul, liderismul comunitar, conflictul și consensul, parteneriatele, planificarea strategică participativă.

Asistenței tehnice îi revine misiunea de ajutorare a comunităților. Accentul se plasează pe administrarea eficientă a programelor comunitare, astfel încât beneficiile să fie maxime. Putem demarca două arene de oferire a asistenței tehnice – internațională și națională. La nivel internațional, prestatorul de asistență tehnică poate fi interesat în susținerea țărilor mai slab dezvoltate nu doar din motive altruiste, ci și pentru obținerea anumitor beneficii, preîntâmpinarea sporirii cererilor de ajutor material, protejarea intereselor naționale etc., iar recipientul acceptă asis-

tență tehnică pentru a-și fortifica eforturile de dezvoltare socială și economică, securitatea și propria capacitate de evitare a dependenței de alte națiuni. Responsabilitatea guvernului local ține de identificarea direcțiilor strategice de dezvoltare, angajarea comunităților în implementarea programelor existente, acumularea unor noi experiențe, cunoștințe și abilități pentru realizarea scopurilor propuse.

Stimulentul pentru oferirea asistenței tehnice poate fi impus din exterior, negociat sau inițiat de comunitate. Independent de aceasta, în centrul atenției se află beneficiarul (individ, grup, organizație, comunitate) implicat activ nu doar pentru a asigura concordanța dintre necesități și soluții, dar și pentru a câștiga înțelegere și reciprocitate. Republica Moldova beneficiază de asistență din partea Comisiei Europene, Statelor Unite ale Americii, Republicii Federale Germania, Suediei, Marii Britanii, Japoniei, altor țări. Cât privește efortul orientat spre dezvoltarea comunitară, acesta a fost înregistrat preponderent în ultimul deceniu. Primul proiect național ce și-a propus să contribuie la ameliorarea calității vieții prin implicarea comunitară a fost Fondul de Investiții Sociale din Moldova (și-a început activitatea în 1999), fiind urmat de proiecte similare mai mici. În prezent toate comunitățile din țară au acces la granturi ce le permit dezvoltarea capacităților necesare pentru crearea bunăstării colective.

Investițiile externe au o importanță deosebită pentru completarea deficitului de resurse comunitare, stimularea creării locurilor de muncă temporare și permanente. Asigurarea transferului de management al tehnologiilor investiționale în sectorul comunitar este definită ca „sursa esențială a dezvoltării social-economice a comunităților în condițiile productivității și profitabilității reduse a sectorului economic rural” [240, p. 4]. Această se poate referi în egală măsură și la localitățile urbane mici.

În același timp, sursele investiționale sunt limitate și pot fi atrase de comunități numai în baza unei competiții. Nivelul de competitivitate al comunităților reiese din gradul de competență a liderilor comunitari, nivelul de dezvoltare și integrare a sectoarelor comunitare, eficiența parteneriatelor comunitare, posibilitățile interne de colectare a surselor financiare și transparența utilizării acestora, identificarea corectă nu doar a resurselor financiare, ci și umane, managementul și calitatea serviciilor prestate.

Succesul depinde în mod evident de potențialul celor care administrează asistența tehnică și de receptivitatea membrilor comunității. Dificultățile întâmpinate constau în implicarea pleneră a comunității și asumarea responsabilităților. Lecțiile însușite în rezultatul renovării unei școli prin implicarea comunității, de exemplu, sunt mult mai importante decât simpla reparație a acestea. Stimularea creșterii economice, sporirea veniturilor și, ca impact, creșterea nivelului de trai a populației sunt imposibile fără implicarea fiecăruia în luarea deciziilor și participarea nemijlocită la îndeplinirea lor.

În acest sens autoajutorul presupune că oamenii împreună își pot îmbunătăți condițiile de viață. Aceasta este o abordare atât teoretică, cât și practică a dezvoltării comunitare. Filosofia autoajutorului este simplă: oamenii se pot ajuta pe sine înșiși și ei trebuie să aibă posibilitatea de a face acest lucru. Ideea că cetățenii pot interveni în conturarea propriului destin, este aproape revoluționară pentru multe comunități, obișnuite să aștepte ajutor din afară. Deseori, în special, comunitățile mici, nu-și pot identifica necesitățile, nu văd nici o soluție pentru redresarea situației precare. Alteori indivizii își doresc lucruri irealizabile fără a conștientiza realitatea. Din aceste considerente, inițierea în dezvoltarea comunitară „nu este doar educație pentru acțiune, dar și educație în acțiune” [15, p. 10].

Practica a generat mai multe idei în favoarea aplicării autoajutorului: comunitatea locală își poate determina singură soarta atâta timp, cât nu are nevoie de resurse din exterior; oamenii afectați de schimbare trebuie să se implice plenar la toate etapele; cetățenii nu se implică dacă sunt apatici ori nu sunt afectați de problemele comune; procesul de luare a deciziilor decurge mai ușor și se ajunge la consens cu puțin conflict, când se unesc eforturile pentru a participa ș.a.

Evident, există premisa că oamenii știu cum să participe în afacerile civice (dacă sunt conștienți de realitatea existentă, ei vor încerca să-și îmbunătățească viața). Este important însă a recunoaște că oamenii pot fi conștienți de situația ce solicită atenție, dar nu și siguri în capacitatea lor de a influența schimbarea. Asemenea domenii cum ar fi analiza și cercetarea acțiunii prin intermediul căreia oamenii pot vizualiza modul în care pot întreprinde activități eficiente, merită o atenție deosebită.

O valoare de bază a dezvoltării comunitare este faptul că „oamenii au dreptul să participe la luarea deciziilor cu un anumit efect asupra bunăstării lor” [120, p. 4]. Cu părere de rău, condiția menționată de Donald Littrell, „participarea în procesul public de luare a deciziilor trebuie să fie liberă și deschisă tuturor părților interesate” [120, p. 9], nu întotdeauna se respectă. Dacă însă oamenii nu au avut oportunitatea de a participa la identificarea problemei, există o probabilitate mare că nu vor susține sau se vor opune transformărilor.

În comunități există numeroase grupuri și organizații între care predomină relații de tip orizontal-vertical, asimetrice și cu diferență de potențial. De menționat, ponderea liderului comunitar, al cărui tip ideal se caracterizează prin capacitatea de a propune, organiza, începe o acțiune, antrenându-i după sine și pe alții. Calitățile morale sunt esențiale pentru aplanarea și evitarea conflictelor; promovarea unui spirit adevărat al dezvoltă-

rii comunitare. O sarcină dificilă pentru liderii comunitari este transformarea mijloacelor de informare în promotori ai opiniei publice comunitare încât „să pulseze” viața comunităților. În schimb aceasta este „o cale sigură pentru succesul proiectelor inițiate” [277, p. 190].

Deoarece, în mare parte, dezvoltarea comunitară poate fi considerată drept o transformare socială planificată ce implică sau conduce și la situații de conflict, merită atenție și acest aspect. Cu atât mai mult, că unii experți pledează insistent pentru utilizarea conflictului ca intervenție socială consecventă. Lewis Coser a identificat șase funcții ale conflictului în societate. Astfel, conflictul permite disensiunilor interne să iasă la suprafață, iar grupului să se autorestructureze sau să-și satisfacă interesul, oferă mijloace de stabilire a forței structurilor de putere, consolidează hotarele dintre grupuri, creează legături între grupurile slab structurate, acționează ca un stimulent pentru reducerea stagnării, poate modifica societatea și are efecte atât pozitive, cât și negative asupra grupurilor și indivizilor [46, pp. 151-158]. Dezvoltarea comunitară este deseori un element pacificator în evitarea conflictului nedorit: participarea membrilor comunității la luarea deciziilor ce le afectează interesele mărește sentimentul lor de identificare cu comunitatea și le ajută să „câștige o nouă imagine despre sine” [267, pp. 23-24].

Inițierea parteneriatelor, deseori, este una din condițiile înaintate de finanțatori. USAID, FISM ș.a. facilitează stabilirea unor parteneriate comunitare viabile, a căror esență este percepută de mai mulți cercetători drept „colectivitate care activează în comun pentru a soluționa nevoile individuale ale fiecăruia în contextul larg al bunurilor publice” [33, p. 24]. În funcție de scopul propus, parteneriatele pot fi interne și externe, pe termen scurt și pe termen lung, cu și fără finanțare din exterior, fiind stabilite în diferite domenii de activitate, între diferiți actori extra-

comunitari și comunitari [238, pp. 7-11]. Participarea acestora din urmă la identificarea și soluționarea problemelor stringente ajută comunitățile să exploreze vastele posibilități de colaborare a administrației publice locale, agenților economici, societății civile, membrilor comunității, instituțiilor și organizațiilor în vederea planificării acțiunilor comune, colectării mijloacelor financiare, folosirii raționale a resurselor locale, distribuirii responsabilităților și obligațiunilor etc. Este de netăgăduit faptul că anume conlucrarea între actorii comunitari contribuie la obținerea unor efecte de sinergie și este oportună pentru fiecare dintre participanți, beneficiile reciproce stimulând cooperarea.

Deși uneori parteneriatul comunitar este impus de condițiile de finanțare externă, în cele din urmă, se conștientizează necesitatea de a acționa în comun. Merită a fi evidențiat rolul agenților economici – o resursă de neînlocuit pentru comunitate. Din aceste considerente, în mai multe țări ale lumii mobilizarea fondurilor private către serviciile publice este susținută prin legislație, fiind una din cerințele „bunei guvernări” [26, p. 209].

Schimbul de experiență prin vizitarea localităților moldovenești care au atins anumite performanțe în dezvoltarea comunitară sau a țărilor cu o bogată experiență în domeniul respectiv, ajută la conștientizarea necesității de implicare în viața comunității. De obicei, în urma unor asemenea vizite, participanții se pronunță pentru parteneriat, voluntariat, transparență, susținerea de către sectorul privat a organizațiilor obștești, asigurarea unei comunicări eficiente, cooperarea între diferite localități pentru soluționarea problemelor comune, aplicarea în practică a descentralizării puterii publice etc.

Activitatea în comun stimulează oamenii: aceștia devin mai toleranți, mai creativi, mai sociabili, depășesc incertitudinea, neliniștea etc. Asocierea îi face pe membrii comunității mai responsabili și mai încrezători în forțele proprii. Reuniți în asociații

obștești sau de afaceri, grupuri de inițiativă etc., ei sunt motivați să devină activi în viața publică și își asumă mai îndrăzneț responsabilități în soluționarea problemelor comunitare.

Parteneriatele de succes sunt posibile doar în cazul recunoașterii egalității, identificării în comun a scopului urmărit și contribuiri de comun acord la atingerea lui. Componente esențiale ale oricărui parteneriat, așa cum arată experiența acumulată, pot fi considerate reciprocitatea și identitatea organizațională, ceea ce implică recunoașterea de fiecare partener a rolului ce îi revine, asumarea anumitor riscuri, flexibilitate, sprijin moral și material, compatibilitate și respect, siguranța obținerii beneficiilor, activitate benevolă și lipsa constrângerilor [28, pp. 254-255]. Temelia relațiilor în cadrul parteneriatului este aprecierea la maximum a intereselor fiecărui partener și, pe cât este posibil, deplina lor realizare. În caz contrar acestea nu vor fi relații de parteneriat „concepute ca benevole, reciproc avantajoase și de egalitate” [280, p. 10].

La momentul actual parteneriatul dintre administrația publică locală și societatea civilă poate fi apreciat drept un mijloc sigur de atragere și valorificare a investițiilor, precum și de menținere a instituțiilor renovate, de prestare calitativă a serviciilor, de diversificare a activităților etc. Grație acestei practici sporește numărul celor implicați în dezvoltarea comunitară – donatori internaționali, autorități publice, ONG-uri, firme private, organizații obștești ș.a. Totodată, pentru o dezvoltare durabilă sunt necesare strategii locale eficiente, care să se încadreze în mod adecvat în cele regionale și naționale. Statul trebuie să sprijine proiectele de implicare comunitară, care nu sunt altceva decât „agenți ai schimbării”.

Prin intermediul participării la procesul politic, ce nu se reduce doar la votare, cetățenii pot genera politici pe care apoi să le monitorizeze și să le implementeze. Formarea acestora la di-

ferite niveluri: local, regional și național nu este o idee nouă, dar faptul că oamenii pot învăța să interacționeze cu administrația publică pentru a forma o politică socială la toate nivelurile, este într-un fel un aspect nou, incitant și, deocamdată, puțin explorat.

Rezonabilă în acest sens, planificarea strategică participativă, un set de „concepte, proceduri și instrumente”, precum și „un efort de a oferi decizii și acțiuni fundamentale” [29, p. vii], poate ajuta la facilitarea comunicării și participării, acomodarea intereselor și valorilor divergente, luarea deciziilor, implementarea proiectelor de succes, producerea schimbărilor, care oriunde ar apărea „determină alte schimbări”.

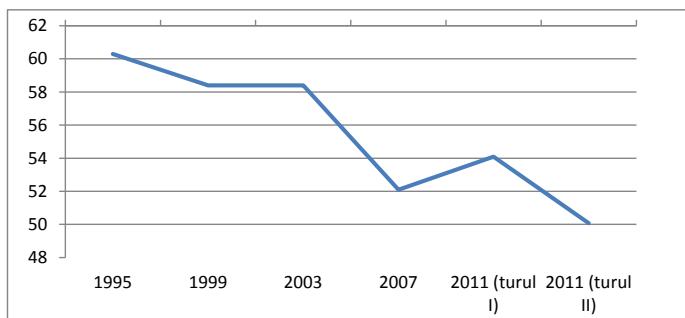
Comunitățile din Republica Moldova nu dispun de resurse suficiente pentru a planifica de sine stătător. USAID, FISM, BCI ș.a. facilitează procesul de planificare strategică, „fiecare eșec de implementare” egalând cu „un eșec de formulare” [149, p. 25]. Se știe că planificarea funcționează cel mai bine atunci când planurile generale ale unei strategii deja există și nu „procesul trebuie să introducă modificări semnificative” [149, p. 176]. Totodată, planificarea este un proces social și este necesar de avut în vedere nu numai rezultatul direct, dar și acele consecințe care în momentul planificării par a fi secundare, iar pe parcurs pot apărea „pe prima poziție” [275]. Este de apreciat rolul pe care planificarea strategică îl poate juca în formularea strategiilor de dezvoltare, chiar dacă procesul de realizare a acestora nu poate avea succes în mod automat.

Planificarea în numele comunității presupune întotdeauna o participare substanțială din partea cetățenilor, este o realizare comună [29, p. 240] și funcționează cel mai bine dacă este bazată pe comunitate, construiește capacități și investește cu fermitate. Rezultatul final îl constituie, în definitiv, consolidarea comunității ajunse la consens în privința problemelor stringente [148].

Experiența existentă demonstrează că un plan elaborat devine realist doar dacă întreaga comunitate participă la elaborarea

și actualizarea lui, discutarea acestuia în focus grupuri, la adunarea generală a membrilor localității, la audierile publice etc. Situațiile în care opiniile cetățenilor nu sunt ascultate trezesc repulsie și neîncredere în instituțiile publice, transformând exercițiul democratic într-o simplă formalitate. Ar trebui să îngrijoreze starea de lucruri, constatată în anumite cazuri: doar un sfert (24,4 %) din respondenții unui studiu sociologic au considerat că opinia lor este luată în calcul de autoritățile locale atunci când este vorba de dezvoltarea strategică a localității, iar 67,7 % au exprimat părerea că opinia lor contează în mică sau foarte mică măsură, în timp ce 7,9 % s-au arătat total dezinteresați [195, p. 21]. S-ar putea de conchis de aici că o asemenea atitudine nu poate să nu aibă urmări și pe planul participării politice (cel puțin, exprimării votului), datele, de exemplu, cu privire la participarea cetățenilor la alegerile locale în anii 1995-2011 dezvăluind o continuă diminuare în această perioadă a participării cetățenilor la alegeri (Diagrama 1).

Diagrama 1. Participarea cetățenilor Republicii Moldova la alegerile locale (%)

Notă: Elaborat de autori [date utilizate din: *Republic of Moldova Local Elections, OSCE Election Observation Mission Report*. Warsaw, 2007; *Alegeri locale în Republica Moldova*. În: *Business magazin*, 2011, 19 iunie].

Realitățile la care ne referim confirmă faptul că procesul de implementare a principiilor dezvoltării comunitare nu este unul univoc și rectiliniu. Cu toate acestea, ar fi incorect de a nu lua în considerare schimbările deja vizibile, înregistrate în viața comunităților țării – acolo unde dezvoltarea comunitară a reușit să se manifeste. Ne referim atât la înțelegerea dezvoltării comunitare într-un sens mai îngust – proiectele comunitare implementate (Cf.: Tabelul 2), dar și în sensul mai larg, vizând creșterea conștiinței civice, drept suport al sporirii conștiinței politice, ilustrând, în acest caz, ideea enunțată de politologi despre relația directă dintre intensitatea implicării

Tabelul 2. Implementarea proiectelor FISM

Pe-rioda	Nr. solici-tărilor de finanțare	Nr. pro-iectelor imple-mentate	Investiția comunită-ților (lei)	ONG inregis-trate	Nr. participan-ților la adună-rile generale ale comunită-ților
1998	95	8	574 299	0	4650
2008	1511	855	108 700 000	769	899 181

Sursa: Datele FISM

în activități de ordin comunitar și deschiderea pentru participare politică: „atragerea grupurilor sociale și a indivizilor în politică este condiționată de tendința lor de a-și realiza cele mai importante interese sociale” [219, p. 103]. O dovadă în acest sens o pot prezenta datele cu privire la creșterea indicatorului de participare politică într-o serie de comunități în care au fost implementate cu succes proiectele FISM de dezvoltare comunitară (Diagramele 2, 3, 4).

Diagrama 2. Participarea cetățenilor din Rublenița, Soroca la alegerile locale (%)

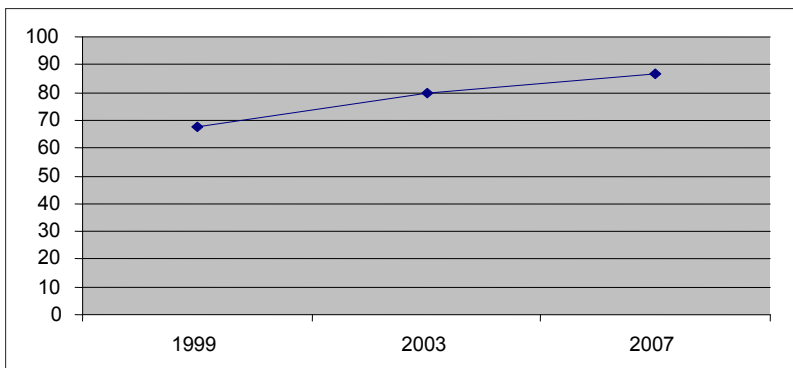

Diagrama 3. Participarea cetățenilor din Zberoaia, Nisporeni la alegerile locale

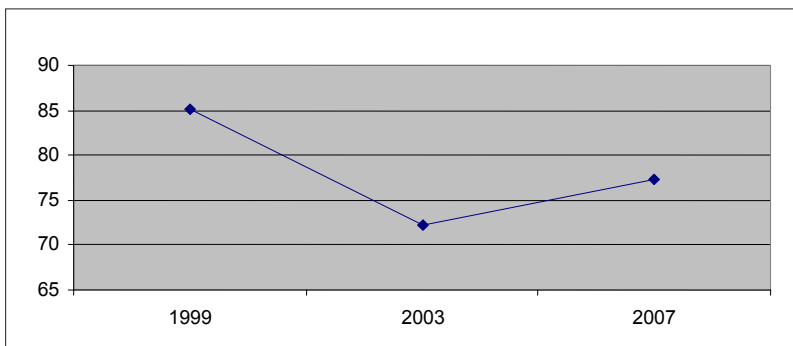
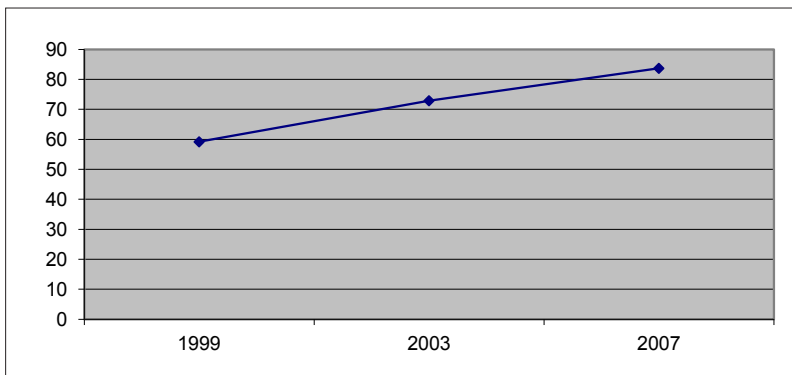

Diagrama 4. Participarea cetățenilor din Bugeac, UTAG la alegerile locale (%)

Dezvăluind formele participării politice, mai mulți autori, determină o varietate însemnată a acestora, inclusiv: *semnarea petițiilor în favoarea desfășurării de referendumuri sau de adoptare/abrogare a legilor, participarea la mitinguri, ședințe de dezbateri politice, participarea la marșuri și demonstrații, dedicarea timpului liber pentru activități în interesele unui partid, susținerea financiară a partidelor*, dar în același timp, și: *munca de voluntariat în interesele comunității, adresarea cu petiții sau reclamații la autoritățile publice, munca în organizațiile comunitare asupra unor probleme concrete, scrierea corespondențelor pentru ziare etc.* [130, p. 240]. În acest context, putem conchide că dezvoltarea comunitară poate fi interpretată și ca un proces cu conotații politice, care poate constitui o premisă pentru activizarea poziției civice și, în definitiv, a participării politice în deplinul sens al cuvântului.

Capitolul III.

ROLUL FACTORULUI MEDIATIC IN PROCESUL DEZVOLTARII COMUNITARE

Dificultățile inerente ce însoțesc desfășurarea acțiunilor circumscrise dezvoltării comunitare provin, nu rareori, din insuficiența de informare despre posibilitățile de dezvoltare și despre experiența pozitivă existentă în domeniu. Din aceste considerente, este actuală referința la activitatea mass-mediei ca resursă ce poate influența transformarea prin contribuția adusă la formarea opiniei publice și la educarea populației, la motivarea și mobilizarea cetățenilor să acționeze spre binele personal, al întregii comunități și al societății în ansamblu. Se pretează, în acest sens, investigarea modului de abordare a dezvoltării comunitare de către mijloacele de comunicare de masă și stabilirea anumitor legități în interpretarea acestora. Eficientizarea potențialului mass-mediei în sfera dată are, în viziunea noastră, o importanță majoră.

3.1. Actiunea comunicativa in cadrul schimbarii social-politice

Dezvoltarea comunitară reprezintă un proces de transformare socială, racordat strâns, așa cum arată practica vieții cotidiene, la fenomenul democrației participative. În acest sens, democrația participativă proiectează o perspectivă nouă asupra proceselor social-politice actuale. De remarcat că prioritatea acestei orientări a fost recunoscută în spațiul european și chiar fundamentată prin introducerea în „Tratatul de instituire a unei constituții pentru Europa” a unui Articol (47), intitulat „Princi-

piul democrației participative”, care stipulează posibilitatea cetățenilor și a asociațiilor reprezentative de a-și face cunoscute opiniile și de a face schimb de opinii în mod public în toate domeniile de acțiune ale Uniunii Europene, de a menține un dialog deschis, transparent și constant al instituțiilor Uniunii cu asociațiile reprezentative și cu societatea civilă, de a desfășura ample consultări ale părților interesate. Se profilează de aici rolul esențial, acordat comunicării, drept un punct de reper în dezvoltarea democrației participative și a societății moderne. Postulatul „comunicarea și participarea sunt două fațete ale aceleiași medalii” este, practic, unanim recunoscut [51, p. 37].

Justificată, în acest context, apare recurgerea la termenul „comunicare participativă”, definită drept „acțiune planificată, fondată, pe de o parte, pe procesele participative, iar pe de altă parte, pe mass-media și comunicarea interpersonală, care facilitează dialogul dintre diferiți subiecți, reuniți în jurul unei probleme ori al unui obiectiv comun pentru a identifica și a realiza o inițiativă concretă, menită să soluționeze problema abordată ori să atingă obiectivul propus, și care susține și însoțește această inițiativă” [20]. Orientată preponderent spre transformare socială, comunicarea participativă contribuie la recăpătarea încrederii de către persoanele lipsite anterior de dreptul la opinie ori marginalizate în procesul de luare a deciziilor. În comunitățile sărace însă nu s-a produs vreodată asocierea comunicării cu un mijloc de îmbunătățire a calității vieții [231, p. 11], deși tocmai identificarea problemelor ce le afectează și luarea în comun a deciziilor vizând soluțiile eventuale, planificarea acțiunilor pentru realizarea scopului propus sunt momente esențiale în fortificarea și mobilizarea comunității.

Firește, aceste procese nu pot fi desfășurate în lipsa unei comunicări adecvate. Întregul ansamblu al relațiilor sociale, independent de amploarea lor (micro- sau macromediu), poate fi

considerată drept unul din manifestările și rezultatele comunicării interumane [283]. Respectiv, comunicarea, îngemănată cu participarea, constituie pilonul unui proces continuu, participarea fiind imposibilă fără comunicare [231, p. 11], fără exercitarea de către membrii comunității a dreptului la exprimare.

Tocmai de eficiența comunicării în mare măsură depinde ponderea rezultatelor înregistrate. Comunicarea participativă față-în-față sau realizată prin intermediul mass-mediei, spre deosebire de cea autoritară, oferă tuturor interlocutorilor posibilitatea de a-și exprima opinia, de a-și satisface necesitățile de informare, a face schimb de mesaje, a dezvolta cunoștințele și abilitățile, a împărtăși aspirațiile, valorile și sentimentele, a fonda organizații obștești și a obține puterea colectivă, a soluționa problemele comune și a se bucura de succesele obținute [231, p. 12].

Astfel se produce ceea ce Jürghen Habermas califica drept incorporare a dimensiunii comunicative ca dimensiune a vieții sociale [131], și tocmai acțiunea comunicativă – „interacțiunea mijlocită simbolic” [98, p. 154], realizată prin comunicarea verbală, și anume prin „eliberarea comunicării” – contribuie la participarea cetățenilor la procesul decizional, raționalizând cadrul instituțional și facilitând racordarea politicilor publice la schimbările sociale, acceptarea deliberării și a persuasiunii ca modalități de configurare discursivă a opiniei și a voinței, în procesul de comunicare conținutul ocupând locul principal [284].

În acest sens, asocierea democratică bazată pe o deliberare publică, în sfera opțiunilor colective, a unor cetățeni egali și liberi [50], configurează un concept discursiv al democrației deliberative, pe care J. Habermas [100] îl consideră baza unei teorii normative a democrației. Conceptul discursiv de democrație este o formă a comunicării publice politice, care trebuie să se opună „clientelizării cetățenilor” și conformismului apolitic al

acestora, cetățeniei pasive, prin stimularea participării active și (auto) reflexive a cetățenilor la procesul decizional, mai ales în condițiile democrațiilor de masă social-statale [165, p. 32].

Comunicarea umană, se știe, se poate construi pe două tipuri de relații:

1. directe (comunicarea interpersonală, ce se realizează între două sau mai multe persoane care interacționează și se influențează reciproc);
2. indirecte (comunicarea mediată de un suport mai mult sau mai puțin complex din punct de vedere tehnologic sau de un bun produs de un ansamblu de instituții, specialiști și dotări tehnologice, ce include două tipuri de relații: comunicarea mediată tehnologic, care unește grupuri umane mai puțin numeroase și comunicarea de masă, care leagă conglomerate sociale enorme) [42, p. 14].

Este evident, că ambele tipuri de comunicare au un rol decisiv în procesul de dezvoltare comunitară. Ar fi de constatat, în context, că nivelul de reflectare de către mass-media a proceselor din comunitate depinde de eficiența comunicării în cadrul comunității. Comunitățile mai comunicative sunt mai transparente și mai accesibile pentru jurnaliști. Aceștia, la rândul lor, având un mesaj clar din partea comunității, îl pot dezvolta și face accesibil pentru alte comunități interesate.

Viabilitatea transformărilor sociale, în mare parte, depinde de felul cum sunt percepute acestea în procesul de comunicare de membrii comunității, de gradul de conștientizare și de interpretare de către ei a rolului de agent al schimbării pe care și-l poate asuma comunicarea aflată „între conștiință și existență” și care contribuie la formarea conștiinței oamenilor, determinate de existența lor [278]. Un exemplu elocvent în acest sens sunt comunitățile ce au beneficiat sau beneficiază de investiții din exterior. Utilizând diferite modalități de comunicare, ele reușesc să

organizeze adunări generale ale locuitorilor, să selecteze cea mai stringentă problemă, să colecteze partea lor de contribuție etc. Punctul nevralgic al unor atare activități îl reprezintă un grup de inițiativă, asumându-și sarcină de informare și consultarea membrilor comunității.

Comunicarea ajută grupurile comunitare să acționeze în comun, să coopereze între ele, să-și dezvolte capacitățile. Dialogul și acțiunea colectivă sunt indispensabile pe calea producerii unor transformări sociale întru binele tuturor membrilor comunității. Jurnalismul, la rândul său, este chemat să reflecte realitatea, fiind obligat să stimuleze dialogul pentru că „dialogul este parte a căutării adevărului” [64, p. 280].

Unii cercetători abordează acțiunea colectivă drept un set de procese comunicaționale ce implică ștergerea hotarelor dintre viața publică și privată [22]. Intersectarea intereselor personale și a celor comunitare este inevitabilă, deoarece omul se confruntă în mod involuntar cu probleme stringente pe care nu le poate soluționa de unul singur: reparația unui drum, construcția unei conducte de gaz, renovarea unei școli etc., ceea ce presupune crearea unor condiții îmbunătățite de trai pentru întreaga comunitate. Unele persoane conștientizează de sine stătător necesitatea implicării în viața comunității, altele trebuie convinse de acest lucru, fiind necesare instruirea, comunicarea activă, asigurarea accesului la materiale ilustrative concludente, provenite atât din interiorul comunității, cât și din exterior.

În fond, așa cum a explicat Habermas, „acțiunea comunicativă poate fi înțeleasă ca un proces circular, în care actorul este atât inițiatorul ce controlează situațiile prin acțiuni responsabile, cât și produsul tradițiilor în care stă, al grupurilor de care aparține și al proceselor de socializare în care crește” [98, p. 129].

Paradigmele comunicaționale actuale exprimă coexistența formelor de comunicare ca suprapunere și paralelism simultan,

incluzând diferite modalități concrete de manifestare. Mecanismul medierii (paradigmele comunicării, de fapt, sunt paradigme ale medierii) caracterizează dinamica și specificul actului comunicațional. Modificările de esență ale acestuia vizează nu atât noutățile ca atare, tehnicile și mijloacele utilizate, cât modul în care noutățile sunt asimilate, transformându-se într-o parte integrantă a procesului comunicațional-participativ. Mediul, care la începuturi era cel natural, cu trăsături preponderent fizice, obține în societatea evoluată caracteristicile unui mediu comunicațional ca ansamblu al unor participări umane și al unor realizări tehnice, de aceea comunicarea este concepută drept un act cu reluări infinite pe o scală a complexității crescânde.

Prin comunicare are loc avansarea nivelului de înțelegere, de integrare și de modificare a semnificațiilor. Subiectului uman îi revine sarcina interpretării, formulării adecvate, atitudinii conștiente față de greutățile existente. Comunicarea devine o dimensiune a existenței în care elementele unui comportament înalt participativ sunt evidente, iar funcționalitatea paradigmeilor ce definesc procesele comunicării interpersonale și mediatiice implică o reorientare a participării sociale spre exploatarea modalităților comunicaționale.

Un rol aparte îi revine în acest context mass-mediei. Realizarea unei mai bune informări prin mijloacele de comunicare trebuie să servească cetățeanului, să contribuie la difuzarea pe larg a rezultatelor activității și cunoașterii umane. Respectiv, comunicarea realizată prin intermediul mass-mediei conduce la „democratizarea responsabilităților” [253, p. 235], din contactul cu media oamenii se regăsesc în fața propriei răspunderi pentru soluționarea problemelor publice ce devin parte componentă a vieții lor.

Evenimentele difuzate se integrează în practica personală, făcându-i pe oameni mai realiști față de ceea ce se întâmplă și

atașați emoțional de cele relatate. Solidaritatea, facilitată de mass-media, apare ca un „agent” al transformărilor sociale [177, p. 202]. Respectiv, problemele contemporaneității apar tot mai pronunțate în viața comunității, comunicării revenindu-i un rol esențial în obținerea rezultatelor dorite. Mass-media pot să-și asume un rol real de călăuză, acționând în vederea depășirii stării de „societate somnambulică” în care „cetățenii sunt niște orbi care merg pe stradă, pipăind pământul cu un baston” [60, p. 21].

Comunicarea este primordială atunci când se profilează necesitatea organizării membrilor comunității la acțiuni de interes major. Ea poate comporta înțelegere, empatie, stabilirea anumitor relații, dar mai poate fi utilizată și în scopuri propagandistice, ideologice, de manipulare. Comunicarea poate fi un model al democrației, deși există și riscul utilizării ei drept metodă de suprimare a spiritului democratic.

Relația comunicare – comunitate reprezintă o problemă de interes aparte. John Dewey a propus măsurarea beneficiului unei comunități printr-un indicator ce estimează cât de numeroase și variate sunt interesele împărtășite conștient și cât de deplină și liberă este interacțiunea cu diferite forme de asociere, propunând o corelare dintre o comunitate „bună” și felul în care aceasta tolerează diversitatea de interese și de asociere. Potrivit lui J. Dewey, „oamenii trăiesc într-o comunitate în virtutea lucrurilor pe care le au în comun, iar comunicarea este felul în care ei ajung să dețină în comun aceste lucruri” [62, p. 5]. Conexiunea comunicare – comunitate, pe care Dewey o consideră atât de importantă, este crucială pentru funcțiile și scopurile instituțiilor mediatice, antrenate în sfera comunitară. J. Dewey conferă comunicării un rol cu totul deosebit în realizarea transformării dintr-o *societate* (înțeleasă drept o mulțime de oameni) într-o *comunitate* (în sensul unei entități umane, unite prin valori, atitudini, tradiții, comportamente comune). Astfel, „nu numai că

societatea continuă să existe prin transmitere, prin comunicare”, ci este corect să spunem că „ea există în transmitere și comunicare.”

De remarcat că, oricum, tensiunea dintre individual și social este inevitabilă. După natura sa omul este social. Individualitatea însă deseori vine în conflict cu dorința de a fi parte a unui grup, iar noțiunile „comunicare” și „comunitate” sunt în „inima” acestei tensiuni [224, p. 37]. Majoritatea cercetărilor consacrate fenomenului comunicării interpersonale indică asupra contribuției aduse de aceasta la crearea și menținerea comunității, fiind accentuată cooperarea drept latură esențială a competenței comunicaționale.

Relațiile interpersonale și interacțiunile sunt elemente constituente ale comunității, fiind, în mod firesc, produse ale comunității. Chiar dacă, în anumite circumstanțe, o comunitate poate apărea din niște relații interpersonale, odată formată, ea nu mai este doar un simplu produs al acelor relații. O comunitate are caracteristici funcționale și structurale distincte ce influențează relațiile menținute în contextul unei anumite comunități, fiind importantă considerarea metodelor prin care comunitățile influențează comunicarea și relațiile, precum și precizarea modului în care comunitățile noi sunt create din relații interpersonale.

Opiniile vizând competența comunicativă interpersonală se bazează pe unul din două modele: (1) abordarea funcțională, în care competența este definită în termeni de rezultate dorite ale comunicării sau pe (2) utilizarea nivelului de complexitate drept bază pentru definirea competenței. Comportamentul motivat de comunicare este considerat mai avansat sau mai competent. Nici unul din modele nu permite însă elucidarea completă a relației comunicare – comunitate.

Modelele menționate definesc rolul competenței pentru relațiile interpersonale și identifică abilitățile, comportamentele

și trăsăturile ce promovează anumite tipuri de relații. La rândul său, teoriile de dezvoltare a capacităților de comunicare interpersonală, asemeni teoriilor de dezvoltare cognitivă, încearcă să explice cum abilitățile oamenilor progresează de la forme mai simple la forme mai complexe, în care vorbitorul este chemat să țină cont de nivelul de informare al persoanelor din comunitate, de implicarea în treburile comunității, de autoidentificarea și afecțiunea lor pentru comunitate etc.

Comunicarea și comunitatea, de fapt, se fortifică reciproc. Promovarea unui model optimizat al comunicării ar permite explicarea aprofundată a acesteia și ar contribui la sporirea eforturilor comunității îndreptate spre îmbunătățirea calității vieții. Pentru aceasta trebuie de recunoscut că realitățile comunităților diferă de idealurile lor, iar comunicarea deseori se axează pe aceste diferențe. Un mare plus este faptul că prin comunicare se poate înlesni procesul de edificare a comunității, observând cum speranțele, visurile, planurile, dezbaterile, dezacordurile, negocierile, deziluziile, dezamăgirile, frustrările etc., în egală măsură cu sentimentul satisfacției, fac parte din substanța comunicării în cadrul comunității.

Se poate constata că demersul analitic privind fenomenul comunicării raportat la comunitate este mai mult unul impresionist, decât de aprofundare. Oricum, cu o anumită aproximație, interpretările respective pot fi grupate în pesimiste și optimiste. Prima categorie, cea marcată de pesimism, are drept punct de reper îngrijorarea pentru viabilitatea comunității în condițiile în care se afirmă societățile urban-industriale, cu prevalarea fenomenului de mercantilizare a comunicării. Acestea sunt privite ca pericole la adresa comunității, care este concepută ca un fenomen natural, dependent de rețelele de comunicare bilaterală [141]. Lucrarea lui Ferdinand Tonnies „Gemeinschaft und Gesellschaft” [256] este deseori citată ca o sursă clasică pentru

acest tip de gândire. În conformitate cu această viziune, tranziția la economia de piață, industrializarea, urbanizarea, amploarea tehnologiilor de producere în masă, precum și comunicarea amenință comunitatea, substituind-o.

A doua categorie a abordărilor privind comunicarea și comunitatea, cea optimistă, împărtășește convingerea potrivit căreia comunitatea depinde de societate în general și diferă de prima sub aspectul poziției analitice și cel al tonalității evaluării. Totodată, comunicarea este văzută ca sursă primară de existență a comunității. Rezultatul unei asemenea interpretări ar putea fi concluzia că orice mijloc sau exemplu de comunicare poate reprezenta o dovadă a comunității. Dacă facem abstracție de aceasta, observăm cum ideea optimistă (comunicarea și comunitatea sunt asociate pe motiv că ambele au la bază bunul comun) servește frecvent drept punct de pornire pentru cercetătorii din domeniul comunicării, chiar și în cazul documentării unor fenomene diferite, de exemplu, conflictul și lupta [176]. Ambele poziții vizavi de comunicare și comunitate împărtășesc idei fundamentale: comunicarea este importantă pentru comunitate, comunitatea și comunicarea sunt reciproc indispensabile. Cert este că această interdependență variază în funcție de mijloacele de comunicare și de specificul comunității.

Relația dintre comunicare și comunitate s-a aflat în atenția cercetărilor empirice, efectuate de reprezentanții Școlii de sociologie din Chicago, ca răspuns la neliniștile și scepticismul cu privire la viabilitatea comunității în societățile moderne, în special, în condițiile urbanizării. Cercetările s-au axat pe următoarea idee: comunicarea este esențială pentru desfășurarea proceselor efectuate în comun, iar comunitatea și comunicarea se bazează, în mod tradițional, pe „comunalitate”, întrebarea centrală vizând faptul dacă „comunalitatea” va supraviețui sau nu în tranziția spre industrializare, urbanizare și modernizare. Studii-

le mai recente au demonstrat că interacțiunile interpersonale și rețelele sociale de suport sunt necesare pentru fortificarea sentimentelor de apartenență la comunitate. O parte a cercetărilor au avut în vizor presa, fiind argumentat rolul acesteia în formarea și menținerea sentimentului de apartenență la localitatea de reședință [244, pp. 37-69].

În ultimele decenii, cercetările în domeniu s-au extins. Rezultatele obținute au permis să fie făcută o asociere între sentimentele de apartenență, identificare, implicare și comunicare, în special, care ține de citirea ziarelor și discutarea noutăților cu vecinii, prietenii, colegii de serviciu, persoanele stabilite de mai mult timp în localitate etc. Legătura cu comunitatea devine un rezultat variabil, dependent de densitatea rețelelor locale, lectura ziarelor, întreținerea conversațiilor, timpul și atenția acordată afacerilor și activităților locale, deținerea proprietății private, durata de reședință etc. Or, comunicarea este mecanismul prin care idealurile comunitare se transformă în realitate socială. O comunitate poate deveni prosperă și atractivă prin eforturile depuse pentru stabilirea unei comunicări eficiente între membrii ei și stimularea capacității de comunicare orientate spre întreprinderea activităților de interes comun. Funcția comunicativă prevalează, când este vorba de dezvoltarea „calităților integrative ale comunității” [255, p. 10], atingerea consensului, înlăturarea divergențelor etc., modelând în permanență societatea în devenire [34, p. 13], care ar putea fi anume ceea ce se numește „comunitate”.

În literatura de specialitate se subliniază că pentru fortificarea comunității trebuie propulsată o mai mare participare în comunicarea comunitară direcționată [210, p. 165]. Am spune, comunicarea strategică, ce oferă informația și cunoștințele necesare pentru luarea deciziilor, mobilizarea socială și politică, creșterea bunăstării individuale și colective etc. Scopurile prin-

cipale ale comunicării strategice sunt managementul eficient al implementării proiectelor; educația, învățarea, schimbarea de comportament; stabilirea parteneriatelor și coalițiilor, mobilizarea socială și politică; dezvoltarea capacităților în vederea instituirii unor sisteme și practici comunicaționale eficiente. În ultimul timp, tot mai multe activități de comunicare (diseminarea informației, relațiile publice, publicitatea etc.) sunt introduse în proiectele de dezvoltare, fiind recunoscută importanța comunicării strategice pentru:

- împuternicirea comunităților în a se reprezenta, a-și identifica propriile necesități și resurse, a se implica în soluționarea conflictelor și în luarea deciziilor;
- promovarea unei culturi de diseminare a informației în interiorul comunității și între comunități pentru învățare, mobilizare, conștientizare;
- extinderea participării persoanelor marginalizate la dialogul public și activitățile comune;
- asigurarea schimbului de informații privind design-ul și managementul proiectelor comunitare;
- facilitarea educației și instruirii din perspectiva schimbării de comportament și atitudine;
- instituirea unor noi canale de comunicare în cadrul comunității și în afara ei, etc.

Astfel, comunicarea este o combinație de informație diversă, educație, mobilizare, dezvoltare a capacităților, ajutând la stabilirea relațiilor pe orizontală și pe verticală, întreprinderea acțiunilor politice de sus în jos și viceversa, managementul proceselor comunitare în derulare, etc. prin acumularea de cunoștințe și instruire [163, pp. 1-27].

Pentru jurnaliști, evenimentele comunitare nu au înțelesuri nelimitate, ci sunt interpretate prin împărtășirea experiențelor sociale, provenite din sursele locale. Totodată, comunitățile ete-

roge [18] tind a fi mai mari, cu o structură mai complexă și cu o diversitate mai mare de idei, iar comunitățile omogene sunt mai mici, cu o gamă mai redusă a punctelor de vedere, cu mai puține organizații comunitare etc. Sarcina jurnalistului este de a balansa între scopul publicației pe care o reprezintă, comunitatea locală și liderii acesteia. Printr-o asemenea interacțiune jurnalistul devine facilitatorul dialogului social. Cercetătorii indică asupra necesității promovării unei comunicări corecte, invocând „ecologia comunicării comunitare” [81, p. 381], ce inspiră „încredere, dă putere, stimulează la acțiuni mai eficiente” [277, p. 139].

În general, comunicarea prin intermediul mass-mediei se pretează a fi, atât în țările prospere, cât și în cele în curs de dezvoltare, un mobil al dezvoltării. Cercetările asupra efectelor mass-mediei conduc la înțelegerea abilității ori incapacității acestora de a influența transformarea socială și de comportament, înregistrându-se impactul difuzării materialelor cu caracter social asupra acțiunii colective bazate pe comunitate. Intervenția comunicativă este abordată ca schimbare socială strategică, campaniile de comunicare reprezentând o formă de intervenție socială, sugerată de faptul că unele situații reprezintă o problemă socială ce merită acțiune.

Monopolizarea de către jurnaliștii profesioniști a procesului de comunicare în cadrul comunității sau vizând comunitatea este inadmisibilă, căci autonomia comunităților ar putea fi diminuată. O comunitate însă poate fi considerată democratică doar atunci când își menține abilitatea de a comunica pentru sine însăși, respectând dreptul membrilor săi de a-și exprima opinia. A vorbi în locul celor lipsiți de voce înseamnă a-i reprezenta; a-i încuraja să vorbească înseamnă a-i mobiliza, a-i lăsa să vorbească ei înșiși. În reflectarea vieții comunitare, activitatea mass-mediei urmează să se axeze tocmai pe promovarea acestor oportunități.

3.2. Identitatea jurnalismului comunitar

Una dintre actualele misiuni ale mass-mediei rezidă în reflectarea și susținerea proceselor de participare democratică, implicit, în mobilizarea societății la soluționarea problemelor emergente. Aceste preocupări se încadrează, de rând cu abordarea chestiunilor de anvergură națională și internațională, în strategia mediatică, orientată spre consemnarea, evidențierea și stimularea practicilor participative de nivel local.

În fond, este vorba de o activitate mediatică, minuțioasă și consecventă, de promovare a valorilor, dictate de noile circumstanțe în care se află societatea. Axată pe sprijinul acordat aspectelor pozitive în desfășurarea inițiativelor locale, atenția mass-mediei se îndreaptă, în acest caz, spre căutarea căilor de optimizare a interacțiunilor sociale, implicarea cetățenilor în identificarea și soluționarea problemelor ce afectează comunitățile, descătușarea energiei creatoare a cetățenilor, în definitiv – spre consolidarea elementelor democrației participative, vitale pentru funcționarea mecanismului social. Astfel de demersuri mediatice se înscriu firesc în efortul general de fortificare a unui fenomen, pe cât de nou, pe atât de important pentru realitatea moldovenească – „dezvoltarea comunitară”, care vizează, în modul cel mai nemijlocit, tocmai promovarea inițiativelor locale, creativității individuale și de grup, cooperării întru valorificarea eficientă a potențialului uman și multiplicarea acestuia.

În acest context apare justificată evidențierea unui sector mediatic specific, denumit „jurnalism comunitar”, care secundează propriu-zis procesul dezvoltării comunitare și corelează direct cu acesta. De fapt, este acel jurnalism ce-și asumă drept sarcină prioritară „cultivarea vieții civice” [232, p. 6]. Esența jurnalismului comunitar (în alte accepțiuni – „jurnalismul „public” sau

„civic”) a fost exprimată cu claritate în cuvintele notoriului expert în domeniu, cercetătorul nord-american Jay Rosen, în felul următor: „utilizarea puterii pe care o are presa pentru atragerea cetățenilor în viața publică” [205, p. 7].

O caracteristică fundamentală a presei comunitare este proximitatea spațială și proprietatea acesteia de a reflecta, asemeni unei oglinzi, viața comunității, surprinzând așa-zisul „sens al locului”. Cercetătorii reliefează o serie de circumstanțe ce determină importanța presei comunitare, inclusiv pentru avansarea sectorului mediatic și, nu în ultimul rând, asupra avantajelor pe care le oferă jurnaliștilor din perspectiva afirmării profesionale. J. Lauterer, un cercetător și promotor activ al jurnalismului comunitar, autorul unor studii în domeniu, inclusiv, al cărții „Community Journalism: Relentlessly Local” [117], menționează în mod deosebit faptul că un ziarist profesionist trebuie în mod obligatoriu să-și înceapă cariera la un ziar al comunității, pentru a însuși capacitatea de reflectare obiectivă a realității, jurnalismul comunitar fiind „A, B și C-ul” jurnalismului [117, p. 1]. Educarea unor ziarști profesioniști, cu simțul dezvoltat al responsabilității pentru cunoașterea și transmiterea tradițiilor comunității, crearea imaginii ei veridice reduce riscul difuzării unor știri eronate și tendențioase, ce pot avea un impact defavorabil asupra atmosferei social-politice. Potrivit lui Lauterer, promovarea jurnalismului comunitar este cu mult mai dificilă decât se crede. Dificilă, deoarece ziaristul, care trebuie să prezinte imparțial viața comunității căreia îi aparține, poate fi limitat în acțiuni sau poate fi influențat de anumite circumstanțe. Unele din știrile publicate în paginile unui ziar comunitar pot produce efecte deranjante asupra membrilor comunității, și tocmai în astfel de situații ar putea fi cizelată măiestria profesională, deprinderea obținerii echidistanței, preciziei și clarității în expu-

nerea faptelor. Subiectele ce țin de destine umane sau diverse incidente constituie o piatră de încercare, în înfruntarea căreia ziaristul va deprinde să renunțe la spectacularizarea facilă a relatării, va învăța să selecteze cu grijă imaginile plasate în pagină în vederea completării vizuale a informației expuse.

Sunt elocvente tocmai în acest sens mărturisirile practicienilor, gen: „Lucrăm pentru cititorii noștri. Ele sunt sursa noastră de muncă și interesul nostru principal. Nu lucrăm pentru autorități. Lucrăm pentru cititori și suntem foarte aproape de oameni. Ne place să fim aproape de oameni, să mergem prin oraș, să fim în piețe, să știm ce se întâmplă <...> Misiunea noastră se concentrează pe a-i ajuta pe cetățeni, deoarece ne ocupăm în mod fundamental de așa probleme ca: incluziunea socială, sănătatea, educația, egalitatea de gen, criza climatică, tehnologia pentru binele comun. Încercăm să asigurăm acoperirea mediatică a realității subreprezentate de alte canale media, explicăm probleme sociale complexe și ne concentrăm pe istoriile oamenilor și a organizațiilor care le rezolvă” [174, pp. 6, 13].

Jurnalismul comunitar reprezintă practicile definite de aspirația mass-mediei de a fi cât mai aproape de nevoile și grijile comunității, beneficiile constând în stabilirea unei comunicări eficiente în cadrul comunității, în abordarea mai aprofundată a subiectelor importante pentru cetățeni, în sporirea credibilității mediei. Toate acestea îl apropie și de categoria *advocacy journalism*.

Conceptul „jurnalism comunitar” („community journalism”), în viziunea noastră, reieșind, din obiectivele pe care și le trasează, se încadrează plenar în conceptul mai amplu, „jurnalism social”. Un argument în acest sens ar fi și înclinația cercetătorilor de a explica caracteristicile jurnalismului social prin privilegierea subiectelor circumscrise problemelor „bunăstării persoanelor, ocrotirii sănătății, mediului înconjurător, până la drepturile omului, lupta cu nedreptățile, protecția minorităților ș. a.”, prin

„tematica socială, inspirată de sfera asociaționismului, voluntariatului” [221, p. 11].

De remarcat că, aici se regăsește, practic, problematica ce vizează dezvoltarea comunitară. De altfel, Val Vâlcu, autorul unui studiu despre jurnalismul social, referindu-se la „jurnalismul comunitar”, îl echivalează și el cu „jurnalismul social” [263]. Totuși, în viziunea noastră, „jurnalismul comunitar” propriu-zis dispune de anumite trăsături distinctive care, fără a-l distanța de categoria generică de „jurnalism social”, îi rezervează un loc aparte în panorama mediatică actuală. De menționat însă că aceste trăsături distinctive nu-l plasează nicidecum în afara principiilor fundamentale ale jurnalismului, fiindu-le circumscris în deplină măsură. Aceste principii vizează veridicitatea, loialitatea, corectitudinea în verificarea faptelor, independența (în raport cu cei pentru care se scrie), autonomia în monitorizarea puterii, asigurarea câmpului liber pentru discuții (viziune critică, dar și căutarea compromisului), publicarea unor relatări semnificative, interesante și relevante, expunerea notărilor pe înțeles și cu respectarea proporționalității surseleor, exprimarea opiniilor proprii (inclusiv ale ziariștilor) [113, p. 15]. Toate acestea – în contextul obligației asumate în vederea asigurării publicului cu informație veridică și exactă, necesară pentru funcționarea unei societăți cu adevărat democratice. Bineînțeles, în cadrul practicării jurnalismului comunitar se ține cont de specificul aplicării acestor principii în activitatea cotidiană, subordonată efortului axat pe identificarea priorităților comunității, contribuirea la definirea acestora, motivarea cetățenilor de a-și fixa și de a atinge obiective de importanță socială, promovarea limbajului accesibil și a cunoștințelor necesare etc. Atribuțiile jurnalismului comunitar se manifestă și în „supravegherea” societății, susținerea interesului public, oferirea posibilității de exprimare persoanelor „lipsite de voce”.

În baza unor studii pertinente, s-a ajuns la concluzia că:

- audiența preferă știri locale (61% de respondenți ai unui sondaj consideră știrile din comunitate drept partea cea mai importantă a unui ziar);
- știrile locale reprezintă cel mai urmărit compartiment al presei, așa cum indică opinia a 62% din participanți la sondaj;
- cititorii manifestă o mai mare încredere în presa locală (75% din respondenți) [117, p. 8].

În baza acestor trăsături, jurnalismul comunitar a fost definit drept „o practică jurnalistică nouă” sau un „nou model de jurnalism”, încetățenit în sfera mediatică începând cu anii '80-'90 ai secolului trecut, în special, în SUA, iar apoi și în alte țări [221, pp. 40-45]. Așa cum s-a manifestat în sistemul mediatic din SUA sau în Europa Occidentală, dar și, recent, în spațiul est-european, jurnalismul comunitar se asociază pentru mai mulți cercetători cu noțiunile de „jurnalism civic” sau „jurnalism public”, ca variații sau compartimente specifice ale jurnalismului social.

Pentru mai mulți experți în domeniul mass-mediei, trăsătura cea mai importantă, definitorie, a jurnalismului comunitar rezidă în relația directă manifestată de acesta în raport cu comunitățile determinate. Jurnalismul comunitar are un pronunțat caracter local. Jock Lauterer insistă tocmai asupra caracteristicii în cauză [117]. Este judicioasă și opinia cu privire la includerea în categoria jurnalismului comunitar nu doar a ziarelor ce servesc comunitățile concrete, ci și a celor create în baza intereselor și ideilor comune.

Se consideră că presa comunitară se deosebește în mod esențial de cotidienele naționale, remarcându-se prin tendința dominantă de a reflecta foarte amplu evenimentele locale, care prezintă interes pentru comunitate, și de a ignora informația despre evenimentele de ordin național sau internațional, difu-

zată, de obicei, de alt tip de ziare. Iar ziarele locale tradiționale sunt adesea văzute ca fiind în mod firesc „apropiate cetățenilor, permițându-le să se implice în probleme publice limitate din punct de vedere geografic și punctuale din punct de vedere tematic, și încurajând integrarea comunității, iar site-urile de știri online hiperlocale în curs de dezvoltare sunt văzute ca potențiali salvatori pentru industria de știri în declin” [1, p. 65]-

Dezvoltarea jurnalismului comunitar este bine ilustrată de practica jurnalistică nord-americană. Potrivit datelor unei investigații întreprinse de cercetătorii din SUA, un număr foarte mare de instituții mediatică din presa nord-americană pot fi calificate drept „presă comunitară”: după unele estimări, procentajul acestora poate constitui de la 85 la chiar 97 % [117, p. 7]. Numai 15 % din cotidienele americane țin de categoria așa-numitelor „big dailies”, cu un tiraj mai mare de 50 000 de exemplare, pe când 71 % din presa americană sunt clasificate de Asociația Americană a Editorilor de Presă (ASNE) drept „ziare mici” [221, p. 41]. Este adevărat că, de obicei, tirajele acestora nu depășesc 25 000 de exemplare, dar tot atât de adevărat este și faptul că în ultimii ani „piața marilor cotidiene este în recul, pe când presa independentă în micile orașe cunoaște o adevărată creștere... mii de publicații ale comunităților câștigă în competiția pentru difuzare, pe când giganții alunecă spre declin” [251]. Este tocmai acea situație care-i permite unui editor să constate cu satisfacție, referindu-se la succesul presei comunitare: „Niciodată încă n-am fost mai optimist în privința viitorului acesteia” [252]. Explicația oferită în legătură cu tendința înregistrată este destul de simplă, dar concludentă: astăzi, ca și în anii precedenți, lumea simte o adevărată foame pentru cunoașterea a ceea ce s-a produs în spațiul local... Oamenii știu că ziarul orașelului lor le va oferi acele știri pe care ei sunt dornici să le afle. „9 104 ziare

mici ajung la 108,9 milioane de cititori, tirajele lor sunt mici, dar efectul este mare” [117, p. 6].

Realitățile universului mediatic american confirmă aceste tendințe: cercetarea „Community Newspaper Readership Survey”, efectuată de colaboratorii Universității din Missouri, a scos în evidență că 81 % din respondenți la întrebările chestionarului propus au menționat că citesc presa cel puțin o dată în săptămână, iar 95 % dintre aceștia acordă preferință știrilor locale [116]. O astfel de atitudine a cititorilor este, într-adevăr, un barometru semnificativ al stării „de sănătate” a presei comunitare.

Ce-i drept, existența presei comunitare în SUA este, ca și în toată lumea, marcată de incertitudine: „din 2004, aproape 1 800 de ziare s-au închis, părăsind orașele și orașele americane – unorii întregi regiuni, în urma lipsei de susținere financiară. Și ritmul pierderii presei locale se accelerează pe măsură ce giganții tehnologiei absorb o mare parte din veniturile din publicitate, care a susținut cândva industria media”, fenomenul obținând calificativul de „decimare a jurnalismului local” într-un raport al PEN America din 2019 [124]. În pofida dificultăților, destul de încurajantă este una din soluții: „peste 6 500 de fundații filantropice finanțează inițiative media în Statele Unite; dintre acestea, aproape o treime au început să întreprindă astfel de acțiuni în ultimul deceniu” [124, p. 57]. Deci, nu putem afirma că totul este pierdut pentru jurnalismul local.

Așa cum atestă cercetările, efectuate de mai mulți experți, ziarele locale (din regiuni) diferă substanțial de presa cu arie de difuzare națională, de cotidienele „mari” [108]. Identificarea și abordarea tematicii de interes pentru comunitate, răspunzând solicitărilor informaționale ale publicului local, tendința de a aprofunda examinarea problemelor evidențiate și de a contribui la soluționarea lor prin propuneri concrete în vederea modificării realității; adoptarea unei noi viziuni asupra audienței, con-

cepute nu doar ca potențiali consumatori, ci drept un ansamblu de protagoniști ai procesului de deliberare democratică, parte activă și implicată a unui context social-politic în dezvoltare, eliminând barierele indiferenței sceptice față de politică; sondarea opiniei publice pentru reacție neîntârziată la temele relevante, provenite de la populația unui determinat teritoriu – sunt trăsături ce configurează specificul jurnalismului comunitar.

Scopul principal al acestuia este să acorde putere celor fără putere, adică celor excluși din procesul politic, ignorați de guvern și mass-media generaliste, care își concentrează atenția asupra prezentării persoanelor influente. Mass-media locală încearcă să intervină în situații reale, relatând despre viața celor care, de obicei, nu sunt prezentați de presa națională și acordând spațiu pentru discuții locale asupra subiectelor dureroase. Ele se străduie să creeze și să mențină atât comunitatea, cât și comunicarea în localitatea respectivă și să fie instituții cu adevărat democratice. Experiența acumulată confirmă că eforturile unui ziar local de a crea o democrație și comunitate locală prin comunicare, pot avea efect și demonstrează că, în cazuri concrete, ziarul prin redactorul și colectivul său poate fi cu adevărat un agent al unei democrații puternice, difuzând informația în așa mod încât oamenii să aibă o pătrundere conștientizată a evenimentelor. Democrația puternică implică politici participative. Prin comunicare se creează comunitățile, comunicarea fiind necesară nu doar din partea profesioniștilor, dar și a comunității [102, pp. 37-38].

Mai mulți cercetători au sugerat că asociațiile de oameni din orașele mari pot fi diferite de cele din orașele mici. Numărul crescând și densitatea populației separă oamenii după relațiile lor personale în grupuri impersonale. Străzile devin linii de demarcare între cartiere, iar spațiul – caracteristica primară a membrilor unei comunități – impasibil față de trecutul și valori-

le lor. Spațiul comun însă poate crea o legătură între oameni în cazul când trebuie să se întrunească pentru a rezolva o problemă ce îi afectează în egală măsură. Totodată, aceste caracteristici ale „orașului în oraș” influențează direct presa locală. În primul rând, vecinii rareori se cunosc între ei și, evident, le este străină majoritatea locuitorilor din cartier. Deși ziarele nu pot înlocui interacțiunea față-în-față, acestea pot să asigure desfășurarea unui forum prin intermediul căruia toți cititorii să afle despre interesele vecinilor și să-și exprime punctele de vedere. În al doilea rând, în lipsa unei puteri efective, provocată, întâi de toate, de slăbirea democrației, rolul real al democrației constă în unirea grupurilor de oameni prin participare spre crearea comunităților cu scopuri și interese comune. Această democrație, bazată pe consens, creează comunitatea și manifestarea ei este primul pas spre o transformare socială reală, în urma căreia se produce unirea oamenilor pentru a avea o viziune comună și soluții pentru depășirea problemelor [19]. Promovarea acestei democrații revine, în măsură substanțială, și presei locale.

Jurnalismul comunitar reprezintă practicile, definite de dorința mass-mediei de a fi cât mai aproape de nevoile și grijile comunității, beneficiile constând în stabilirea unei comunicări eficiente la nivel de comunitate, abordarea mai aprofundată a subiectelor importante pentru cetățeni, sporirea accesibilității și credibilității mass-mediei, asigurarea unui contact direct. De altfel, unii autori au definit această practică jurnalistică drept „jurnalism de accesibilitate”, articulat în diferite forme: teritorial – un ziar comunitar este, în fond, o instituție comunitară; personal – avându-se în vedere caracterul relației jurnaliștilor cu membrii comunității; redacțional – posibilitatea cetățenilor de a avea contactul direct cu echipa redacțională; economic – prețul redus, publicitatea locală, înlesnirea difuzării; profesional – caracterul democratic al practicilor jurnalistice [221, p. 43].

La baza activității presei comunitare se află postulatul, conform căruia mass-media sunt responsabile nu doar de abordarea propriu-zisă a problemelor locale, ci și de facilitarea dezbaterii active a acestora, insistând asupra soluționării lor ulterioare. Ziaristii, stimulați să aplice principalele valori și principii ale jurnalismului în procesul transformărilor sociale democratice, se postează în rolul de persoane care ascultă diferite păreri pentru a putea opera cu un spectru cât mai variat de opinii, pentru a încuraja dialogul activ, orientat spre sugerarea unor soluții importante. Găsirea și abordarea subiectelor de interes sporit, prezentarea unor relatări captivante și articole marcate de elementul analitic, asigurarea unei acoperiri mediatice ample a spațiului local, facilitarea dezbaterilor rămân a fi esențiale în acțiunile întreprinse de presa comunitară.

Potrivit lui Wilbur Schramm, jurnalismul comunitar este o extensie, o maturizare a proceselor comunicaționale, inițiate decenii în urmă, pentru a ajuta societatea să evolueze și să asiste la creșterea rapidă a productivității în societate. Respectiv, se pledează pentru folosirea eficientă a mass-mediei, deoarece tocmai aceasta are proprietatea de a extinde orizonturile, focaliza atenția, spori aspirațiile, crea un climat favorabil pentru dezvoltare, ajuta la schimbarea atitudinilor și practicilor, alimenta canalele interpersonale de comunicare, conferi statut social, impune anumite norme și contribuie la formarea gusturilor [227, pp. 127-144].

Presa comunitară este una dintre oportunitățile esențiale, oferite publicului pentru a spori accesul cetățenilor la informație, la mijloacele de comunicare, pentru a asigura schimbul liber de idei și experiențe, implicit, pentru a promova schimbările benefice. Atunci când mass-media se manifestă într-un mod cu adevărat democratic, ea servește oamenilor, iar ei pot găsi un rost esențial în recurgerea la serviciile acesteia, îmbunătățin-

du-și, cu ajutorul ei, viața de zi cu zi și nivelul de trai, în general, al comunității în care locuiesc. Pentru ca schimbarea să se producă însă publicul trebuie să participe la determinarea orientării mass-mediei, să-i perceapă pe ziariști drept parteneri ai comunității. Tocmai de aceea, în cazul jurnalismului comunitar nu poate fi nicidecum vorba despre o detașare a jurnaliștilor de protagoniștii publicațiilor lor ori de problemele ce-i frământă, de impersonalitate pronunțată, proprii, mai curând, presei de nivel național.

Jurnalismul comunitar se bazează pe difuzarea unor modele reale de angajare civică. Ele apar drept valabile, reieșind din poziția grupurilor în comunitate, pentru anumite categorii de participanți: oficiali locali și lideri recunoscuți, lideri neformali, care nu sunt figuri politice și reprezintă grupuri constituente ale comunității, persoane ce se întâlnesc cu regularitate în locurile publice (biserici, evenimente comunitare, școli etc.), cetățeni, aflați întâmplător pe stradă, în magazine etc., oameni preocupați de grijile personale [61]. Activitățile jurnalistice în cadrul presei comunitare denotă o atenție sporită, acordată plasării accentului pe conștientizarea mesajelor difuzate, tratării problemelor reale și concrete (împreună cu membrii comunității). În vizorul operatorilor mediei se află problemele ce alcătuiesc agenda comunitară, care exprimă prioritățile cetățenilor.

S-ar putea spune că, prin acțiunea sa, jurnalismul comunitar poate schimba, de fapt, relația tradițională, stabilită între mass-media și oameni: cetățenii încep a se implica în mod direct în identificarea și soluționarea problemelor asupra cărora sensibilizează mass-media și încearcă a-și aprecia capacitatea de a influența schimbările din comunitate. Acest impact se bazează pe sentimentul de încredere al membrilor comunității, fortificat de mass-media, și pe conștientizarea îmbunătățirii interacțiunilor sociale în cadrul comunității, între membrii ei și mass-media.

O altă particularitate, care determină potențialul *sui-generis* al jurnalismului comunitar, se manifestă prin faptul că, dezvoltând relațiile cu cetățenii, ziariștii încep să formeze o opinie publică în centrul căreia se află comunitatea. Schimbarea de paradigmă îl face pe ziarist să asculte mai atent publicul și să-i transmită semnale de coparticipare. Aceasta este o adevărată provocare pentru ziarist, pe de o parte, un examen al gradului său de responsabilitate socială, dar și, pe de altă parte, pentru cetățeni, care descoperă notorietatea proprie, oportunitatea unei comuniuni consolidate, profund interesate, active și dispunând de prerogative în îmbunătățirea calității vieții în comunitate. Jurnalismul comunitar, tocmai acea forță, care oferă în mod prioritar posibilitatea exprimării cetățenești, contribuie la schimbarea mentalității, favorizate de angajarea civică [129].

De menționat că, jurnaliștii, deseori, abordează comunitatea ca pe un produs finit (nu ca pe un proces) și văd problema doar în a-i face pe cetățeni mai activi. Din perspectiva dezvoltării comunitare ca proces, jurnaliștii însă ar trebui să fie preocupați de anticiparea evenimentelor și de promovarea spiritului de angajament civic înainte ca participarea comunitară să devină o realitate socială. Dacă oamenii nu sunt pătrunși de ideea de a conlucra, nu sunt disponibili ori capabili de a acționa împreună, atunci ei nici nu au o comunitate în care să participe. Cercetătorii americani au confirmat că lectura presei are o influență semnificativă asupra implicării comunitare [245] (cu referință la Republica Moldova, sondajele opiniei publice indică totuși asupra unui nivel redus de lectură a presei: doar pentru 1,1 % din respondenții *Barometrului opiniei publice* ziarele reprezintă sursa prioritară de informare [8, p. 12]).

Implicarea dinamică a comunității în operarea mediatică demonstrează o reciprocitate cu implicarea în viața comunității pe care o manifestă jurnalismul comunitar. Presa comunitară este

„și vehicul, și operator” [260, p. 30]. Integrată în viața comunității, ea reprezintă o verigă esențială pentru interacțiunea socială și consolidarea comunitară. Comunitatea, la rândul ei, se implică în planificarea, producerea și executarea sugestiilor generate de presa comunitară, aceasta devenind o expresie a comunității.

Amplasată într-o anumită comunitate, media servește (de rând cu alte modalități de difuzare a informației de interes comunitar – buletine informative, ediții speciale, foi volante etc.) nevoilor specifice ale acesteia. Primatul ce-i revine rezidă în capacitatea ei de a asigura acel forum, care permite membrilor comunității să se simtă importanți și siguri că își pot rezolva problemele.

Conexiunea mass media – comunitate are câteva repere semnificative. Parametrii presei comunitare presupun:

- să fie o afacere cu venit, piață de desfacere, identitate (media nu se vor limita la, și, mai curând, vor evita redifuzarea materialelor din publicațiile naționale);
- să aparțină, cu precădere, și să fie gestionată de grupuri comunitare;
- să se bazeze nu doar pe voluntariatul membrilor comunității (insuccesele deseori sunt cauzate tocmai din acest motiv);
- să-și impună vizibilitatea și accesibilitatea în fața membrilor comunității (media aflată în afara câmpului de vedere al membrilor comunității, nu reprezintă parte a conștiinței comunitare).

Așadar, identitatea jurnalismului comunitar se constituie din mai multe elemente, derivate din diferența de accente pe care o adoptă, în raport cu jurnalismul de rang național. Preponderență devine perspectiva ce rezidă în relatarea jurnalistului nu „de sus în jos”, ci într-o abordare specifică, centrată pe atenția, acordată vieții comunitare: mișcărilor civice, ONG-urilor, problemelor ce îl preocupă pe cetățeanul de rând [232, p. 16]. Trăsăturile

care marchează un text publicat în presa comunitară se axează, așa cum atestă cercetătorii, pe utilizarea unui spectru mai larg de surse, în afară de sursele tradiționale oficiale, pe examinarea mai amănunțită a proiectelor de politici publice și a urmărilor lor posibile, reflectarea mai frecventă a situației minorităților din comunitate, prezentarea scenelor din viața cotidiană, publicarea relatărilor despre istoria comunității, tradițiile, realizările, aspirațiile cetățenilor din comunitate ș. a.

De remarcat că, în plina desfășurare a procesului globalizării, numărul apologilor presei comunitare nu se reduce. Pentru unii experți, media comunitare reprezintă, într-un fel, viitorul jurnalismului [5, p. 14], o bază particulară pentru participarea civică a cetățenilor, capabili, și cu ajutorul acestor mijloace de comunicare, să-și articuleze propria dezvoltare, să-și promoveze necesitățile culturale și socio-economice. Mass-media comunitare împărtășesc aceleași scopuri pe care și le trasează audiența lor, cum ar fi dezvoltarea comunității, furnizarea informației pentru a asista comunitatea la îmbunătățirea vieții de zi cu zi, dezbateră publică etc. Problemele existente ale sectorului presei comunitare, care, într-o anumită măsură, vulnerabilizează activitatea acesteia, țin, deseori, de caracterul ei incomod pentru administrația publică. Pe de altă parte, nici funcționarea presei comunitare, după cum indică practica, nu este lipsită de curențe, care se manifestă în imitarea presei naționale, repetarea informației difuzate de aceasta, insuficiența capacităților profesionale, lipsa resurselor financiare și a echipamentului necesar, cel mai mare neajuns rămânând totuși incapacitatea de a surprinde și de a promova conținuturi noi. Specialiștii presei locale, de fapt, „practică un ritm de lucru, activități, genuri și „tipuri de scriitură” ce se deosebesc radical de cele ale jurnaliștilor de la marile cotidiene sau de la marile posturi de radio și televiziune” [42, p. 192].

Desfășurarea activităților jurnalistice în cadrul presei comunitare poate fi caracterizată ca un proces cu trei faze, care se axează, respectiv, pe: sporirea conștientizării, abordarea problemelor existente (împreună cu comunitatea), soluționarea acestora. În faza de sporire a conștientizării, ziaristul se află în căutarea subiectelor ce ar prezenta un interes deosebit pentru comunitate. Pentru a reuși însă, el trebuie să devină parte a comunității. Comunicarea cu cetățenii simpli, nu doar cu liderii comunității, facilitează cunoașterea în amănunte a stării de spirit dominante, a detaliilor în legătură cu evenimentele ce marchează viața comunității, a aspirațiilor și a soluțiilor pe care le proiectează populația locală.

În a doua fază, are loc identificarea problemelor, acestea alcătuind o agendă comunitară ce conține prioritățile cetățenilor. Mizând pe o asemenea agendă, ziaristul poate începe elucidarea în profunzime a viziunii membrilor comunității asupra proceselor ce au loc, să contribuie la organizarea diverselor întruniri, axate pe ceea ce interesează cel mai mult comunitatea, să colecteze idei, să faciliteze discutarea acestora, să implice autoritățile publice în dezbateri etc. Din toate acestea derivă cea de-a treia fază – soluționarea problemei. Deoarece jurnalismul comunitar este un proces continuu, faza de soluționare a unei probleme nu este altceva decât un nou început: deși soluționarea unei probleme pare a fi o fază finală, de fapt, ea este doar un început al implicării comunității în rezolvarea propriilor probleme, o inițiere a unor proiecte noi.

Reieșind din realitățile obiective existente în Republica Moldova, am putea evidenția manifestarea jurnalismului comunitar autohton prin exemplele de produs mediatic al unor comunități (cu limite clar definite din punct de vedere geografic sau create în baza aspirațiilor comune, și care promovează interesele acestora și le satisfac necesitățile informaționale), incluzând

atât presa tradițională, cât și instituții mediatice audiovizuale locale. Media comunitare sunt publice sau private, difuzează informația într-o singură limbă sau în mai multe limbi, au tiraj și periodicitate diversă. Multe dintre ele nu figurează nici într-o bază de date oficială. Printre cauzele principale ar fi și faptul că mai multe ziare nu sunt înregistrate oficial, iar posturile de radio și televiziune nu au licență de emisie.

Examinarea situației în domeniu ne permite să afirmăm că, deși editorii se confruntă cu multiple dificultăți, în primul rând, de ordin financiar, germenii jurnalismului comunitar există: ziare comunitare apar, posturi de radio și televiziune comunitare funcționează. Pe agenda zilei, de rând cu problemele financiare și de alt ordin, rămâne însă calitatea materialelor publicate sau difuzate, corespunderea lor doleanțelor publicului vizat.

Din cele 113 de titluri de ziare existente în Republica Moldova în anul 2020 (235 în anul 2009) și 195 de reviste, potrivit datelor Biroului Național de Statistic [153 p. 55], o mare parte dintre acestea sunt publicații ale diferitelor organizații, confesiuni, grupuri etnice ș. a. Printre mijloacele de comunicare comunitare propriu-zise, care s-au manifestat de-a lungul anilor, pot fi menționate „Aici și Acum” (Pârlița, Ungheni), „Sipoteneni și satul lor” (Sipoteni, Călărași), „Vatra Satului” (Zberoaia, Nisporeni) ș.a. Tot la această categorie trebuie incluse și ziarele municipale („Vocea Bălțului”, de exemplu). Mult mai multe și mereu în creștere sunt paginile Web ale comunităților locale: numai cu suportul Fundației Soros au fost lansate sau sunt în proces de finalizare 105 dintre acestea, scopul urmărit fiind crearea unor rețele comunitare de acces la informare și instruire.

Comunitățile, reieșind din necesitățile și posibilitățile lor, folosesc diverse modalități de informare a cetățenilor. Cele mai frecvente sunt buletinele informative tipărite sau electronice, edițiile speciale, foile volante etc., cu volum, tiraj și periodicitate

determinată de necesitățile locale: „El periodico” (Mingir, Hânțești), „Orizont” (Molești, Ialoveni) ș.a. – editate cu forțele proprii; „Antonești Curier” (Antonești, Ștefan Vodă), „Terra” (Chișcăreni, Sîngerei), „Școala și comunitatea” (Viișoara, Edineț), „Cheița Triumfului” (Copceac, Ștefan Vodă), „Tineri în acțiune” (Cuhureștii de Jos, Florești), „Monitorul de Ursoaia” (Căușeni), „Carahasani-Curier” (Ștefan Vodă) ș.a. – editate din resurse locale și surse financiare atrase din exterior [85, pp. 121-123, 145].

Printre posturile de comunitate de radio ar putea fi menționate „Unda Talmazeană” (Talmază, Ștefan Vodă), „Radio local” (Chișcăreni, Sîngerei), „Radio Sângera”, „Bas FM” (Basarabeasca), dar și multe altele, care emit sau emiteau în raza comunității, fără a avea licența respectivă (Pașcani, Cahul; Corlăteni, Râșcani; Verejeni, Telenești; Pârlița, Ungheni ș.a.). Pentru a acoperi necesitățile de informare a locuitorilor orașului Anenii Noi, a fost creat radioul local „Temp”, care aborda aspecte de interes comunitar, constituind un forum de dezbateri. A devenit o practică destul de constructivă participarea activiștilor locali media la ședințele consiliului raional și cel orășenesc, în felul acesta asigurând transparența procesului decizional.

Mai complicat pentru o comunitate în condițiile actuale este întreținerea unui post de televiziune. Cu toate acestea, „Tvardița” (Tvardița, Taraclia), „Info-M” (Cărpineni, Hânțești), „TVK-24” (Copceac, UTAG), „Elita” (Rezina), „Almaz” (Drochia), „Flor-TV” (Florești) ș.a. au încercat să satisfacă necesitățile de informare a membrilor comunităților vizate.

Cu certitudine, jurnalismul comunitar în Republica Moldova se va dezvolta în continuare și ar putea cunoaște o creștere substanțială, sincronizată cu dezvoltarea economică a țării și procesul de democratizare a societății. Comunitățile ce dispun de resurse financiare ar putea să-și permită și ziare, și posturi de

radio și de televiziune proprii. Astfel, jurnalismul comunitar ar putea să se transforme din necesitate în realitate, acoperind vi-
dul informațional resimțit astăzi de diferite comunități.

3.3. Problemele dezvoltării comunitare în paginile presei din Republica Moldova

Dezvoltarea comunitară în Republica Moldova reprezintă un proces în desfășurare. Dificultățile inerente ce îl însoțesc, provin și din insuficiența de informare despre oportunitățile de dezvoltare și despre experiența pozitivă existentă în domeniu. Aceasta din urmă ar putea servi drept catalizator. Respectiv, atât experiența pozitivă acumulată deja, dar și cea negativă, urmează a fi studiate cu atenție și aduse la cunoștința unui număr cât mai mare de oameni, fiind un pas important în dezvoltarea continuă a societății. Tocmai aici apare problema unei informări adecvate, care poate contribui la extinderea practicilor pozitive, sporind rolul benefic al mass-mediei în aprofundarea dezvoltării comunitare.

Un proiect de anvergură nu poate fi implementat cu succes, dacă populația care îl lansează și care urmează a depune efortul necesar pentru a fi antrenată plener într-un asemenea proiect nu are suficiente cunoștințe pentru a-l concepe și a-l realiza. Corespunzător, mass-media urmează să prezinte lucrurile într-o manieră simplă (nu și simplistă) pentru a apropia potențialii participanți de înțelegerea sensurilor acțiunii.

Este firesc ca tematica dezvoltării comunitare să-și găsească un loc meritat în media. Pentru moment, cea mai solicitată sursă de informare este televiziunea (51 %), urmată de internet (23,2 %) și rețelele de socializare (6,3 %), presa tipărită, radio și mass-media online (7,6 %), constatare valabilă atât pentru mediul rural cât și urban [8, p. 13]. De remarcat, că în mediul rural,

totuși, se atestă un acces mai limitat la presa scrisă. Cât privește autoritățile publice locale ca potențială sursă de informare, ele au o pondere mică, deși ar trebui să dețină un rol important în informarea populației prin centre de informare, publicații locale, radio, panouri informative etc., deoarece în definitiv, liberul acces la informație înseamnă „anticorupție, antisărăcie, democrație” [133, p. 214].

Examinarea publicațiilor consacrate dezvoltării comunitare dezvăluie faptul că prin informarea operativă și echidistantă, promovarea exemplului pozitiv al comunităților performante, elucidat temeinic și diseminat imparțial, mass-media poate avea un rol semnificativ în recăpătarea încrederii în forțele proprii și însușirea unor noi metode de soluționare a problemelor locale. Totodată, practica mass-mediei din republică demonstrează că modelele de dezvoltare comunitară deseori sunt analizate și promovate într-un mod insuficient sau tendențios.

Pentru verificarea unor atare ipoteze s-a procedat la o monitorizare a presei, întreprinsă din perspectiva abordării problematicii dezvoltării comunitare de o serie de publicații. Scopul de bază al studiului „Mass-media și dezvoltarea comunitară”, autor – Tatiana Socolov, efectuat și publicat în lucrare aparte [237], a constat în scoaterea în evidență a modalităților de elucidare a dezvoltării comunitare de diferite mijloace de comunicare de masă și stabilirea anumitor legități în tratarea acesteia, inclusiv frecvența abordării.

Pentru a asigura un caracter echilibrat și o prezentare generalizată a activității mass-mediei în domeniul respectiv, la selectarea presei pentru monitorizare (mijloacele audiovizuale și web-paginile nu au constituit obiect special de referință în cadrul studiului întreprins) s-au luat drept criterii de bază tipologia (exemple reprezentative) și aria de difuzare a acesteia.

Monitorizarea a cuprins:

- Ziarul „Moldova Suverană” (până în anul 2005 – ziar guvernamental);
- Ziarul „Timpul” (publicație independentă);
- „Alternative Rurale”, buletin informativ specializat, organ de presă al rețelei de beneficiari ai Proiectului FISM;
- „Plaiul Orheian”, ziar al Consiliului raional Orhei;
- „Vatra Satului”, ziar comunitar, organ de presă al organizației neguvernamentale „Vatra satului” din Zberoaia (Nisporeni).

Pe parcursul monitorizării s-a ținut cont de raportarea practicii jurnalistice la principalele repere ale dezvoltării comunitare. Implicit, au fost considerate anumite cuvinte cheie, au fost scoase în evidență subiecte de interes comunitar. Monitorizarea s-a făcut în baza unor indicatori calitativi și cantitativi.

Studiul a consemnat varietatea de abordare a temei dezvoltării comunitare de către mijloacele de comunicare de masă, precum și evidențierea anumitor semne distinctive ale publicațiilor în cauză. În linii mari, materialele axate pe dezvoltarea comunitară au demonstrat un caracter pragmatic pronunțat, orientarea spre stimularea participării, aprecierea efortului depus, prezentarea activității organismelor internaționale donatoare, accentuarea străduinței de a atrage finanțări externe și de a valorifica eficient resursele locale, reliefarea recăpătării de către cetățeni a încrederii în forțele proprii, asumarea de responsabilități, susținerea motivării de a fi activi în propria comunitate.

Pentru presa generalistă, conform observațiilor din perioada desfășurării studiului, este specifică elucidarea tematicii respective, în special, prin intermediul materialelor informative. Persistă relatările despre oferirea de către organismele internaționale a creditelor și granturilor pentru Republica Moldova, precum și despre participarea demnitarilor de stat la evenimen-

tele desfășurate la nivel local. Accentul se pune pe realizarea programelor de stat în diferite domenii cum ar fi gazificarea, asigurarea cu apă potabilă etc. În dependență de afilierea politică instituției mediatice eforturile jurnaliștilor configurează imaginea pozitivă sau marcată de vulnerabilitate a guvernării. Astfel, în mare parte, rezultatele înregistrate la nivel local devin prezentate drept merite sau lacune ale puterii. Comunităților, oricum, li se rezervă un rol secundar, în acești cazuri, participarea lor apărând diminuată.

În paginile presei apar relatări despre campaniile sociale, desfășurate în teritorii, ca „Săptămâna apei curate”, „Un arbore pentru dăinuirea noastră”, „Cea mai verde, mai salubră și amenajată localitate”, mai puțin despre cele ce țin de inițiativele comunităților. În calitate de sugestie s-a indicat asupra necesității de a acorda atenție mai mare planurilor de dezvoltare a localităților, elaborate în mod participativ, care ar trebui să fie parte componentă a planurilor de activitate naționale.

În timpul monitorizării au fost identificate subiecte despre renovarea instituțiilor de menire socială. Este vorba, în special, de atragerea de către comunități a investițiilor din exterior prin intermediul proiectelor cum ar fi FISM, Agenda Locală 21, 2KR. Cititorului i-a fost pusă la dispoziție informația despre proiectele investiționale, s-a explicat modul de finanțare din partea Băncii Mondiale, Direcției Elvețiene pentru Cooperare și Dezvoltare, PNUD ș.a. Unele publicații, în perioada monitorizată, au reflectat cu periodicitate modalitatea de realizare a diferitelor proiecte, semnalând, totodată, despre impedimentele existente.

Comunitățile, posedând informația despre domeniul de activitate al finanțatorilor, se mobilizează, reușind cu suportul obținut și cu resursele locale, să-și soluționeze o parte din probleme. Exemplul lor poate fi mobilizator pentru alte localități. Din aceste considerente sunt binevenite materialele semnate de persoa-

ne din comunitate, care au participat la realizarea proiectelor și au acumulat o anumită experiență: descrierea căii parcurse pînă la obținerea încrederii, conștientizării necesității de a participa la luarea deciziei, dezvoltarea ei în continuare, mobilizarea pentru realizarea inițiativelor locale de dezvoltare etc.

Este de apreciat frecvența materialelor informative despre acordarea finanțării din partea organismelor internaționale. Lipsesc însă, practic, materialele ce ar reflecta utilizarea creditelor și granturilor obținute de Republica Moldova și impactul acestora asupra comunităților ce au beneficiat de investiții. Deși în comunități sunt deja create și funcționează cu succes diverse servicii sociale de alternativă, susținerea persoanelor defavorizate, de exemplu, este prezentată doar prin scoaterea în evidență a ajutoarelor venite din străinătate. De menționat că materialele ar avea un impact sporit asupra inițiativei civice, dacă ar fi mai desfășurate și ar conține mai multă informație despre implicarea comunității, ajungerea la consens între membrii ei, ar evidenția eforturile depuse pentru atingerea scopului propus, măsurile întreprinse pentru asigurarea prestării unor servicii calitative pe o perioadă de timp cât mai îndelungată și pentru cât mai mulți beneficiari.

Totuși, mass-media reușește să sesizeze legătura dintre dezvoltarea comunitară și creșterea bunăstării populației. Creșterea economică este tratată în corelație cu activitatea organismelor internaționale, sugerând membrilor comunităților căile pentru soluționarea celor mai stringente probleme. Vechea mentalitate precum că statul este dator să rezolve toate problemele, treptat, este înlocuită de una nouă: toți membrii comunității trebuie să coopereze atunci când este nevoie de un efort conjugat. Activismul societății civile, soluționarea problemelor de interes comun, lansarea unor inițiative și realizarea acestora sunt teme elucidate în mai multe publicații. Cât privește elaborarea strategiilor, a

căror implementare poate contribui la creșterea economică și reducerea sărăciei, presa deseori se limitează doar la prezentarea diferitelor păreri și opinii, mai rar sunt luate în discuție gradul de corectitudine a politicilor promovate la nivel național.

Promovarea practicilor pozitive este un bun stimulent pentru înviorarea vieții din comunitate. Publicarea istoriilor de succes este modalitatea preferată a ziariștilor în încercarea lor de a veni cu materiale pozitive despre procesele ce au loc în mediul rural. Aceste istorii ocupă, de obicei, o pagină, fiind însoțite de fotografii și contribuie la replicarea practicilor pozitive, cititorul având posibilitatea să afle cum s-a constituit afacerea și cum se înscrie ea în contextul general al transformărilor.

Dezvoltarea comunitară este abordată și sub alte aspecte, cum ar fi implicarea tinerilor în procesul decizional, stimularea spiritului proactiv, schimbul de experiență etc. Prezintă interes publicațiile despre preluarea experienței și adaptarea ei la condițiile locale, Germania, Olanda, Franța fiind doar câteva din adresele bunelor practici.

Aspectele legate de noțiunea de democrație participativă sunt abordate prin optica consultării opiniei și instruirii populației. Conținutul mai multor publicații denotă faptul că cetățenii, în mare parte, nu au pregătirea necesară pentru a participa activ la luarea deciziilor. Insuficiența informației obiective și imparțiale face ca ei să fie supuși cu ușurință manipularilor.

Stimularea spiritului proactiv are ca scop dezvoltarea capacităților comunității. Susținerea dezvoltării comunitare este promovată și prin reflectarea concretă a inițiativelor locale, sensibilizarea asupra necesității de manifestare a sentimentelor de solidaritate și toleranță, susținerea celor care fac și vor face schimbarea în societate. Replicarea practicilor pozitive reprezintă un alt subiect privilegiat de publicație, adresat segmentului audienței interesat direct de găsirea căilor pentru a rupe

cercul vicios al sărăciei. Cu regularitate sunt publicate relatări despre funcționarea parteneriatelor dintre antreprenorii locali și străini, autoritățile publice locale și investitori, societatea civilă și instituțiile de învățământ, ONG-urile și autoritățile publice locale, parteneriate orientate spre implementarea proiectelor cu un impact vădit asupra comunităților, despre perfecționarea cadrului legislativ în domeniu.

Expozițiile și mesele rotunde, de asemenea, au scopul de a facilita schimbul de experiență, formarea unor parteneriate de viitor etc. Aceste subiecte nu sunt ignorate, dar este preferată relatarea lor într-un stil strict informativ. Ziarisții sunt preocupați doar de răspunsul la întrebările ce? unde? când?, scăpându-le prezentarea semnificației sociale a acțiunii despre care se comunică.

Participarea localităților în proiecte susținute de FISM este menționată în știri și articole ce relatează experiențe deosebite, numite „o șansă de dezvoltare a comunităților” prin acordarea accesului la o calitate mai bună a serviciilor economice și sociale de bază în domeniul învățământului, mediului, apei, drumurilor și al altor servicii în comunități sărace și în orașe mici.

Un accent nou, relevat în mesajele transmise îl constituie evidențierea tinerilor drept cei mai activi membri ai comunităților, care până nu demult erau excluși din procesul decizional. Inițiativele tinerilor sunt destul de importante: colectare de fonduri, completarea bibliotecilor, inițierea afacerilor de interes comun și profitabile în același timp etc. Implicarea cetățenilor în identificarea problemelor stringente ale comunității poate constitui și subiectul unor intervenții de ordin critic: lipsa transparenței, prestarea ineficientă a serviciilor etc.

Buletinul informativ „Alternative Rurale” [„AR”] se deosebește esențial de publicațiile generaliste. Acesta reprezintă exponentul membrilor rețelei de organizații obștești bazate pe co-

munitate și corespunde în totalitate intereselor lor. Din număr în număr se întrevede tendința de a grupa materialele în pagini tematice și de a promova exemplul comunităților ce posedă deja o anumită experiență în soluționarea problemelor locale. De asemenea, se profilează tendința de a exemplifica soluțiile neordinare găsite de comunități, reieșind din specificul și posibilitățile lor individuale.

Pentru publicația menționată este specifică punerea în lumină a diverselor aspecte ale procesului de dezvoltare comunitară, atestat în localitățile rurale și urbane din republică, printre care: democratizarea societății prin participarea cetățenilor la luarea deciziilor, identificarea problemelor prioritare și implicarea în soluționarea lor, asumarea anumitor responsabilități, rolul liderului în mobilizarea populației, crearea parteneriatelor comunitare, utilizarea eficientă a resurselor locale și atragerea investițiilor din exterior, păstrarea și menținerea rezultatelor înregistrate, extinderea activităților de îmbunătățire a condițiilor de viață etc.

În majoritatea materialelor publicate în paginile „Activități comunitare”, „Identificarea problemei și implicarea populației”, „Impactul asupra beneficiarilor”, „Împărtășește-ți experiența” se întrezărește o anumită logică de expunere a materialului: se descrie problema, se argumentează necesitatea soluționării ei, se pune accent pe participarea populației, menținerea succesului înregistrat, utilizarea lecțiilor însușite etc. Deseori, imediat după descrierea problemei se face expunerea rezultatelor înregistrate ulterior. O importanță mare în desfășurarea cu succes a acțiunilor comunitare revine implicării populației în procesul decizional și în identificarea celei mai stringente probleme ce o afectează. Acest aspect se află în vizorul permanent al echipei redacționale.

Fiecare cetățean, indiferent de poziția lui socială, dorește să se simtă util, să se țină cont de doleanța și opinia lui. În acest sens, desfășurarea adunărilor generale ale locuitorilor comunității este de neînlocuit. Plus la aceasta, participând la adunare, exprimându-și părerea, asumându-și responsabilitatea de a contribui cu bani sau prin muncă pentru un interes comun, individul începe să conștientizeze, care este locul lui în comunitate. În unele localități oamenii ajung destul de ușor la consens, în mare măsură, reușita depinzând de existența unui grup de inițiativă, care se bucură de respect și încredere. În altele, atingerea consensului este un proces destul de anevoios și îndelungat. Pentru cititor este important să cunoască starea reală a lucrurilor și adevărul că uneori grupul de inițiativă poate rămâne fără suportul comunității. Atunci însă când nu există un grup de inițiativă sau un lider puternic, comunitatea alunecă spre incertitudine și consensul este atins cu mult greu: oamenii rămân fiecare cu părerea lui, problema continuând să se agraveze.

În rezultatul efectuării unui sondaj de opinie pe un eșantion reprezentativ al beneficiarilor FISM (au fost chestionate 257 de persoane), s-a constatat că cei mai fideli cititori ai buletinului sunt pedagogii – 29,1 %, urmași de reprezentanții puterii locale – 26 % și de lideri ai ONG-urilor -10,1 %. Cele mai citite sunt paginile „Activități comunitare” – 56 %, „Bursa ofertelor” – 25% și interviurile cu liderii comunitari – 19 %. 58 % din persoanele chestionate consideră că ziarul reflectă în mod suficient experiențele comunităților ce posedă practica de implementare a proiectelor. 14 % au exprimat dorința de a vedea în ziar mai multe articole despre obstacolele întâmpinate de comunități în soluționarea problemelor locale, iar 10 % au declarat că este insuficientă informația despre parteneriatele cu finanțatorii.

Practica editării unui ziar-buletin specializat demonstrează oportunitatea concentrării atenției audienței asupra dezvoltării

comunitare și contribuie, prin diseminarea informației utile, la fortificarea potențialului comunităților locale.

Subiectele de interes comunitar întâlnite în presa locală țin, îndeosebi, de aprovizionare cu gaze naturale, dezvoltarea business-ului mic și mijlociu, activitatea finanțatorilor, amenajarea teritoriului, organizarea sărbătorilor comunitare etc. Renovarea instituțiilor de menire socială este o problemă dureroasă pentru comunitățile din întreaga republică. Orice progres în această direcție prezintă interes și merită a fi comunicat publicului. Stilul telegrafic al mai multor materiale însă nu are capacitatea de a reda atmosfera și nu elucidează aportul concret al comunităților. Impactul subiectelor relatate asupra audienței se dovedește a fi neînsemnat, reacția cititorilor în paginile ziarelor fiind de o rezonanță mică. Cetățenilor însă le poate fi transmisă ideea participării și a satisfacției în legătură cu cele efectuate doar atunci când ei știu cum sunt cheltuite mijloacele financiare, văd cum se întreprind acțiuni soldate cu rezultate vizibile.

Totuși, vulnerabilitatea pe care o demonstrează publicațiile locale în reflectarea vieții comunitare este evidentă. Deși un ziar raional ar trebui să abunde de informații din comunitățile locale, de studii de caz despre istoriile de succes, de prezentare a oamenilor interesanți – adevărați lideri care știu să-i mobilizeze pe alții, procesul de dezvoltare comunitară este reflectat ocazional, prin publicarea, preponderent, a știrilor. Aceasta nu înseamnă că în republică nu sunt exemple ce merită să fie promovate.

Cazul publicațiilor comunitare propiu-zise demonstrează că tocmai ele sunt acele organe de presă în care suflul comunității poate răzbate cu intensitate maximă. Un exemplu elocvent este ziarul „Vatra Satului”, care corespunde sută la sută intereselor locuitorilor din Zberoaia (Nisporeni). Materialele publicate, diferite după conținut și formă, țin mai mult de genul informativ, fiind abordate cele mai actuale probleme ale comunității și modali-

tățile de soluționare a problemelor stringente. Materialele sunt un fel de dare de seamă asupra celor înfăptuite: au fost atrase surse extrabugetare pentru reparația drumului central, s-a obținut suportul investitorilor străini pentru construcția podului și reparația capitală a drumului, lichidate gunoșiile neautorizate, informată și școlarizată populația în problemele de mediu, creat un centru informațional, efectuate vizite de documentare în localități din republică și de peste hotare ș.a. În fiecare pagină sunt prezente „Picături de dragoste pentru satul natal”, „File din istoria satului”, „Pașaportul localității”. Este prezentată multă informație interesantă despre sat și săteni. De la „Știați voi oare că?” cei care nu au știut află că, începînd cu anul 2000 până în anul 2009, cu ajutorul organizațiilor neguvernamentale s-au câștigat proiecte în valoare de circa 5 mln. lei, care au fost implementate în localitate, această sumă echivalînd cu circa 10 bugete locale anuale. Datele sunt foarte concrete și specifice, din viața cotidiană a satului. Aproape în toate numerele de ziar supuse monitorizării sunt prezente articole despre proiectele în derulare și informații despre cele mai importante evenimente ce se produc în comunitate. Nu lipsesc relatările despre activitatea primăriei, între care: desfășurarea audierilor publice, ședința lărgită a consiliului local, acumularea impozitelor la buget ș.a. Sunt reflectate concursurile locale și prezența învingătorii, este propagat modul sănătos de viață. Spicuirile din creația elevilor, curiozitățile, felicitările, anunțurile sunt binevenite și înviorează publicația.

Relatarea despre procesul de dezvoltare comunitară, urmat de participarea la luarea și implementarea deciziilor oferă exemple constructive din activitatea mediilor comunitare. O mărturie în acest sens ar putea servi ideea reconstruirii stadionului din orașul Orhei, organizarea de către ziarul „Plaiul Orheian” a unui maraton orientat spre sensibilizarea comunității, mobilizarea resurselor umane și materiale pentru atingerea scopului pro-

pus. În acest caz ziarul și-a depășit funcția de informare. Ziariștii, făcând parte din comunitatea respectivă, s-au încadrat plener în multitudinea de relații sociale și au contribuit la realizarea interesului general. Prin urmare, de la mediatizarea inițială doar a ideii unui grup comunitar s-a ajuns în cele din urmă la materializarea interesului general al membrilor comunității. Anume ziarul a fost punctul nevralgic, ce a unit comunitatea și a făcut-o mai încrezătoare în forțele proprii.

Un exemplu similar a reprezentat radioul local Chișcăreni, autorii emisiunilor trăind cu viața localității și făcând parte din aceasta. Inițiativele comunitare, cum ar fi cele de renovare a Liceului „Nicolae Casso”, a drumului central din sat, dotarea bibliotecii publice cu noi titluri de carte etc. au fost mediatizate la maximum, zilnic toți locuitorii satului fiind informați despre acțiunile întreprinse de liderii comunitari, contribuțiile materiale și voluntare ale cetățenilor, participarea lor la discuții publice privind oportunitatea celor întreprinse etc.

În urma efectuării studiului asupra acoperirii mediatice a fenomenului dezvoltării comunitare s-a stabilit că principalele orientări în abordarea acestuia constau în: stimularea participării cetățenești, aprecierea efortului depus de oameni, activitatea organismelor internaționale donatoare, străduința de a atrage finanțări externe și de a valorifica eficient resursele locale, recăpătarea încrederii în forțele proprii, asumarea de responsabilități, motivarea de a fi activi în comunitate etc.

Printre subiectele de interes comunitar mai frecvent s-au înregistrat:

- desfășurarea activităților comunitare (ajutorarea persoanelor defavorizate, amenajarea fântânilor, gunoiștilor, sădierea parcurilor, fâșiilor forestiere etc.);
- producerea evenimentelor (nivel local, raional, național), ce vizează comunitatea;

- reparația drumurilor, gazificarea localităților, aprovizionarea cu apă potabilă, renovarea instituțiilor de menire socială etc.;
- activitatea finanțatorilor (Banca Mondială, DFID, SIDA, FISM, 2KR, Agenda locală 21, Fundația Soros, Centrul Contact etc.);
- festivități cu participarea persoanelor oficiale;
- deschiderea întreprinderilor mici și mijlocii (mori, oloinițe, benzinării etc.);
- organizarea sărbătorilor comunitare (întâlniri cu oameni interesați, absolvenți etc.);
- editarea buletinelor informaționale, funcționarea radioului local etc.

Diferențele esențiale remarcate în reflectarea dezvoltării comunitare rezidă în modalitățile de abordare a temei, profunzimea și calitatea mesajului, specificul limbajului. Astfel, de remarcat că în activitatea presei cu aria de difuzare națională se observă insuficiența interpretării participării comunitare, implicării populației, schimbării de atitudine și de mentalitate. În consecință, importanța materialelor apărute ocazional scade, ceea ce denotă lipsa unei strategii de reflectare a impactului acțiunilor întreprinse asupra comunităților. De apreciat faptul că transformările sunt abordate, de regulă, într-o manieră mobilizatoare. În aceeași ordine de idei, de remarcat paginile adresate adolescenților și tinerilor, care se implică activ în dezvoltarea comunităților din care fac parte. Totodată, persistă articole ce prezintă comunitatea din perspectiva inactivității oamenilor, exodului masiv peste hotare etc., deseori lipsind echilibrul necesar între materialele cu conținut pozitiv și celor cu conținut negativ. Cercul de autori este restrâns, simțindu-se, mai ales, insuficiența autorilor netitulari.

De remarcat că, publicațiile de nivel național, deși au capacități mai dezvoltate pentru tratarea multiaspectuală și profundă a dezvoltării comunitare, asigurarea unui mesaj accesibil și a unei ținute decente din punct de vedere lingvistic a materialelor publicate, nu folosesc capacitățile existente pentru dezvoltarea amplă a fenomenului în cauză, mulțumindu-se în mare parte de relatări informative. Plus la aceasta, ele reflectă fenomenul într-un mod tendențios, de pe anumite poziții politice. Mai aproape de interesele comunităților par a fi publicațiile locale și specializate. Potențialul de reflectare amplă a procesului de dezvoltare comunitară însă este aici mult mai redus. Se face simțită, în special, lipsa competenței profesionale, fapt ce își lasă amprenta asupra calității materialelor. De fapt, modalitatea în care ziaristii reflectă o acțiune ori un fenomen depinde de profesionalism și experiență, ținând și de gradul de implicare în activitatea societății civile, comunității. Insuficiența profesionalismului „cu ușurință poate discredita ziarul” [282, p. 24].

Buletinul informativ „Alternative Rurale” este un exemplu relevant de ediție specializată în domeniu și corespunde preocupărilor organizațiilor obștești bazate pe comunitate. Materialele se caracterizează prin exces de amănunte, însoțite de cifre și fapte concrete, au o ținută poligrafică agreabilă, dar se simte insuficiența celor semnate de reprezentanții comunităților. Din aceste considerente, este necesar a lărgi și a diversifica cercul de autori, ceea ce ar asigura și un flux informațional bilateral. De asemenea, se pretează publicarea articolelor de problemă, a investigațiilor, care lipsesc cu desăvârșire în paginile buletinului.

Rezultatele studiului au permis a fi sesizate următoarele:

- Fortificarea legăturilor dintre mijloacele de comunicare de masă și practica socială, cu impact pozitiv asupra comunităților, este iminentă în promovarea exemplelor de succes

și asigurarea transparenței valorificării resurselor interne și externe.

- Elaborarea de către media a unor strategii eficiente de elucidare a procesului de dezvoltare comunitară poate contribui la îmbunătățirea calității materialelor, îmbogățirea conținutului și căpătarea încrederii sporite din partea cititorilor.
- Edițiile specializate în abordarea dezvoltării comunitare și publicațiile comunitare pot servi drept surse de informare primare pentru presa raională și națională.
- Editorii ar trebui să se îngrijească de sporirea capacităților ziariștilor de reflectare a dezvoltării comunitare. În acest sens, este necesară găsirea posibilităților și modalităților de instruire permanentă a ziariștilor atât în cadrul republicii, cât și peste hotare.
- Prin reflectarea competentă și strategică a fenomenului dezvoltării comunitare, mijloacele de comunicare de masă ar contribui la conștientizarea necesității de implicare personală și a întregii comunități în soluționarea problemelor stringente de ordin social, utilizarea eficientă a resurselor umane și materiale locale, atragerea surselor financiare externe, menținerea rezultatelor înregistrate anterior și dezvoltarea continuă a potențialului participativ al comunității, recăpătarea încrederii cetățeanului în forțele proprii, ca una din condițiile dezvoltării durabile etc.
- Presa de diferite niveluri și tipologie ar avea doar de câștigat în fața cititorului prin abordarea profundă a schimbărilor ce se produc în comunități.

Studiul a demonstrat importanța presei pentru stimularea dezvoltării comunitare, necesitatea reflectării mai ample de mijloacele de comunicare de masă a procesului în cauză. Infor-

marea operativă și imparțială despre oportunitățile de dezvoltare și promovarea exemplelor de succes înregistrate de diferite comunități, de rând cu alte tematici nu mai puțin importante, trebuie să devină prioritară pentru mass-media, care „constituie un instrument perfect în stare să favorizeze cunoașterea altor moduri de existență și de gândire, altor universuri spirituale și culturale” [95, p. 26].

Printre trăsăturile noi ale elementului mediatic în contextul dezvoltării comunitare se conturează amplificarea misiunii de informare, crearea de oportunități, facilitare, mobilizare, intermediere în domeniul respectiv. Aceste roluri se intersectează și se completează reciproc. Este tocmai cazul, când mijloacele de comunicare de masă, care, în opinia experților, au un „rol dublu – pe de o parte, pot manipula opinia publică, iar pe de altă parte, ajută oamenii să supraviețuiască în condiții dificile” [278], îl exercită pe cel de al doilea.

Totuși, mai există suficient spațiu pentru îmbunătățirea activității de mediatizare a dezvoltării comunitare și a implicațiilor de ordin social-politic ale acestuia. În acest context este nevoie ca media să se concentreze, în special, asupra următoarelor probleme:

- afirmarea democrației participative (conștientizarea necesității de implicare personală și a întregii comunități în soluționarea problemelor stringente de interes comun);
- încurajarea cetățeniei active (promovarea intereselor comunitare, influențarea politicilor în favoarea comunităților etc.);
- diversificarea participării comunitare (noi activități orientate spre utilizarea eficientă a resurselor umane și materiale locale, atragerea surselor financiare externe, menținerea rezultatelor înregistrate, dezvoltarea continuă a potențialului comunității etc.);

- îmbunătățirea comunicării în cadrul comunității și cu partenerii din exterior (recăpătarea sentimentului de siguranță, exprimarea liberă a opiniei etc.).

Incontestabil, mass-media reprezintă resursa de o importanță majoră în contextul democratizării societății, mobilizării populației, stimulării la membrii comunităților a imboldului de a fi proactivi, cooperanți, încrezuți în forțele proprii, miza și interesul societății fiind dezvoltarea durabilă. Rostul activității ziariștilor și a mijloacelor de comunicare de masă pe care le reprezintă constă în predestinația de a servi intereselor societății. Tocmai ele pot oferi realității un impuls civic transformator.

Efectul unei publicații locale, de obicei, depășește orice așteptări: „crește numărul de autori, apare o rețea de corespondenți, sporește auditoriul, iar odată cu aceasta și popularitatea ideii de autoadministrare comunitară” [277]. Or, tocmai jurnalismul comunitar, corelat cu fenomenul dezvoltării comunitare, reprezintă resursa capabilă să furnizeze energii pentru inevitabila schimbare a comunităților, un eficient exercițiu în constituirea comunității centrat pe bunurile acesteia, exercițiu ce ar putea menține o comunitate vibrantă și, în final, capabil să conducă la unirea viziunilor, constituind un important punct de reper al comunității pentru a supraveghea realitatea, formula viitorul, produce transformările dorite.

Este evident că modalitatea de tratare a dezvoltării comunitare, profunzimea abordării tematice, accesibilitatea mesajului sunt în strânsă legătură cu potențialul și orientarea mijloacelor de comunicare de masă. Deși efortul depus de mass-media în afirmarea democrației participative și consolidarea instituțiilor democratice merită aprecierea cuvenită, există încă destule rezerve pentru sporirea capacității acestora de a influența stimulator participarea cetățenească, atragerea populației în diferite

activități de interes comun, difuzarea opiniei comunităților, promovarea experiențelor locale, monitorizarea elaborării și implementării politicilor sociale.

Este necesar ca mass-media să contribuie la promovarea ideilor comunitare în vederea formulării și direcționării politicilor publice în favoarea comunităților locale, informarea operativă și echidistantă, diseminarea practicilor pozitive, facilitând, astfel, participarea civică, scoaterea în evidență a potențialului comunitar, fortificarea societății civile. Mijloacele de comunicare de masă trebuie să ajute la exprimarea opiniei, promovarea intereselor colective, monitorizarea puterii, coagularea societății, reieșind din specificul acesteia. Se impune transformarea jurnalismului comunitar într-un aliat al mass-mediei naționale. În această ordine de idei, una din actualele misiuni ale mass-mediei se dovedește a fi, reflectarea proceselor de participare, ilustrate de fenomenul dezvoltării comunitare, implicit, sensibilizarea și mobilizarea resurselor umane în scopul soluționării problemelor stringente din localitățile rurale din republică. Acest lucru vizează, în primul rând, consemnarea și evidențierea practicilor participative, a momentelor pozitive în desfășurarea inițiativelor locale. În fond, este vorba de o activitate mediatică, consecventă și detaliată, de propagare a valorilor noi, dictate de noile circumstanțe în care se află societatea.

ÎNCHEIERE

Dimensiunea inovatoare a proceselor social-politice se dovedește a fi importantă atât din punct de vedere teoretic, cât și practic. În condițiile social-politice și economice actuale se conturează, pas cu pas, o mentalitate ce aspiră spre realizări comunitare, fiind determinată de legătura indispensabilă dintre soluționarea unei nevoi stringente și implicarea membrilor comunității în procesul respectiv. Un principiu de bază al dezvoltării comunitare se consideră intervenția practică. Rezultatul dorit se obține în procesul conștientizat și orientat în mod planificat spre realizarea obiectivului propus, ținându-se cont de resursele și obstacolele existente, normele ce determină comportamentul, rolurile ce revin individului sau grupului, puterea sau capacitatea de a preveni sau produce schimbarea, coordonarea acțiunilor, dinamismul grupului, capacitățile individuale sau asociate de a mobiliza oamenii să acționeze cu resurse puține, etc. În același timp, intervenția în organizarea socială este întotdeauna extrem de îndrăzneță și conține un anumit risc. Nimeni nu poate spune în locul comunității ce este bine și ce este rău pentru ea, lua decizia finală despre măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru o anumită optimizare comunitară.

Pe plan mondial există dovezi indubitabile ale faptului că tocmai dezvoltarea comunitară este una dintre căile de îmbunătățire a calității vieții, de eradicare a sărăciei și de creștere a bunăstării. Experiența probantă în domeniu prezintă interes, iar elementele rezonabile pentru realitatea obiectivă din Republica Moldova deja au început să germineze, găsind teren propice în mai multe comunități rurale și urbane din țară. Preluarea mo-

dalităților în care se realizează intervențiile sociale inovatoare reprezintă o necesitate pentru societatea moldovenească.

Beneficiile majore pe care le comportă acțiunile participative însumează înțelegerea mai comprehensivă a sistemelor economice, politice și de bunăstare socială, expunerea unor opțiuni de alternativă în abordarea problemelor economice și sociale, posibilități sporite pentru inovație și schimbare. Practica demonstrează că fiecare comunitate are cerințe specifice și urgențe mai mult sau mai puțin acute. Dar, deoarece provocările sunt de fapt aceleași, nici reacțiile nu diferă prea mult. În acest sens, promovarea experienței pozitive ajută la ocolirea eventualelor disensiuni și la atingerea scopului propus cu mai multă ușurință. Consolidarea impactului dezvoltării comunitare asupra proceselor sociale inovatoare înseamnă, pe de o parte, promovarea spiritului participativ, susținerea asumării de către cetățeni a responsabilităților pentru acțiunile întreprinse și reducerea dependenței față de stat a comunităților în soluționarea problemelor emergente și prestarea serviciilor sociale calitative, iar, pe de altă parte, stimularea sporirii nivelului de cultură politică. Resursele primordiale ale dezvoltării comunitare (fără a nega importanța resurselor materiale) sunt democrația participativă, cetățenia activă, valorificarea capitalului uman și social. Acestea, la rândul lor, prezintă o opțiune reală pentru o guvernare eficientă.

Republica Moldova continuă să treacă prin transformări ce afectează, în primul rând, cetățenii săi. Deși aceștia au început să se organizeze și să se mobilizeze în asociații și grupuri comunitare, organizații neguvernamentale, democrația participativă încă nu se manifestă în toată plenitudinea ei în Republica Moldova. Important este că oportunitățile de a participa la viața publică, indiferent de motive, scopuri, modul de participare ales, sunt la îndemâna tuturor cetățenilor. Contrar apatiei sociale și civice,

participarea în cadrul adunărilor comunitare, atelierelor de lucru, meselor rotunde, sondajelor de opinie, seminarelor, conferințelor, focus-grupurilor etc. indică asupra faptului că oamenii, oricum, se adună împreună pentru a aborda anumite subiecte, a informa despre aceleași lucruri, a elabora strategii adecvate în situații concrete. Cetățeanul implicat obține capacitatea de a influența în mod conștientizat și organizat politica, de a participa la luarea deciziilor și la implementarea acestora. Garantarea drepturilor civice și politice constituie doar un prim pas spre un spirit cetățenesc și politic. În acest sens, capătă o valoare deosebită „vocea comunităților” care, fiind auzită, influențează politicile promovate la nivel de administrații centrale și locale.

Pornind de la necesitatea unei comunicări cât mai eficiente, comunitățile caută căi adecvate pentru aceasta. Drept rezultat, în spațiul mediatic se atestă un nou tip de jurnalism – jurnalismul comunitar. Prin afirmarea acestui tip de jurnalism este optimizată relația tradițională stabilită între mass-media și public. Comunitatea se implică tot mai mult în cooperarea cu mass-media, iar jurnalismul comunitar devine parte integrantă din viața comunității, reprezentând o verigă importantă pentru interacțiunea socială și consolidarea comunitară. În consecință, comunitatea se angajează plenar în identificarea sau soluționarea problemelor asupra cărora sensibilizează mass-media comunitare, acestea devenind o expresie veritabilă a comunității. Este evident că perspectiva de dezvoltare a jurnalismului comunitar se află în strânsă legătură cu dezvoltarea economică a țării și democratizarea societății.

Transformarea cetățeniei active într-o resursă a guvernării este o strategie ce permite statului exercitarea mai eficientă a puterii executive. Autoritățile publice trebuie să obțină prioritățile de dezvoltare direct din partea comunităților, oferindu-se posibilități pentru identificarea acestora în mod participativ și

asigurându-se accesul echitabil la resurse în urma consolidării capacităților comunitare prin susținerea instituțiilor și organizațiilor ce le reprezintă.

Situația social-politică actuală determină oportunitatea elaborării unor strategii naționale de dezvoltare comunitară, accentul plasându-se pe fortificarea capitalului uman și social, pe producerea bunăstării, consolidarea comunităților locale, valorificarea elementului de inovație socială. Indiscutabil, este inerentă participarea cât mai activă a societății civile la elaborarea și promovarea acestora.

Dezvoltarea comunitară, atestată ca proces obiectiv în Republica Moldova, este imperativ să devină o preocupare permanentă a societății și a forurilor diriguitoare, urmând a fi susținută prin elaborarea și implementarea de politici publice adecvate, transformarea comunității în subiect activ al rezolvării problemelor colective. Realizarea unor asemenea politici se impune și pentru mărirea accesului la mass-media, care ar trebui să se transforme într-o arenă pentru discuții în procesul de elaborare și adoptare a politicilor respective, de monitorizare a implementării și impactului acestora. Preluarea unor experiențe mondiale, acceptabile pentru realitățile Republicii Moldova, ar fi benefică pentru aplicarea unor intervenții comunitare eficiente și asigurarea unui context politic propice dezvoltării comunitare.

BIBLIOGRAFIE

1. AHVA, Laura, WIARD, Victor. Participation in Local Journalism. Assessing Two Approaches through Access, Dialogue and Deliberation. În: *Sur le journalisme, About journalism, Sobre jornalismo* (Bruxelles), 2018, Vol. 7, N 2, pp. 64-79.
2. ALDERS, F. G. M. Dezvoltare comunitară. Munca socială în comunitățile de cartier. – București: Alternative, 1995. – 108 p.
3. ALEXIU, Teodor, ANĂȘTĂSOAE, Teodora. Dezvoltarea comunitară: curs de specializare pentru lucrători în mediul rural. – Timișoara: S.C. Waldpress, 2001. – 104 p.
4. ALINSKY, Saul. Rules for Radicals. – New York: Vintage Rei Edition, 1989. – 224 p.
5. APPOLUS, Norah. Addressing the Needs of Community Radio Stations. – Pretoria: Media Institute of South Africa, 2003. – pp. 12-14.
6. BAGNASCO Arnaldo. Le tracce della comunità. – Bologna: Il Mulino, 1999. – 192 p.
7. BANFIELD, Edward. Moral Basis of a Backward Society. – New York: Free Press, 1958. – 188 p.
8. Barometrul de opinie publică. Republica Moldova. – Iunie 2021. – Chișinău: IPP, 2021. – 110 p.
9. Barometrul de opinie publică. Republica Moldova. – Noiembrie 2012. – Chișinău: IPP, 2012. – 126 p.
10. BATES, Robert. Contra Contractarianism: Some Reflections on the New Institutionalism. În: *Politics and Society*, 1988, N 16. – pp. 387-401.
11. BAUMAN, Zygmunt. Comunitatea. Căutarea siguranței într-o lume nesigură. – București: Antet XX Press, 2001. – 116 p.
12. BECKER, Gary S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. – Chicago: University of Chicago Press, 1994. – 412 p.
13. BENCHECI, Diana. Manifestarea ordinii sociale în societățile în tranziție. În: *Studia Universitatis. Revistă științifică. Seria „Științe sociale*. – Chișinău: USM, 2007, N 3. – pp. 228-230.

14. BENNETT, Austin. Professional staff members' contribution to community development. În: *Journal of Community Development Society*, 1973, N 4 [1]. – pp. 58-68.
15. BENNETT, Austin. Reflections on community development education. – Little Rock: University of Central Arkansas, Community Development Institute, 1991. – 62 p.
16. BENNETT, W. Lance, LAWRENCE, Regina. News Icons and the Mainstreaming of Social Change. În: *Journal of Communication*, 1995, N 45 [3]. – pp. 20-39.
17. BEREVOESCU, Ionică. Fulga – izolare și participare comunitară. În: *Sociologie românească, serie nouă*, 1999, N 2. – pp. 57-84.
18. BERKOWITZ, Dan, TERKEURST, James. Community as Interpretive Community: Rethinking the Journalist-Source Relationship. În: *Journal of Communication*, 1999, N 49 [3]. – pp. 125-136.
19. BERRY, Jeffrey, PORTNEY, Kent, TOMSON, Ken. The Rebirth of urban democracy. – Washington: Brookings Institution Press, 1993. – 342 p.
20. BESSETTE, Guy. Communication et participation communautaire. Guide pratique de communication participative pour le développement. – Quebec: Les Presses de l'Université Laval /CRDI, 2004. – 156 p.
21. BIDDLE, William, BIDDLE, Loureide. The community development process: the rediscovery of local initiative. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1965. – 334 p.
22. BIMBER, Bruce, FLANAGIN, Andrew, STOHL, Cynthia. Reconceptualizing Collective Action in the Contemporary Media Environment. În: *Communication Theory*, 2005, N 52. – pp. 365-388.
23. BOBOȘ, Doina, DRĂGOTOIU, Mariana, PUȘCAȘU, Dumitru. Ghid de bune practici: Dezvoltare comunitară. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 2002. – 47 p.
24. BOURDIEU, Pierre, PASSERON, Jean Claude. *Reproduction in Education, Society, and Culture*. – London: Sage Publications, 1990. – 288 p.
25. BOURDIEU, Pierre. Forms of capital. În: J. Richardson. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. – New York: Greenwood Press, 1986. – pp. 241-258.
26. BOVAIRD, Tony. Public-private partnerships: from contested concepts to relevant practice. În: *International Review of Administrative Sciences*, 2004, N 70 [2]. – pp. 199-215.

27. BRILLIANT, Eleanor. Non-profit Organizations, social policy and public welfare. În: M. Reisch, E. Gambrill. *Social Work in the 21st century*. – California: Pine Forge Press, 1997. – p. 68-79.
28. BRINKERHOFF, Derik, BRINKERHOFF, Jennifer. Partnerships between international donors and non-governmental development organisations: opportunities and constraints. În: *International Review of Administrative Sciences*, 2004, N 70 [2]. – pp. 253-270.
29. BRYSON, John. Planificarea strategică pentru organizații publice și nonprofit. Ghid pentru consolidarea și susținerea realizărilor organizaționale. – Chișinău: Editura ARC, 2002. – 376 p.
30. Building European civil society through community development. The Budapest Declaration. April 2004. În: *Community Development Journal*, 2004, Vol. 39, N 4. – pp. 423-429.
31. BURCHELL, David. The Attributes of Citizens: Virtue, Manners and the Activity of Citizenship. În: *Economy and Society*, 1995, N 24 [4]. – pp. 540-558.
32. CACE, Sorin. Servicii comunitare pentru integrarea socio-profesională a adolescenților / tinerilor. În: *Jurnalul practicilor pozitive comunitare*, 2002, N 3-4. – pp. 33-41.
33. CANTEMIR, Andrei. Parteneriatul comunitar – suportul guvernării democratice și eficiente. În: *Parteneriatul comunitar – imperativ al bunăstării*. – Chișinău, 2005. – pp. 23-36.
34. CAREY, James. *Communication as Culture: Essays on Media and Society*. – Boston: Unwin Hyman, 1988. – 256 p.
35. CENTENO, Miguel. Between Rocky Democracies and Hard Markets: Dilemmas of the Double Transition. În: *Annual Review of Sociology*, 1994, N 20. – pp. 125-147.
36. CHIȘLEA, Ion. Vremuri dificile, dar suportabile pentru economia moldovenească. În: *Gazeta de Chișinău*, 15 aprilie 2022.
37. CHRISTENSON, James, ROBINSON, Jerry. *Community development in America*. – Iowa: State University Press, 1980. – 245 p.
38. CINCILEI, Cornelia. Sinergia parteneriatelor – baza pentru proiectul pilot Incluziunea socială a copiilor în situație de risc la nivel comunitar. În: *Școala comunității – promotor al educației incluzive*. – Chișinău: Epigraf, 2004. – p. 17-25.
39. COHEN, Joshua. *Deliberation and Democratic Legitimacy*. În: A. Hamlin, Ph. Petit. *The Good Policy*. – Oxford, 1989. – pp. 12-34.

40. COLEMAN, James. *Foundations of Social Theory*. – London: Harvard University Press, 1998. – 1014 p.
41. COLLIER, Paul. *Social Capital and Poverty*. În: *Social Capital Initiative. Working Paper*, 1998, N 4. – Washington: World Bank. – 28 p.
42. COMAN, Mihai. *Introducere în sistemul mass media*. – Iași: Polirom, 2004. – 280 p.
43. *Comunitățile rurale și renașterea satului*. Materiale ale Conferinței naționale. – Chișinău: AȘM, 2005. – 244 p.
44. *Community development. Hand book prepared by study conference at Hartwell House*. – London: Her Majesty's Stationery Off, 1958.
45. *Community Development: Journal of the Community Development Society*. [Online] Disponibil: <https://www.comm-dev.org/publications/cds-journals/community-development> (Accesat 20.04.2022).
46. COSER, Lewis. *Functions of Social Conflict*. – London: Routledge, 1999. – 188 p.
47. CRUIKSHANK, Barbara. *The Will to Empower: Technologies of Citizenship and the War on Poverty*. În: *Socialist Review*, 1994, N 23 [4]. – pp. 29-56.
48. CUJBĂ, Vasile. *Quo vadis Moldova?* În: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria "Științe socioumanistice"*, 2002, Vol. II. – pp. 44-47.
49. *Cum a evoluat economia Republicii Moldova în 2021* [Online] 5 ianuarie 2022. Disponibil: <https://www.g4media.ro/cum-a-evoluat-economia-republicii-moldova-in-2021-crestere-economica-de-10-inflatie-de-124-salariile-si-pensiile-au-crescut.html> (Accesat 20.02.2022).
50. DABRY, John, MORRIS, Geoffry. *Community groups and research in Northern Ireland*. În: *Community Development Journal*, 1975, N 10 [2]. – pp. 19-113.
51. DAGRON, Alfonso Gumucio. *Histoires de communication participative pour le changement social*. – New York: The Rockefeller Foundation, 2001. – 356 p.
52. DAHL, Robert. *Democracy and its critics*. – New Haven and London: Yale University Press, Reissue edition, 1991. – 397 p.
53. DAHRENDORF, Ralf. *The Changing Quality of Citizenship*. În: B. Steenburgen [ed.]. *The Condition of Citizenship*. – London: Sage Publications, 1994. – pp. 10-19.

54. DANIELS, Stiven, WALKER Gregg. Collaborative learning: Improving public deliberation in ecosystem-based management. În: Environmental Impact Assessment Review, 1996, N 16. – pp. 71-102.
55. DAVENPORT, Thomas. Human Capital: What It Is and Why People Invest It. – San Francisco: Jossey-Bass, 1999. – 272 p.
56. DEAC, Vasile. Modele de dezvoltare comunitară adaptate comunităților rurale din România. Rezumat al tezei de doctorat. – București: Universitatea București, 2009. – 221 p.
57. DEAN, Mitchell. Governmentality: Power and Rule in Modern Society. – London: Sage Publications, 1999. – 240 p.
58. DeFLEUR, Melvin.L, BALL-ROKERCH, Sandra. Teorii ale comunicării de masă. – Iași: Polirom, 1999. – 368 p.
59. DeGROOT, Lucy. City Challenge: Competing in the Urban Regeneration Game. În: Local Economy, 1992, N 7 [3]. – pp. 196-209.
60. DEL REY MORATO, Javier. Los juegos de los politicos: Teoria general de la Informacion y Comunicacion politica. – Madrid: Tecnos. – 323 p.
61. DENTON, Franc, THORSON, Esther. Civic journalism, does it work? A special report for the Pew Center for Civic Journalism on the „We the People” Project. – Madison: Pew Center for Civic Journalism, 1995. – 8 p.
62. DEWEY, John. Democracy and education. – New York: Kessinger Publishing [original work published 1916], 2004. – 292 p.
63. DIENEL, Peter, RENN, Ortwin. Planning cells: A gate to „fractal” mediation. În: O. Renn, Webler T., Wiedemann P. Fairness and competence in public participation: Evaluating models for environmental discourse. – Boston: Kluwer Academic, 1995. – 408 p.
64. DOBRESCU, Paul, BARGĂOANU, Alina. Mass media și societatea. – București: comunicare.ro, 2003. – 297 p.
65. Moldova Social Investment Fund. Impact Evaluation Report. DONNELLY-HOLL. – London, 2004. – 202 p.
66. DUKES, Franclin, PISCLICH, Marina, STEPHENS, John. Reaching for Higher Ground in Conflict Resolution: Tools for Powerful Groups and Communities. – San Francisco: Jossey-Bass, 2000. – 224 p.
67. DUNBAR, John. The bedrock of community development. În: Journal of Community Development Society, 1972, N 3 [2]. – pp. 42-53.
68. DUNHAM, Arthur. Community development in North America. În: Community Development Journal, 1972, N 7 [1]. – pp. 10-40.

69. Electorala 99. Documente și cifre cu privire la alegerile locale generale și a referendumului republican consultativ. – Chișinău: TISH, 1999. – 488 p.
70. Electorala 2003. Documente și cifre cu privire la alegerile locale generale din Republica Moldova. Chișinău: Molddata, 2003. – 400 p.
71. Electorala 2007. Documente și cifre cu privire la alegerile locale generale din Republica Moldova. Chișinău: Molddata, 2007. – 722 p.]
72. ELSTER, Jon. *The Cement of Society: A Survey of Social Order Change*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1989. – 320 p.
73. ETZIONI, Amitai. *Next: The Road to the Good Society*. – Princeton: University Press, 2001. – 137 p.
74. ETZIONI, Amitai. *The Responsive community: A Communitarian perspective*. În: *American Sociological Review*, 1996, N 61 (1). – pp. 1-11.
75. FARRINGTON, Franc. *Community development: making the small town a better place to live in and a better place in which to do business*. – New York: Andesite Press, 2015. – 284 p.
76. FIELD, John. *Social Capital. Key Ideas*. – London: Routledge, 2003. – 176 p.
77. FIORINO, Daniel. *Public participation and environmental risk: A survey of institutional mechanisms*. În: *Science, Technology and Human Values*, 1990, N 15. – pp. 226-243.
78. FISICHELLA, Domenico. *Știința politică: probleme, concepte, teorii*. – Iași: Polirom, 2007. – 408 p.
79. FOUCAULT, Michel. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. – Pantheon, 1980. – 288 p.
80. FRIEDERICHS, Jürgen. *Do poor neighbourhoods make their residents poorer? Context effects of poverty neighbourhoods on residents*. În: Hans-Jürgen Andreß. (Ed.). *Empirical Poverty in a Comparative Perspective*. – Farnham: Ashgate, 1998. – pp. 77-99.
81. FRIEDLAND, Lewis. *Communication, Community and Democracy: Toward a Theory of the Communicatively Integrated Community*. În: *Communication Research*, 2001, N 28. – pp. 358-391.
82. FUKUYAMA, Francis. *Social capital, civil society and development*. În: *Third World Quarterly*, 2001, Vol. 1, pp. 7-20.
83. GAMBLE D., CATELLOE P., VARMA S. *Women have their say: The Meaning of Sustainable Development* În: *The Journal of Social Research and Evaluation*, 2003, N 4 [1], pp. 121-135.

84. GAMSON, William, CROTEAU, David, HOYNES, William, SASSON, Theodore. Media Images and the Social Construction of the Reality. În: *Annual Review of Sociology*, 1992, N 44. – pp. 373-393.
85. Ghidul bunelor practici ale autorităților publice locale. – Chișinău: Bons Offices, 2006. – 158 p.
86. Ghidul participării comunitare. – Chișinău: FISM, 2005. – 81 p.
87. GIDDENS, Anthony. *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. – Cambridge: Polity Press, 1998. – 166 p.
88. GITTELL, Marilyn, BUSTAMANTE, Isolda, STEFFY, Tracy. Social capital and social change: Women's Community Activism. În: *Urban Affairs Review*, 2000, N 2. – pp. 123-147.
89. GITTELL, Ross, VIDAL, Avis. *Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy*. – London: Sage Publications, 2002. – 208 p.
90. GOMBERT, Tobias et al. Statul, societatea civilă și democrația socială. Manual de democrație socială. – București: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2015. – 161 p.
91. GROOTAERT, Christiaan. Social Capital, Household Welfare and Poverty in Indonesia. – Washington: World Bank, Social Development Department, 1999. – 75 p.
92. GROOTAERT, Christiaan. Social Capital: The Missing Link? În: *Social Capital Initiative Working Paper*. – Washington: World Bank, Social Development Family, Environmentally and Socially Sustainable Development Network, 1998, N 3. – 24 p.
93. GROSS, Peter. Mass media și democrația în țările Europei de Est. – București: Polirom, 2004. – 248 p.
94. GUREVITCH, Michael, BLUMLER, Jay. *Political Communication System and Democratic Values*. / J. Lichtenberg (Ed.). *Democracy and Mass Media*. – Cambridge University Press, 1990. – 421 p.
95. GUZUN, Mihail. Comunicarea mediatică în viziunea reprezentanților minorităților naționale. În: *Valori ale mass media în epoca contemporană*. – Vol.4. – Chișinău: CEP USM, 2006. – pp. 25-31.
96. GUZUN, Mihail. Demersul publicistic cu efect mobilizator. În: *Valori ale mass media în epoca contemporană*. – Vol.2. – Chișinău: USM, 2003. – pp. 38-48.
97. HABERMAS, Jürgen. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. – Cambridge: The MIT Press, 1998. – 675 p.

98. HABERMAS, Jürgen. Conștiința morală și acțiunea comunicativă. – București: All Educational, 2000. – 184 p.
99. HABERMAS, Jürgen. Cunoaștere și comunicare. – București: Editura politică, 1983. – 218 p.
100. HABERMAS, Jürgen. Sfera publică și transformarea ei structurală. – București: Comunicare.ro, 2005. – 390 p.
101. HELD, David. Models of Democracy. – Cambridge: Polity Press, 1987. – 321 p.
102. HIDMAN, Elizabeth. Community, Democracy and Neighbourhood News. În: Journal of Communication, 1998, vol. 48, N 2. – pp. 27-39.
103. HILLERY, George. Definition of community – Areas of agreement. În: Rural Sociology, 1955, N 20. – pp. 23-117.
104. HIRST, Paul. From Statism to Pluralism: Democracy, Civil Society and Global Politics. – London: University College Press, 1997. – 260 p.
105. HODOROJA, Victor. Mecanismul național-statal mass media ca mijloc de promovare și formare a imaginii politice a Republicii Moldova (realități și perspective). În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. – Chișinău: USM, 2006, N 1 (XXXII). – pp. 19-35.
106. HUIE, John. What do we do about it? A challenge to the community development professional. În: Journal of Community Development Society, 1976, N 6 [2]. – pp. 14-21.
107. INGLEHART, Ronald, WELZEL, Christian. Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 344 p.
108. JEFFRES, Leo, DOBOS, Jean. Communication and neighbourhood mobilization. În: Urban Affairs Quarterly, 1984, N 65. – pp. 575-581.
109. KAUFMAN, Harold. Toward an interactional conception of community. În: Social Forces, 1959, N 39. – pp. 8-17.
110. KIM, Kyong-Dong. Toward a sociological theory of development: A structural perspective. În: Rural sociology, 1973, N 38 [4]. – pp. 462-476.
111. KIM, Sei-Hill, HAN, Miejeong. Media Use and Participatory Democracy in South Korea. În: Mass Communication and Society, 2005, N 8 [2]. – pp. 133-153.
112. KNACK, Stephen. Capital social, creștere și sărăcie: o cercetare internațională comparativă. În: Revistă de politică comparativă și relații internaționale, 2000, N 9. – pp. 26-67.

113. KOVACH, Bill, ROSENSTIEL, Tom. *The Elements of Journalism: What News People Should Know and The Public Should Expect.* – New York: Three Rivers Press, 2001. – 208 p.
114. LAIRD, Frank. Participatory analysis, democracy and technological decision making. În: *Science, Technology and Human Values*, 1993, N 18. – pp. 341-361.
115. LASSWELL, Harold. D. The structure and function of communication in society. În: Schramm, W. and Roberts, D. F. (Eds.). *The Process and Effects of Mass Communication.* – Urbana: University of Illinois Press, 1971, pp. 84-99.
116. LAUTERER, Jock. Hold that Obituary! În: *Chapel Hill Herald*, 2006, March 29.
117. LAUTERER, Jock. *Community Journalism: Relentlessly Local.* – Cappel Hill: The University of North Carolina Press, 2006. – 456 p.
118. LĂZĂROIU, Andra, LĂZĂROIU, Sebastian. Comişani – o comună cu două modele. În: Elena Zamfir, Marin Preda (Eds.). *Diagnoza problemelor sociale comunitare.* – Bucureşti: Expert, 2000. – pp.153-206.
119. LESCU, Mihai. Informația – sursă de putere. În: *Valori ale mass media în epoca contemporană.* – Chişinău: USM, 2003. – pp. 93-104.
120. LITTRELL, Donald. *The theory and practice of community development: A guide for practitioners.* – Columbia: University of Missouri, 1977. – 40 p.
121. LOERA, Barbara, CAMOLETTO, Raffaella Ferrero. Capitale sociale e partecipazione politica dei giovani. În: *Quaderni di Ricerca del Dipartimento di Scienze Sociali dell'Università di Torino*, 2004, N 8. – pp. 3-85.
122. LONG, Huey. State government: A challenge for community developers. În: *Journal of Community Development Society*, 1975, N 6[1]. – pp. 27-36.
123. LOTZ, Jim. Training in community development. În: *Community Development Journal*, 1970, N 1[1]. – pp. 67-75.
124. *Losing the news. The Decimation of Local Journalism and the Search for Solutions.* New York: PEN America, 2019. – 114 p.
125. LUCIANO, Massimo. *Democrazia rappresentativa e democrazia partecipativa.* În: Lorenzo Carlassare (a cura di). *La sovranità popolare nel pensiero di Esposito, Crisafulli, Paladin.* – Padova: Cedam, 2004. – pp. 181-192.

126. LYON, Fergus. Trust, Networks and Norms: The Creation of Social Capital in Agricultural Economies in Ghana. În: *World Development*, 2000, N 28 [4]. – pp. 663-681.
127. MACKAY, R.E., BROWN. A. J. Practice Issues in Community Mediation. În: *Mediation Quarterly*, 1999, Vol. 17, N 2, pp. 181-195.
128. MALONEY, William, SMITH, Graham, STOKER, Gerry. Social Capital and Urban Governance: Adding a more Contextualized „Top-Down” Perspective. În: *Political Studies*, 2000, N 48 [4]. – pp. 802-820.
129. Many Voices, One World: The MacBride Report. – Abridged: UNESCO, 1984. – 224 p.
130. MARAFFI, Marco. *Gli italiani e la politica*. – Milano: Il Mulino, 2007. – 332 p.
131. MARGA, Andrei. *Filosofia lui Habermas*. – Iași: Polirom, 2006. – 520 p.
132. MARIN, Constantin(Coord.). *Ghidul liderului comunitar*. – Chișinău, 2004. – 224 p.
133. MARIN, Constantin. Dreptul publicului de a fi informat. În: *Dezvoltarea comunitară: istorii de succes*. – Chișinău: FISM, 2005. – pp. 213-218
134. MARIN, Constantin. *Mass-media în postcomunism*. – Chișinău : CEP USM, 2021. – 369 p.
135. MARIN, Constantin. *Societatea civilă: între mit politic și pledoarie socială*. – Chișinău: Epigraf, 2002. – 181 p.
136. MARINETTO, Michael. Who wants to be an Active Citizen? The Politics and Practice of Community Involvement. În: *Sociology*, 2003, N 37 [1]. – pp. 103-120.
137. MĂRGINEAN, Ioan. *Dimensiunea socială a dezvoltării durabile. România în context european*. – București: Academia Română, 2007. – 110 p.
138. MEMOLI, Vincenzo, VASSALO, Francesca. Political activism research: studying the evolution of political behavior. În: *Partecipazione e conflitto (PACO). The Open Journal of Sociopolitical Studies*, 2016, Issue 9, N 1. – pp. 1-18.
139. MEMOLI, Vincenzo. How Does Political Knowledge Shape Support for Democracy? Some Research Based on the Italian Case. În: *Bulletin of Italian Politics*, 2011, Vol. 3, N 1, pp. 79-102.
140. MERCER, Blaine Elaine. *The American Community*. New York: Random House, 1956. – 304 p.
141. MEYROWITZ, Joshua. The generalized elsewhere. În: *Critical Studies in Mass Communication*, 1989, N 6. – pp. 326-334.

142. MEZZINA, Maria. Un paese in perdita di capitale sociale. În: *Politica domani*, 2007, Gennaio. N 65.
143. MIHAI, Alexandra. Asociația pomicultorilor dâmbovițeni: capital social și raționamente în acțiunea colectivă. În: *Sociologie Românească*, 2001, N 1-4. – pp. 194-214.
144. MIHĂILESCU, Ioan. Schimbări ale modului de gândire în spațiul românesc; Valori și norme sociale în perioada de tranziție. În: I. Mihăilescu. *Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz*. – București: Polirom, 2003. – pp. 55-64, 65-76.
145. MILHAUD, Maurice. Le développement communautaire, instrument de développement économique et social en Afrique. In: *Tiers Monde*, 1962, tome 3, N 9-10. – pp. 313-320;
146. MILHAUD, Maurice. Principes et valeur de la méthode du développement communautaire. În: *International Review of Community Development*, 1960, N 6, pp. 9-21.
147. MINCER, Jacob. Family Migration Decisions. În: *The Journal of Political Economy*, 1978, N 86 [5]. – pp. 749-773.
148. MINTZBERG, Henry, WESTLEY, Frances. Cycles of Organizational Change. În: *Strategic Management Journal*, 1992, N 13. – pp. 39-59.
149. MINTZBERG, Henry. *The Rise and Fall of Strategic Planning*. – New York: Free Press, 1994. – 458 p.
150. MISHLER, William, ROSE, Richard. Trust, Distrust and Scepticism: Popular Evaluations of Civil and Political Institutions in Post-Communist Societies. În: *Journal of Politics*, 1997, N 59 [2]. – pp. 418-451.
151. MISHLER, William, ROSE, Richard. What are the Origins of Political Trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post-Communist Societies. În: *Comparative Political Studies*, 2001, N 34 [1]. – pp. 30-62.
152. MITRAN, Ion. *Politologia în fața secolului XXI*. – București: Romania de mâine, 1997. – 248 p.
153. *Moldova în cifre. Breviar statistic*. Chișinău: Biroul Național de Statistică, 2021. – 121 p.
154. MORARU, Victor (coord.). *Brain Drain. Cazul Republicii Moldova / Seria „Migrația: probleme și oportunități”*. – Chișinău: IIESP, 2011. – 260 p.
155. MORARU, Victor, STEPANOV, Georgeta MANOLESCU, Mădălina. *Dialog social: implicații mediatice*. – Chișinău: CEP USM, 2021. – 229 p.

156. MORARU, Victor. Mass-media și procesul politic. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. – Chișinău: AȘM, 2015. – pp. 382-386.
157. MORARU, Victor. Mass media vs politica. – Chișinău: USM, 2001. – 206 p.
158. MORARU, Victor. Regimul dialogului social în activitatea mass-mediei: repere conceptuale. In: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială, 2020, N 4 (91). – pp. 144-152.
159. MORARU, Victor. Puterea, mass media și constituirea spațiului public. În: Victor Moraru (coord.). Societatea și comunicarea în tranziție. – Chișinău: IMM, 2008. – pp. 6-18.
160. MORARU, Victor, MOȘNEAGA, Valeriu. Moldovan Labour Migration in Italy and Spain. În: A. Montanari (ed.). Migration Flows Feeding into Business Internationalization. – Rome: Rubettino, 2010, pp. 199-238.
161. MOȘNEAGA, Valeriu, MORARU, Victor, RUSNAC, Gheorghe, ȚURCAN, Valentin. Fațetele unui proces. Migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia / Seria „Migrația: probleme și oportunități”. – Chișinău: Editerra Prim, 2011. – 264 p.
162. MOȘNEAGA, Valeriu; TANASĂ, Ruslan; PALIHOVICI, Serghei. Reforma serviciului public în contextul relațiilor politico-administrative. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. – Chișinău: USM, 2007, N 2 (XXXVII). – pp. 16-27.
163. MOZAMMEL, Masud, SCHECHTER, Galia. Strategic Communication for Community Driven Development [CDD]: a practical guide for project managers and communication practitioners. – Washington: The World Bank, 2004. – 39 p.
164. MUNGIU-PIPPIDI, Alina. Românii după '89. Istoria unei neînțelegeri. – București: Humanitas, 1995. – 328 p.
165. MUNTEANU, Monica. Guvernanța europeană și dinamica formulării politicilor publice în România. În: Sfera politicii, 2006, N 125. – pp. 31-41.
166. NARAYAN, Deepa, CASSIDY, Michael. A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory. În: Current Sociology, 2001, N 49[2]. – pp. 59-102.
167. NARAYAN, Deepa, PRITCHETT, Lant. Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania. – Washington: World

- Bank, Development Research Group, Poverty and Human Resources, 1997. – 41 p.
168. NARAYAN, Deepa. Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty. – Washington: World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network, Poverty Division, 1999. – 52 p.
169. OBERLE, Wayne, DARBY, James, STOWERS, Kevin. Implications for development: Social participation of the poor in the Ozarks. În: *Journal of Community Development Society*, 1975, N 6 [2]. – pp. 64-78.
170. OBERLE, Wayne, STOWERS, Kevin, DARBY, James. A definition of development. În: *Journal Community Development Society*, 1974, N 5 [1]. – pp. 61-71.
171. OGNERU, Victor. Participare comunitară și rețelele de putere în Greața. În: *Sociologie Românească*, 2000, N 2. – pp. 116-135.
172. Organizațiile comunitare, o șansă pentru dezvoltarea societății românești / Asociația Română de Dezvoltare Comunitară. www.ardc.ro
173. PADILLA, Yolanda, SHERRADEN, Michael. Communities and Social Policy Issues: Persistent Poverty, Economic Inclusion and Asset Building. În: Marie Weil (Ed.). *The Handbook of Community Practice*. – California: Sage Publications, 2004. – pp. 103-116.
174. PARK, Jacqui. Local media survival guide 2022: How journalism is innovating to find sustainable ways to serve local communities around the world and fight against misinformation. Vienna, International Press Institute, 2022. 81 p.
175. PAXTON, Pamela. Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment. În: *American Journal of Sociology*, 1999, N 105 [1]. – pp. 88-127.
176. PHELAN, John. Communing in isolation. În: *Critical Studies in Mass Communication*, 1988, N 5. – pp. 347-351.
177. PHILLIPS, Louse. Mediated Communication and the Privatization of Public Problems. În: *European Journal of Communication*. – Sage Publications [Londonli], 2000, N 15 [2]. – pp. 171-207.
178. PICHETTE, Michel. *Développer des médias citoyens*. – Montreal: UQAM, 1997. – 66 p.
179. PISTRINCIUC, Vadim. ABC-ul dezvoltării comunitare. Consolidarea capacităților administrațiilor raionale. În: *Alternative rurale*, 2005, octombrie, p. 5.

180. PISTRINCIUC, Vadim, MARIN, Constantin. Dezvoltare și participare comunitară în Republica Moldova. – Chișinău: Gunivas, 2005. – 72 p.
181. PÎRVULESCU, Cristian. Politici și instituții politice. – București: Editura Trei, 2000. – 115 p.
182. PLAISANCE, Patrick. The Mass Media as Discursive Network: Building on the Implications of Libertarian and Communitarian Claims for News Media Ethics Theory. În: *Communication Theory*, 2005, N 53. – pp. 292-313.
183. PLOCH, Louis. Community development in action: a case study. În: *Journal of Community Development Society*, 1976, N 7 [1]. – pp. 5-16.
184. POP, Doru. Mass media și democrația. – Iași: Polirom, 2001. – 264 p.
185. POP, Lucian, RUGHINIȘ, Cosma. Capital social și dezvoltare comunitară. În: Elena Zamfir și Marin Preda (Eds.). *Diagnoza problemelor sociale comunitare*. – București: Expert, 2000. – pp. 114-152.
186. PORTES, Alejandro. On the sociology of national development: Theories and issues. În: *American Journal of Sociology*, 1976, N 82 [1]. – pp. 55-85.
187. PORTES, Alejandro. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. În: *Annual Review of Sociology*, 1998, N 24. – pp. 1-24.
188. POSTON, Richard. *Small town renaissance*. – New York: Harper and Row, 1971. – 231 p.
189. PREDĂ, Diana. Capitalul social. Rol și funcții în modernizarea relațiilor industriale. – București: Academia Română, 2003. – 61 p.
190. PUTNAM, Robert. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. În: *Journal of Democracy*, 1995, N 6 [1]. – pp. 65-78.
191. PUTNAM, Robert. Cum funcționează democrația? – Iași: Polirom, 2001. – 280 p.
192. RAMONET, Ignacio. *Tirania comunicării*. – București: Doina, 2000. – 157 p.
193. Raport anual de evaluare a implementării Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei. – Chișinău, 2007. – 258 p.
194. Raport de Activitate. Asociația Română de Dezvoltare Comunitară. – București, 2003. – 8 p.
195. Raportul privind impactul SCERS în opinia cetățenilor. – Chișinău, 2007. – 29 p.
196. RAVELLI Fabrizio. La mappa del 'capitale sociale' in Italia. În: *La Repubblica*, 2007, 11 giugno.

197. RĂDULESCU-MOTRU, Constantin. Elemente de metafizică [pe baza filosofiei Kantiene, ediție definitivă]. – Iași: Timpul, 1997. – 243 p.
198. Republic of Moldova Local Elections, OSCE Election Observation Mission Report. – Warsaw, 21 september, 2007. – 32 p.
199. READER, Bill, HATCER, John A. (Eds.). Foundations of Community Journalism. London: Sage publications, 2012. – 280 p.
200. REVEL, Jean. The Flight from Truth: The Reign of Deceit in the Age of Information. – New York: Random House, 1992. – 408 p.
201. ROBINSON, Fred, SHAW, Keith. Urban Regeneration and Community Involvement. În: Local Economy, 1991, N 6 [1]. – pp. 61-73.
202. ROBINSON, Lindon, SCHMID, Allan, SILES, Marcelo. Is Social Capital Really Capital? În: Review of Social Economy, 2002, Vol. 60, N 1. – pp. 1-21.
203. ROBINSON, Piers. Theorizing the Influence of Media on World Politics. În: European Journal of Communication (Sage Publications, London), 2001, N 16 [4]. – pp. 523-544.
204. ROSE, Nikolas. The Death of the Social? Re-figuring the Territory of Government. În: Economy and Society, 1996, N 25 [3]. – pp. 327-356.
205. ROSEN, Jay. What Should We Be Doing? În: The IRE Journal, 1995, N 18. – p. 7.
206. ROSENGREN, Karl. Mass Media and Social Change: Some Current Approaches. În: E.Katz, T.Szecscko. Mass Media and Social Change. – London: Sage Publications Ltd, 1981. – 271 p.
207. ROȘCA, Ala. Comunicarea politică și democratizarea societății. – Chișinău: CE USM, 2003. – 232 p.
208. ROȘCA, Dumitru. Existența tragică [încercare de sinteză filosofică]. – Cluj Napoca: Dacia, 1995. – 168 p.
209. ROTHENBUHLER, Eric, MULLEN, Lawrence, DELAURELL, Richard, RYU, Choon. Communication, community attachment and Involvement. În: Journalism and Mass Communication Quarterly, 1996, N 73. – pp. 445-466.
210. ROTHENBUHLER, Eric. Revising Communication Research for Working on Community. În: SHEPHERD, Gregory J., Rothenbuhler, Eric W. (Eds.). Communication and Community. – New York and London: Routledge, 2013. – pp. 159-181.
211. ROWE, Gene, FREWER, Lynn. Public participation methods: A frame work for evaluation. În: Science, Technology, and Human Values, 2000, N 25 [1]. – pp. 3-29.

212. RUSU, Valeriu. Dezvoltarea durabilă – speranța comunităților și generațiilor. – Chișinău: PP „Mediul ambiant”, 2002. – 80 p
213. SABATINI Fabio. Il capitale sociale nelle regioni italiane: un’ analisi comparata. În: Rivista di Politica Economica, 2009, Vol. 99, N 2. – pp. 167-220.
214. SACA, Victor, CAMENȘCIC, Elena. Formele participării politice ale maselor în Republica Moldova. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială.– Chișinău: USM, 2007, N 1(XXXIX). – pp. 88-99.
215. SACA, Victor. Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii. Universitatea de Stat din Moldova, – Chișinău: CE USM, 2001. – 473 p.
216. SANDERS, Irwin. Theories of community development. În: Rural Sociology, 1958, N 23. – pp. 1-12.
217. SANDU, Dumitru. Spațiul social al tranziției. – Iași: Polirom, 1999. – 230 p.
218. SANDU, Dumitru. Dezvoltare comunitară. Cercetare, practica, ideologie. – Iași: Polirom, 2005. – 222 p.
219. SANDU, Ion, COLAȚCHI, Angela. Cultura politică: abordări conceptuale și specificul ei în Republica Moldova. În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria “Științe socioumanistice”, 2002. – pp. 103-107.
220. SARRI R. International social work at the millennium. În: M. Reisch, E. Gambrill. Social Work in the 21st century. – California: Pine Forge Press, 1997, pp. 387-395.
221. SARTI, Mauro. Il giornalismo sociale. – Roma: Carocci, 2007. – 112 p.
222. SARTORI, Giovanni. Teoria democrației reinterpretată. – Iași: Polirom, 1999. – 512 p.
223. SCHAMA, Simon. The Embarrassment of Riches: an Interpretation of Dutch Culture in the Golden Age. – New York: Vintage, 1997. – 720 p.
224. SHEPHERD, Gregory J., ROTHENBUHLER, Eric W. (Eds.). Communication and Community. – New York and London: Routledge, 2013. – 299 p.
225. SCHLESINGER, Artur. The Vital Center: The Politics of Freedom. – New Brunswick: Transaction Publishers, 1998. – 174 p.
226. SCHNAPPER, Dominique. Ce este cetățenia? – Iași: Polirom, 2001. – 203 p.
227. SCHRAMM, Wilbur. Mass Media and National Development. – Stanford University Press, 1964. – 350 p.

228. SCHULTZ, Theodore W. Investment in Human Capital. În: *American Economic Review*, 1961, N 51. – pp. 1-17.
229. SCHWARTZ, Gh. Politica și presa. Reprezintă mass media a patra putere în stat? – Iași: Institutul European, 2001. – 304 p.
230. SEAY, Maurice, CRAWFORD, Franc. The community school and community self-improvement. – Michigan: Taylor, 1954. – 190 p.
231. SERVAES, Jan, JACOBSON, Thomas, WHITE, Shirley. Participatory Communication for Social Change. – London: Sage Publications, 1997. – 286 p.
232. SHAW, Tyrone. Jurnalismul civic. În: *Jurnalismul pentru omul de rând*. – Chișinău: CIJ, 2001. – p. 5-17.
233. SINCLAIR, Robert. Democracy and Participation in Athens. – Cambridge: Cambridge University Press, 1991. – 269 p.
234. SKINNER, Burrhus Frederic. About Behaviourism. – New York: Vintage, 1976. – 304 p.
235. SOCOLOV, Tatiana. Dezvoltarea comunitară – o necesitate imperioasă a timpului. În: *Didactica Pro, Revistă de teorie și practică educațională*, 2002, N 5. – pp. 12-14.
236. SOCOLOV, Tatiana. Mai bine o dată să vezi... În: *Participare locală: abordări inovatoare*. – Chișinău: FISM, Contact, 2005. – pp. 14-20.
237. SOCOLOV, Tatiana. Mass media și fenomenul dezvoltării comunitare. – Chișinău: IMM, Presa, 2005. – 110 p.
238. SOCOLOV, Tatiana. Prefață sau despre actualitatea parteneriatului. În: *Parteneriatul comunitar – imperativ al bunăstării*. – Chișinău: Centrul Pro Comunitate, 2005. – pp. 7-11.
239. SOLIVETTI, Luigi Maria. Società tradizionali e mutamento socio-economico. – Roma: NIS, 1993. – 235 p.
240. SOROCEAN, Chiril, GHEORGHITĂ, Maria, GARȘTEA, Sergiu, SOROCEAN, Olga, PÎSLARU, Lorena. Managementul proiectelor [Identificarea surselor financiare și elaborarea proiectelor]. – Chișinău: Evrica, 2004. – 104 p.
241. SOTIROVIC, Mira. Media Use and Perceptions of Welfare. În: *Journal of Communication*, 2001, N 51 [4]. – pp. 750-774.
242. SPLICHAL, Slavco. Media Beyond Socialism: Theory And Practice in East-central Europe. – Boulder: Westview Press, 1994. – 177 p.
243. STAMM, Keit. Of What Use Civic Journalism: Do Newspapers Really Make a Difference in Community Participation? În: SHEPHERD, Gre-

- gory J., Rothenbuhler, Eric W. (Eds.). *Communication and Community*. – New York and London: Routledge, 2013. – pp. 217-235.
244. STAMM, Keith. *Newspaper use and Community ties: Toward a Dynamic Theory*[*Communication and Information Science*]. – Norwood: Ablex Publishing, 1985. – 216 p.
245. STAMM, Keith., EMIG, Arthur, HESSE, Michael. The contribution of local media to community involvement. În: *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 1997, N 74. – pp. 97-107.
246. STEPANOV, Georgeta. *Reportajul social: aspecte definitorii*. Chişinău: CEP USM, 2015. – 264 p.
247. STEVENSON, John W. *Thousands of community papers*. În: *Publishers Auxiliary*, 2006.
248. STOKES, Bruce. *Local responses to global problems: A key to meeting basic human needs*. – Washington: Worldwatch Institute, 1978. – 64 p
249. STRATAN, Alexandru, FALA, Victoria. *Economie*. [Online] <https://www.moldova-independententa.md/economie> (Accesat 20.04.2022).
250. SZTOMPKA, Piotr. *Trust: A Sociological Theory*. – Cambridge University Press, 2000. – 226 p.
251. SZTOMPKA, Piotr. *Trust, Distrust and Two Paradoxes of Democracy*. În: *European Journal of Social Theory*, 1998, N1 [1]. – pp. 19-32.
252. THOMAS, Richard. *Family-owned weeklies hold their own: In northern Minnesota, the news business can border on the bizarre* [Online] <http://www.businessnorth.com/viewarticle.asp?articleid=1643> (Accesat 10.02.2020).
253. THOMPSON, John. *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*. – Cambridge: Polity Press, 1995. – 292 p.
254. TOCQUEVILLE, Alexis. *Democracy in America*. Translation by George Lawrence. – New York: Harper and Row, 1966. – 485 p.
255. TOMASI, Luigi (ed.). *The local community. A Sociological Interpretation of European Localism*. – Milano: Franco Angeli, 1996. – 124 p.
256. TONNIES, Ferdinand. *Community and Society* [*Gemeinschaft und Gesellschaft*]. – New Brunswick: Rutgers University Press, 1988. – 298 p.
257. TUFIŞ, Paula, TUFIŞ, Claudiu. *Biertan – în căutarea viitorului*. În: Elena Zamfir, Marin Preda (Eds.). *Diagnoza problemelor sociale comunitare*. – Bucureşti: Expert, 2000. – pp. 207-285.
258. VAUGHN, Gerald. *Evaluating a community development institute*. În: *Journal of Community Development Society*, 1972, N 3 [1]. – pp. 30-39.

259. WALZER, Michael. Citizenship. În: T. Ball, J. Farr, R. Hanson. Political Innovation and Conceptual Change. – Cambridge: University Press, 1989. – 384 p.
260. WANYEKI, L.Muthoni. The Development of Community Media in East and Southern Africa. În: S. Kwame Boafo. Promoting Community Media in Africa. – Paris: UNESCO, 2000. – pp. 25-41.
261. WARREN, Ronald. Social Change and Human Purpose: Toward Understanding and Action. – Chicago: Rand McNally, 1977. – 20 p.
262. WARREN, Ronald. The Community in America. – Lanham: University Press of America, 1987. – 458 p.
263. VÂLCU, Val. Jurnalismul social. – București: Polirom, 2007. – 288 p.
264. WEBER, Max. Etica protestantă și spiritul capitalismului. – București: Humanitas, 1993. – 277 p.
265. WEBLER, Thomas. „Right” discourse in citizen participation: An evaluative yardstick. În: O. Renn, T. Webler, P. Wiedemann. Fairness and competence in citizen participation: Evaluating models for environmental discourse. – Boston: Kluwer Academic, 1995. – pp. 35-86.
266. WEIL, Marie. The Handbook of Community Practice. – California: Sage Publications, 2004. – 736 p.
267. WEISSMAN, Harold. Community Development in the Mobilization for Youth Experience. – New York: Association Press, 1969. – 191 p.
268. WILKINSON, Kenneth. Social well-being and community. În: Journal of Community Development Society, 1979, N 10 [1]. – pp. 4-13.
269. WILLIS, Cecil. W. Definitions of community II: An examination of definitions of community since 1950. În: South Sociology, 1977, N 9 (1). – pp. 14-19.
270. WOOLCOCK, Michael. Social capital and economic development: toward a theoretical synthesis and policy framework. În: Theory and Society, 1998, Vol. 27, pp. 151-208.
271. ZAMFIR, Elena [coord.]. Strategii anti-sărăcie și dezvoltare comunitară. – București: Expert, 2000. – 560 p.
272. ZAMFIR, Cătălin, STĂNESCU, Simona (coord.). Enciclopedia dezvoltării sociale. – Iași: Polirom, 2007. – 664 p.
273. АГАБЕКОВ, Сергей. Инновационный человеческий капитал и эволюция социетально-инновационной структуры России. – Автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. социологических наук. – Москва: Государственный Университет Высшая школа экономики, 2003. – 21 с.

274. ВЕРЕМЕЙЧУК, Галина, ГАВДИС, Светлана, ПОШЕВАЛОВА, Татьяна. Развитие сообществ. Пособие для консультантов и организаторов. – Минск, 2003. – 79 с.
275. ГЛАЗЫЧЕВ, Вячеслав. Городская среда технология развития. Настольная книга. – Москва: Ладья, 1995. – 241 р.
276. ЗАХАРЧЕНКО, Ольга. Роль участия общественности в разработке и реализации политики. In: Участие общественности.– Киев: Дизайн-студия „iMedia”, 2003. – 149 с.
277. КОКАРЕВ, Игорь. Соседские сообщества: путь к будущему России. – Москва: Прометей, 2001. – 248с.
278. КОНЕЦКАЯ, В.П. Социология коммуникации. – Москва: 1997. – 304 с.
279. ЛУБКОВСКИЙ, Игорь. Посткоммунистическая Украина. Письмо 1. О сочетании общинных и национальных принципов. In: День, 2006, 24 июня.
280. МИХЕЕВ, Владимир А. Политика социального партнерства. – Москва: РАГС, 1999. – 97 с.
281. МИЛЛЬ, Джон Стюарт. Размышления о представительном правлении. – Перепечатка с издания Яковлева, Спб., 1863. – Vermont: Chalidze Publications, 1990. – 361 с.
282. РЕПКОВА, Татьяна. Новое время: Как создать профессиональную газету в демократическом обществе. – Киев: ВАИТЭ, 2001. – 468 с.
283. СОКОЛОВ, Аркадий В. Общая теория социальной коммуникации. – Санкт-Петербург: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 461 с.
284. ФЕДОТОВА, Лариса Н. Анализ содержания: социологический метод изучения средств массовой коммуникации. – Москва: Научный мир, 2001. – 214 с.

ABREVIERI

2KR	Proiectul moldo-japonez 2KR
AR	„Alternative Rurale”
ASPA	Alianța pentru susținerea pieței agricole
BERD	Banca Europeană pentru Dezvoltare și Reconstrucție
BCI	Business Consulting Institute
BM	Banca Mondială
CNFA	Centrul Național de Asistență pentru Fermieri
DFID	Departamentul pentru Dezvoltare Internațională al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord
FISM	Fondul de Investiții Sociale din Moldova
FNFM	Fundația Națională a Fermierilor din Moldova
IDIS	Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale
ODM	Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului
PIB	Produsul Intern Brut
PNUD	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
SCERS	Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei
SIDA	Agenția Suedeză pentru Dezvoltare Internațională
USAID	Agenția Internațională pentru Dezvoltare a Statelor Unite ale Americii

SUMMARY

The book deals with a subject less studied in Moldova: mass media and community development from a political perspective. In accordance with the objectives set out the research is structured in three chapters.

In the first chapter some theoretical and methodological aspects of community development, the objectives and characteristics of this process, the main parts, manifestations and components are examined. The propitious context for community development, the way of producing community interventions and the possibility of taking some existing best experiences are also researched, the mass media potential being unleashed in order to promote the innovative aspects of the socio-political processes.

The problem of capitalizing community development resources is dealt in the second chapter. Participative democracy, active citizenship, social capital is considered primary for the socio-political evolution in the Republic of Moldova. The participative aspect of the community development is dealt with according to the participative stimuli – technical assistance, self-help, community leadership, conflict and consensus, partnerships, participative strategic planning.

The third chapter focuses on the role of the media factor in the process of community development. Taking into consideration the objective realities in the Republic of Moldova, community journalism potential is identified and its development perspectives are marked. Investigating the ways of treating of community development offers the possibility of recording the variety mass media deals with it and highlighting the specific signs of the examined publications.

The conclusions and recommendations deduced from the investigations made are welcomed for sustaining the process of community development in the Republic of Moldova.